

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA ÚSTAVNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Institut státního občanství ČR

Konzultant: JUDr. Tomáš Pezl

Zpracovatel: David Kolář

Plzeň 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, 10. dubna, 2012

Obsah

Úvod.....	4
1. Státní občanství a právo státního občanství obecně	6
1.1 K pojmu státního občanství a právu státního občanství.....	6
1.1.1 Pojem státního občanství.....	6
1.1.2 Právo státního občanství.....	9
1.1.3 Dvojití státní občanství	9
1.1.4 Osoby bez státního občanství	11
1.1.5 Občanství Evropské unie	12
1.2 Prameny práva státního občanství	15
1.2.1 Ústava ČR	15
1.2.2 Listina základních práv a svobod.....	16
1.2.3 Zákony.....	18
1.2.4 Mezinárodní smlouvy.....	19
1.3 Zásady práva státního občanství.....	22
1.3.1 Zásada nepřípustnosti bezdomovectví	23
1.3.2 Zásada rovnosti občanů	24
1.3.3 Zásada výlučnosti státního občanství ČR	25
1.3.4 Právo na státní občanství.....	27
1.3.5 Uzavření ani zánik manželství mezi státním občanem smluvního státu a cizincem, ani změna státního občanství jedním z manželů za trvání manželství se nedotýká automaticky státního občanství druhého z manželů.....	28
1.3.6 Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého státního občanství.....	28
2. Historický vývoj státního občanství	31
3. Nabývání státního občanství.....	47
3.1 Nabývání státního občanství ze zákona.....	47
3.1.1 Narození.....	47
3.1.2 Osvojení	49

3.1.3	Určení otcovství	51
3.1.4	Nalezení na území České republiky.....	54
3.2	Nabývání státního občanství z podnětu jednotlivce.....	55
3.2.1	Prohlášení.....	55
3.2.2	Udělen	62
4.	Pozbývání státního občanství.....	75
4.1	Prohlášení.....	76
4.2.	Nabytí cizího státního občanství	77
5.	Prokazování a zjišťování státního občanství	81
5.1.	Doklady o státním občanství.....	83
5.2.	Evidence fyzických osob.....	86
5.3.	Zjišťování státního občanství	87
Závěr	90
Summary	92
Použitá literatura	94

Úvod

Státní občanství je významným institutem, který se týká každého státu. Je to dáno tím, že státní občané podmiňují existenci státu. Není tedy možné, aby existoval stát bez státních občanů, přičemž platí, že každý stát má právo si sám stanovit podmínky pro nabývání a pozbývání státního občanství. Význam státního občanství se v České republice projevuje tím, že je tento institut zakotven v právních předpisech nejvyšší právní síly- v ústavních zákonech.

Ve své diplomové práci věnuji největší pozornost ve třetí kapitole současné právní úpravu nabývání státního občanství dle zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky. První kapitolu jsem se rozhodl pojmut jako seznámení s institutem státního občanství. V rámci této kapitoly se v první podkapitole zaměřuji na Pojem státního občanství a právo státního občanství, ve druhé podkapitole se zabývám Prameny práva státního občanství v České republice a ve třetí podkapitole upozorňuji na důležité Zásady práva státního občanství, zakotvené ve významné mezinárodní smlouvě. Dále se ve druhé kapitole zaměřuji na Historický vývoj československého státního občanství od jeho počátku, ve čtvrté kapitole navazuji na Nabývání státního občanství výkladem o Pozbývání státního občanství a svoji diplomovou práci zakončuji pátou kapitolou o Prokazování a zjišťování státního občanství. Se státním občanstvím bezprostředně souvisí pojmy dvojí státní občanství a bezdomovectví, a tudíž jsem pokládal za podstatné je též do své práce zahrnout. Jelikož současná právní úprava je výsledkem důsledkem vývoje, domnívám se, že je naprostou samozřejmostí se v rámci tématu institut státního občanství ČR zabývat též historickým vývojem právní úpravy státního občanství, přičemž se navíc jedná beze sporu o zajímavé téma. Pokud jde o prameny práva, rozhodl jsem se ve své práci poukazovat ve větší míře na právní úpravu obsaženou v Evropské úmluvě o státním občanství, mezinárodní smlouvě, kterou Česká republika podepsala dne 7. 5. 1999 a která vstoupila v České republice v účinnost dne 1. 7. 2004. Tato úmluva upravující v komplexním měřítku problematiku státního občanství je závazná nejen pro Českou republiku, ale také pro řadu dalších evropských států. Pro Českou republiku byl dalším důležitým historickým faktem byl vstup České republiky do Evropské unie 1. 5. 2004, který s sebou přinesl v rámci institutu občanství změnu pro české státní občany- vznik občanství Evropské unie. Přesto že tématem diplomové práce je institut státního

občanství ČR, skutečnost, která nastala dne 1. 5. 2004, je natolik významná, že si beze sporu zaslouží být v rámci výkladu o státním občanství ČR zmíněna, a proto jsem státní občanství Evropské unie do své práce také zahrnul. Považoval jsem za vhodné též doplnit výklad o právní úpravě státního občanství o cenné příklady z judikatury, které se bezprostředně týkají státního občanství, a tudíž je z nich patrné, jak soudy v souladu s platnou a účinnou právní úpravou postupují při řešení praktických záležitostí týkajících se státního občanství.

Cílem této práce je tedy poskytnout kvalitní přehled o institutu státního občanství a s ním úzce souvisejících pojmech, a to se stěžejním zaměřením na právní úpravu nabývání a pozbývání státního občanství.

1. Státní občanství a právo státního občanství obecně

1.1 K pojmu státního občanství a právu státního občanství

1.1.1 Pojem státního občanství

Pojem státní občanství lze v odborné právní literatuře vykládat různým způsobem. Avšak ve všech definicích je možné najít určité společné prvky, které naprosto přesně vystihují tento pojem. Na prvním místě je důležité říct, že se jedná o právní svazek (nebo se také dá říct vztah či status) mezi fyzickou osobou a státem. Tím se odlišuje od státní příslušnosti, což je termín, který se také někdy uvádí místo pojmu státní občanství, avšak podle výkladu právní teorie nejen ve spojitosti s fyzickými osobami (jako je tomu u státního občanství), nýbrž i s právními osobami. Dále je třeba zmínit, že tento svazek se vyznačuje relativní trvalostí, což jasně vyplývá z čl. 12 odst. 2 Ústavy¹ podle které „Nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství.“ Tato věta představuje záměr zákonodárce zaručit, aby se nikdo nemusel obávat nebezpečí, že by mu hrozila sankce odnětí státního občanství ČR. Ovšem jde o naprosto jiný případ, kdyby státní občan projevil vůli, aby se tak stalo. Také je velmi důležitým faktem, že stát má právo stanovit, jaké jsou podmínky nabývání a pozbývání státního občanství. Tato důležitá skutečnost je nejen také součástí Ústavy, ale hovoří o ní i Evropská úmluva o státním občanství, která je pro Českou republiku závazná a v níž je v článku 3 odst. 1 řečeno, že „každý stát podle svého vlastního práva stanoví, kdo jsou jeho státní občané“.

V roce 1994 Ústavní soud judikoval: Z obecného hlediska lze státní občanství definovat jako časově trvalý, místně neomezený právní vztah fyzické osoby a státu, který je proti vůli fyzické osoby nezrušitelný, na jehož základě vznikají jeho subjektům vzájemná práva a povinnosti²

Určitá osoba se tedy na základě podmínek daných státem stane státním občanem České republiky, a tím je dáno, že je v plné míře spjata s právním řádem tohoto státu, což v životě občana představuje existenci vzájemných práv a povinností mezi ním a státem. Tím se občané odlišují od cizinců a osob bez státní příslušnosti, jelikož ti nemají ta práva a povinnosti, která přísluší pouze státním občanům.

¹ Ústavní zákon ČNR č.1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky

² Pl. ÚS 9/94, náleží Ústavního soudu ČR ze dne 13. 9. 1994

Tento rozdíl lze naprosto jasně vidět v Listině základních práv a svobod, která v čl. 20 obecně zaručuje „právo svobodně se sdružovat“, ale v následujícím odstavci jen občanům dává „právo k tomu, aby mohly zakládat politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich“. Další rozdíl je zcela patrný z článku 14 Listiny základních práv a svobod³, podle kterého „občan nemůže být nucen k opuštění své vlasti“, zatímco „cizinec může být v případech stanovených zákonem vyhoštěn.“ Zde je vidět velký rozdíl mezi postavením občana České republiky a cizince. Zatímco cizinec se může oprávněně obávat, že bude ze země za určitých okolností vyhoštěn, občanovi stát právo na pobyt na státním území a nemožnost vyhoštění zajišťuje. O nesmírné důležitosti této záruky pro občana svědčí fakt, že byla včleněna také do protokolu č.4 článku 3 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. S podmínkou státního občanství jsou rovněž spojeny některé funkce či povolání ve státě, především významné funkce prezidenta republiky, soudce Ústavního soudu či soudce obecných soudů. Rovněž právo volit do Poslanecké sněmovny a Senátu a být volen je vázáno na splnění podmínky státního občanství. Občan České republiky má samozřejmě i určité povinnosti, které mají svůj význam v souvislosti se zajištěním fungování státu. Tím se míní především věrnost státu, výkon určitých funkcí, ke kterým je povolán a dodržování právních předpisů státu i mimo jeho území. V podstatě všechny občanské povinnosti obsažené v právních předpisech jsou pro občana závazné, ale také jsou mu na druhou stranu k dispozici veškerá práva a svobody zaručené tímto státem. Významnou vlastností tohoto právního vztahu je také jeho neomezenost, jelikož stát se občanem České republiky znamená být subjektem z toho vyplývajících práv a povinností nejen na území státu, ale také za hranicemi tohoto státu. Povinnost řídit se zákony státu platí nejen v cizině, ale také kdekoli jinde (např. i v kosmu)⁴. Ale samozřejmě vzhledem k tomu, že se nachází v prostředí, kde pro něj existuje cizinecký režim, je mu tím znemožněno plné uplatnění jeho občanských práv. Zároveň má však občan stejně jako na území státu, tak i v cizině zajištěnou ochranu ze strany státu. V cizině je tato ochrana poskytována diplomatickými a konzulárními zástupci. Je beze sporu velmi pozitivní, že v dnešní době již existuje tento způsob ochrany a občan tak může počítat s oporou ze strany svého státu i za hranicemi.

³ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992, O vyhlášení listiny základních práv a svobod

⁴ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996, s. 15

Jiný pohled na státní občanství přináší v rámci mezinárodního práva již zmíněná a pro Českou republiku závazná Evropská úmluva o státním občanství, která stanoví jasnou podmínku, co musí osoba splnit, aby docílila toho, že ji budou ostatní státy uznávat za českého občana. V Evropské úmluvě o státním občanství je totiž uvedeno, že „pravomocí státu je podle svého vlastního práva stanovit, kdo jsou jeho státní občané“, a následně je zde uvedena „podmínka souladu tohoto práva s použitelnými mezinárodními úmluvami, obyčejovým mezinárodním právem a všeobecně uznávanými právními zásadami, aby takové státní občanství jiné státy uznávaly“. V této souvislosti je nepochybně velmi zajímavé rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora z roku 1955 (*Notterbohm Case*, ICJ Reports 1955) týkající se německého státního občana usilujícího o lichtenštejnské občanství, jelikož tento případ rozšiřuje pohled na problematiku státního občanství. V případě německého státního občana Notterbohma šlo o snahu vyhnout se z důvodu německého státního občanství problémům v případě, že by Guatemala, ve které měl trvalé bydliště, vstoupila do války. Získal tedy lichtenštejnské státní občanství, v důsledku čehož automaticky pozbyl německé státní občanství. Jelikož však mezi Notterbohemem a Lichtenštejnskem neexistovalo žádné pouto přimknutí(nešlo o žádné efektivní státní občanství), nebylo toto občanství uznáno Guatemalou, což pro Lichtenštejnsko znamenalo, že nemá oprávnění poskytnout Notterbohmovi ochranu vůči Guatemale, a tudíž se navzdory svému lichtenštejnskému státnímu občanství do problémů tento muž dostal. Mezinárodní soudní dvůr se k věci vyjádřil takto: „ Podle praxe států, arbitrážních i soudních rozhodnutí a názoru odborníků je občanství právní pouto (svazek), jehož základem je společenská příslušnost, skutečné spojení existence, zájmů a citů spolu s existencí vzájemných práv a povinností.“A tím tedy vyjádřil v tomto případě nesoulad s mezinárodním právem. Podle mého názoru je naprosto přirozené obecně vnímat snahu o získání státního občanství určitého státu ve spojitosti se zájmem vytvořit si určitou vazbu na stát a v případě zjištění opaku se zamýšlet nad důvody takového jednání, dospět k co nejlepšímu závěru a podle toho jednat. Toto rozhodnutí bylo tedy dle mého názoru na místě.

V rámci zkoumání problematiky institutu státního občanství je beze sporu na místě se zaměřit na další způsob, jak lze vymezit tento pojem. V této souvislosti je třeba zmínit definici vyjádřenou v čl. 2 písm. a) Evropské úmluvy o státním občanství, dle které je „státní občanství právním svazkem mezi osobou a státem, avšak neoznačuje etnický původ osoby“. Tím je vyjádřena důležitá myšlenka, kterou je třeba si uvědomit-

že lidé, které mají státní občanství jednoho státu, mohou být různých národností. A také zároveň platí, že lidé, kteří jsou stejné národnosti, mohou mít různé občanství.

1.1.2 Právo státního občanství

„Právo státního občanství je založeno vnitrostátně platnou právní normou“⁵. Jedná se o problematiku spadající do oblasti ústavního práva, zaměřenou na zkoumání institutu státního občanství., v rámci něhož se do centra pozornosti dostávají tato témata- pojem státního občanství, nabývání a pozbývání státního občanství, dále jeho prokazování a zjišťování a také i bezdomovectví a dvojí státní občanství. Dnešní podoba práva státního občanství je výsledkem změn, kterými si tento institut prošel. V současné době platí právo státního občanství jako právo veřejné. Dříve však bylo vnímáno jako právo občanské.⁶ Původně se tedy například v Rakousku zabýval problematikou státního občanství jako první Všeobecný občanský zákoník rakouský z roku 1811. Později se státní občanství přestalo upravovat v rámci práva soukromého, ale stalo se součástí práva veřejného. A v důsledku vývoje je tu právo státního občanství v dnešní podobě, které má bezprostřední spojitost s řadou občanskoprávních práv a povinností, díky nimž se mohou občané realizovat na úrovni moderního demokratického státu a současně tím představují zpětnou vazbu vůči státu a jeho úpravě institutu státního občanství, kterému jednak vysílají pozitivní impulsy a jednak dávají podněty k zamyšlení, a tím přispívají k vylepšení podmínek a větší spokojenosti společnosti. A především tím naplňují samotný smysl tohoto institutu.

Nyní platí, že subjektem práva státního občanství může být jen fyzická osoba, přičemž není rozhodující např. její bydliště ani příslušnost k určité národnosti, rase, náboženství nebo citové vztahy⁷.

1.1.3 Dvojí státní občanství

Může také nastat situace, kdy má občan kromě České republiky spolu s českým státním občanstvím ještě další státní občanství. Hovoří se zde o dvojím státním občanství. Důvod jeho vzniku je jasný. Jelikož státy mají pravomoc svým vnitrostátním právem stanovit svoji právní úpravu nabývání a pozbývání státního občanství, mohou si

⁵ Černý, J.,Valášek, M.: České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996, s. 16

⁶ Černý, J.,Valášek, M.: České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996, s. 16

⁷ Černý, J.,Valášek, M.: České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996, s. 16

tedy o svých podmínkách samy rozhodnout.

Je ovšem reálným problémem, že pokud se někdo stane osobou s dvojitým státním občanstvím, působí to potíže nejen státu, ale i samotné osobě. Jednak na straně států vzniká otázka, zda může být v době občanova pobytu v zahraničí poskytnuta ochrana oběma těmito státy. A na straně občana vzniká problém v souvislosti se závazkem věrnosti, kterého se strany mohou domáhat. A navíc jak říkají pravidla chování v mezinárodních stycích, je nepřípustné, aby se osoba s několikerým státním občanstvím odvolávala na jiné své státní občanství při komunikaci se státem, jehož je rovněž státním občanem

Z důvodu komplikací, které s sebou dvojitý státní občanství přináší, vznikly již dříve mezinárodní smlouvy, zabráňující vzniku tohoto stavu. Mezi tyto smlouvy patří Úmluva o naturalizaci mezi Československem a USA z roku 1928, dvoustranné smlouvy o úpravě dvojího státního občanství mezi bývalými socialistickými státy či Úmluva o omezení případů vícero státního občanství a vojenských povinností v případě vícero občanství z roku 1963⁸. Mezi státy, které do dnešního dne preferují jednoznačně koncepci jediného státního občanství, patří Estonsko, Chorvatsko nebo také Ukrajina. Jiné státy se však ke dvojímu státnímu občanství staví v dnešní době jinak, což je dáno tím, že postupem doby dochází ke stále větší liberalizaci v přístupu k tomuto fenoménu⁹ Evropská úmluva o státním občanství v souladu se změnou tohoto přístupu stanovuje, že smluvní státy umožní vícero státní občanství v případě dětí, které při narození automaticky nabyly různých státních občanství, a také v případě, kdy dalšího státního občanství automaticky nabyde osoba tím, že uzavře manželství. A také potvrzuje svůj liberální přístup tím, že ponechává na smluvních státech, aby samy rozhodly, zda dvojitý státní občanství uznají či ne. V České republice byla preferována zásada jednotného a výlučného státního občanství, ale postupem času se nyní i v České republice znatelně projevují signály pozitivnějšího přístupu k dvojímu státnímu občanství. Prozatím je však dle české právní úpravy možné jednotné státní občanství s výjimkou zmíněných případů stanovených Evropskou úmluvou o státním občanství a také s výjimkou, která byla zakotvena novelou Zákona¹⁰. Tato novela v souvislosti se

⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 20

⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 20

¹⁰ Zákon č. 194/1999 Sb.

zánikem československé federace umožňuje dvojí státní občanství- české a slovenské- u téže osoby.

Jsou tedy také státy, které státní občanství uznávají a vidí v něm pozitivní přínos vzhledem k integraci osob do státu. Také si myslím, že když se v dnešní době otevírají hranice a existuje reálná možnost zařídit si v jiné zemi lepší život a zároveň nebýt ohrožen problémy v souvislosti s vrácením se do své země, je to jednoznačně pozitivní a správné.

1.1.4 Osoby bez státního občanství

Vzhledem k tomu, že je v této práci rozebírána problematika státního občanství, je třeba také neopomenout fakt, že se v České republice mohou vyskytovat též osoby bez státního občanství. Tyto osoby jsou nazývány bezdomovci nebo též apolité či apatridé.¹¹ Jsou to osoby, které v žádném státě nesplňují podle jeho vnitrostátního právního řádu podmínky státního občanství. Jelikož vnitrostátní úpravy zabývající se problematikou nabývání a pozbývání státního občanství jsou různé, může se tak stát, že určitý jedinec nesplňuje podmínky pro získání státního občanství v žádném z těchto států¹². Jsou to například děti, které nabyly státní občanství při narození, později je pozbyly, avšak neměly nebo později nezískaly jiné státní občanství (např. sňatkem, legitimací atd.). Být v postavení osoby bez státního občanství je jednoznačně nevýhodou, jelikož tyto osoby nemají práva občanů ani výhody patřící cizincům. Proto byly již v minulosti snahy tento problém řešit, a tedy stav osoby bez státní příslušnosti co nejvíce omezit. V tomto směru projevila svou snahu již bývalá Společnost národů, jejímž tématem byl v roce 1930 na Haagské kodifikační konferenci střet zákonů o státním občanství a případy bezdomovectví a později se na dané téma zaměřila i Organizace spojených národů a učinila přínos k zabránění tomuto stavu tím, že schválila Všeobecnou deklaraci lidských práv v roce 1948, která ve svém článku 15, stanovila, že „nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit“. O řešení otázky, jak zabránit v budoucnu dalším případům osob bez státní příslušnosti, projevila zájem i Komise pro mezinárodní právo, která zahájila přípravy návrhu Úmluvy řešící tento problém¹³. Díky tomu vznikla Úmluva o omezení

¹¹Pavlíček, V. a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl, Praha: Linde Praha a. s., 2008, s. 295

¹²Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 22

¹³Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 22

případů bezdomovectví v roce 1961, která usilovala o zabránění vzniku těchto případů a snižováním jejich počtu. Mimo jiné poskytlo osobě bez státního občanství možnost nabytí státního občanství i v těch případech, kdy na základě vnitrostátního práva některé ze smluvních stran jej nelze získat.¹⁴ Neméně důležitým dokumentem je též Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti z roku 1954, která osobám nemajícím státní občanství žádného státu, avšak nacházejícím se na území smluvního státu legálně, zaručila minimální práva a také vyžadovala od smluvních států, aby osobám bez státní příslušnosti poskytly stejně příznivé minimální zacházení jako za stejných okolností poskytují cizincům, a dokonce, pokud šlo o určitá konkrétní práva, aby bylo zacházení minimálně stejně příznivé jako se svými občany¹⁵. O tom, že snahy omezit bezdomovectví stále přetrvávají do současnosti, svědčí existence Úmluv, které vznikly v nedávné minulosti. Je to Evropská úmluva o státním občanství, v níž je obsažena zásada, že je třeba se vyhýbat stavu, kdy je osoba bez státní příslušnosti a také Úmluva o odstranění bezdomovectví z roku 2006.¹⁶

V České republice neexistuje speciální legislativa, která by řešila tento problém, avšak jelikož Česká republika přistoupila ke všem třem Úmluvám, které vznikly v letech 1954, 1961 a 1997, je též zavázána dodržovat zde obsažené požadavky týkající se řešení problému bezdomovectví.

Je podle mého názoru velmi dobrým znamením, že existují tyto snahy o zabránění případů bezdomovectví, a myslím si, že lze předpokládat další vývoj práva pozitivním směrem a s ním další efektivní kroky směřující ke stále většímu omezení těchto případů.

1.1.5 Občanství Evropské unie

Se státním občanstvím České republiky se pojí státní občanství Evropské unie. Je tomu tak z toho důvodu, že Česká republika je členským státem Evropské unie a pro fyzické osoby, které mají státní příslušnost alespoň jednoho z těchto členských států Evropské unie, platí, že jsou zároveň občany Unie¹⁷. Institut evropského občanství existuje v evropském právu od roku 1992, kdy byl zakotven v Maastrichské smlouvě,

¹⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 22

¹⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 23

¹⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 24

¹⁷ Pomahač, R. Evropské právo (stručný přehled), Praha: Karolinum, 2003, s. 81

jejíž články upravující státní občanství jsou výsledkem kompromisního řešení členských států.¹⁸ To je však beze sporu správné. Je jistě třeba zohlednit postoje a vyjádření všech členských států, kterých se daná problematika týká, aby se tím dospělo k závěru vyhovujícímu co nejvíce všem. Při debatě o evropském občanství vznikly dvě strany- jednak ti, kteří státní občanství vnímali jako prostředek k vytvoření společné evropské identity a sdíleného pocitu sounáležitosti k Evropě, a jednak ti, kteří státní občanství vnímali jako právní koncept¹⁹

Významným přínosem občanství Unie beze sporu je, že občan má možnost seberealizace nejen ve svém členském státě, ale i mimo něj. Rovněž platí, že má možnost přispět svým úkonem k určitému dění nejen ve svém členském státě, ale také mimo něj. Je to beze sporu správné, neboť se tím vytváří pro schopné občany příležitost dostat se na místo, kde se jejich schopnosti, kreativita velmi zužitkují a tím jsou tedy prospěšní společnosti. A také může český občan díky tomuto občanství zajistit vyšší míru bezpečí a pořádku, díky možnosti obracet se na příslušný evropský orgán či osobu. Na základě těchto skutečností vnímám občanství Unie jako přínos pro občany, jako doplněk k právní úpravě, kterou zaručuje stát. Občan Evropské unie má práva jednak dána právní úpravou státu, jehož je státním občanem, a jednak práva, která vyplývají z evropského občanství. Proto se přikláním ke druhé straně, která občanství Unie vnímá jako právní koncept, doplňující státní občanství členských států. Navíc Smlouva o Evropské unii obsahuje ustanovení, podle něhož má zavedení unijního občanství za cíl posilovat ochranu práv a zájmů státních občanů členských zemí.

Dle Charty základních práv EU má občan Unie právo:

- právo svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států Unie
- právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu a v obecních volbách v tom členském státě, v němž pobývá, a to za stejných podmínek jako občané tohoto státu
- právo využít na území třetí země, kde členský stát, jehož je státním příslušníkem, nemá své zastoupení, diplomatickou a konzulární ochranu poskytovanou kterýmkoli členským státem Unie

¹⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 24

¹⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 25

- petiční právo k Evropskému parlamentu
- právo obracet se na evropského veřejného ochránce práv
- právo obracet se na orgány a poradní instituce EU v jednom z jazyků Ústavy a obdržet odpověď ve stejném jazyce
- právo na přístup k dokumentům Evropského parlamentu, Evropské rady a Evropské komise

Ale občanem Evropské unie, který má tato práva, se může stát pouze osoba, která splnila podmínky pro nabytí státního občanství členského státu Evropské unie. Státy mají v tomto vztahu tedy dominantní pozici suverenního celku a příslušnost k němu připouští možnost stát se občanem Evropské unie. Občanství Unie má tedy ve vztahu k občanství členského státu doplňkový charakter.²⁰ Stát je tedy v tomto vztahu autoritativní a suverenní celek.

V souvislosti s právem Evropské unie řešil Soudní dvůr Evropské unie (tehdejší Evropský soudní dvůr) 19. 1.1999 zajímavý případ.²¹ Jednalo se o italskou státní příslušnici Donatellu Calfovou, která byla obviněna z nedovoleného držení a užívání drog a odsouzena k tříměsíčnímu vězení a doživotnímu vyhoštění z území Řecka. Podle Soudního dvora Evropské unie však základní svobody zaručené komunitárním právem nesmějí být členskými státy omezovány. A z toho vyplývá, že v tomto případě jde o překážku volného pohybu služeb nebo se to dá též interpretovat jako rušení svobody občanů Unie využívat služeb cestovního ruchu. Tento zásah trestního soudu v Heraklionu, spadající do oblasti zvláštního režimu, by byl odůvodnitelný podle judikatury ESD v případě, že by došlo ke skutečnému a dostatečně vážnému ohrožení veřejných zájmů. K tomu však nedošlo, a proto takový přísný trest podle práva Evropské unie není na místě.

Podle mého názoru je správné, že dochází též k této činnosti Soudního dvora Evropské unie. Vytváří se tím stejné podmínky pro mnoho evropských zemí, které přistoupily k členství v Evropské unii, a ukládají stejné sankce pro všechny příslušníky těchto zemí, a to s maximálním ohledem na práva zakotvená ve Smlouvě o Evropské unii. Z konkrétního případu je zřejmé, že členství může být v určitém případě vzhledem k zájmům Evropské unie na dodržování práv občanům prospěšné. A rovněž já osobně

²⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 26

²¹ Pomahač, R. Evropské právo (stručný přehled), Praha: Karolinum, 2003, s. 87

se domnívám, že jelikož osoba ohrožovala na životě a zdraví sebe, ale nedošlo k žádnému skutečnému a závažnému ohrožení veřejného zájmu, je trest doživotního vyhoštění nepřiměřeně přísný, a proto není na místě jej uložit.

1.2 Prameny práva státního občanství

Státní občanství je v České republice upraveno vnitrostátními právními předpisy a také mezinárodními smlouvami. Jedná se o významný institut, který je proto zakotven v ústavních zákonech, majících nejvyšší právní sílu- v Ústavě ČR a v Listině základních práv a svobod. Dle Ústavy je svěřena právní úprava nabývání a pozbývání státního občanství zákonu a také je v ní zdůrazněna důležitá zásada- že nikdo nesmí být proti své vůli zbaven státního občanství. Ucelenou českou právní úpravu státního občanství lze tedy nalézt v zákoně, kterým je Zákon ČNR č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství. V Listině základních práv a svobod jsou uvedeny práva a svobody, které vztahují na občany i na cizince a také práva a svobody, které se týkají pouze občanů. Česká republika je vázána mezinárodními smlouvami, a to vícestrannými nebo dvoustrannými, které také v různém rozsahu upravují problematiku státního občanství.

1.2.1 Ústava ČR

Státní občanství je bez sporu velmi významným a důležitým institutem, který je proto též součástí ústavních zákonů. Tyto ústavní zákony mají v České republice nejvyšší právní sílu. Státní občanství je upraveno jak Ústavou, tak Listinou základních práv a svobod. Do Ústavy se tento institut řadí již od počátku československého státu. Byl součástí úpravy obsažené v Ústavní listině z roku 1920, Ústavy 9. Května, Ústavy ČSSR i ústavním zákonu o československé federaci.

V současné Ústavě se pojem občané České republiky objevuje již v preambuli, v níž je vyjádřena nezastupitelná úloha občanů tím, že právě díky těmto osobám, které si svobodně zvolily své zástupce, došlo k přijetí Ústavy České republiky. Významné postavení občana České republiky je potvrzeno rovněž zdůrazněním, že občané jsou ti, kdo budují, rozvíjí a chrání Českou republiku. A tedy právní stav, ve kterém se Česká republika nachází, je výsledkem jejich práce. Jde o rovnoprávné občany, což znamená, že nelze připustit, aby se skupiny občanů či jednotlivé osoby dostaly z důvodu zásahu státu do výhodné či naopak nevýhodné pozice.

Úprava státního občanství České republiky je obsažena v článku 12 hlavy první (Základní ustanovení). V odstavci 1 tohoto článku je uvedeno, že „Nabývání a

pozbyvání státního občanství České republiky stanoví zákon. „Nemůže tak tudíž učinit předpis nižší právní síly než je zákon.“²² Současná úprava státního občanství v zákoně²³ je reakcí na vývoj státního občanství za předchozí právní úpravy. Samozřejmě je však i v tomto případě zákonné úpravy nutné dávat přednost mezinárodním smlouvám podle čl. 10 Ústavy, ke kterým se Česká republika zavázala.

V čl. 12 odst. 2 Ústavy ČR je upravena zásada, že nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství. Jelikož o zásadách státního občanství se v této práci pojednává v samostatné kapitole, rozhodl jsem se tuto část pojmut jako úvod do dané problematiky a podrobně se jí zabývat až v rámci podkapitoly Zásady práva státního občanství.

1.2.2 Listina základních práv a svobod

Úprava státního občanství je zakotvena rovněž v Listině základních práv a svobod, a to především v čl. 42 a pak v dalších člancích, které upravují práva občanů.

V čl. 42 odst. 3 Listina upřesňuje pojem občan v souvislosti se základními právy a svobodami. Jelikož do doby, než byla Listina přijata, se tyto určitá práva a svobody vztahovaly pouze na občany, avšak podle Listiny náleží všem osobám, zdůrazňuje tímto Listina, že ačkoliv dosavadní předpisy upravují základní práva a svobody občana, podle současné úpravy je nutné tuto úpravu interpretovat jako základní práva a svobody každého člověka, ne pouze občana České republiky. Také tímto ústavodárce reagoval na přístup k používání pojmu občan, jelikož podle dřívější právní úpravy byla osoba označena jako občan i přesto, že nesplňovala podmínku státního občanství.²⁴ Proto vznikla potřeba tento problém odstranit a upřesnit správnost používání pojmu.

Podle čl. 42 odst. 2 „cizinci požívají v České a Slovenské Federativní Republice lidských práv a základních svobod zaručených Listinou, pokud nejsou přiznána výslovně občanům“. Tato právní úprava jasně potvrzuje rozdíl mezi cizinci a státními občany, kterých se jako jediných právní řád týká v celém svém rozsahu, přičemž

²² Pavlíček, V., Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 1. Díl Ústavní systém. Praha: Linde Praha a.s., 1998, s. 91

²³ Právním předpisem, který v České republice tuto problematiku upravuje, je zákon ČNR č.40/1993 Sb, o nabývání a pozbyvání státního občanství České republiky

²⁴ Pavlíček, V. a kol. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. Díl Práva a svobody. Praha:Linde Praha a. s., 1999, s. 308

cizincem se myslí jak státní občan jiného státu, tak osoba bez státní příslušnosti.²⁵ A také je z této právní úpravy patrné, že pokud se jedná o práva občanů, jsou tato práva v Listině takto výslovně uvedena, zatímco v ostatních případech, pokud tedy jde i o práva cizince, odpovídá tomu způsob adresování vyjádřený výrazem- každému, pro všechny.

Podle Listiny základních práv a svobod se pouze na občany vztahuje

- právo přístupu k voleným a jiným veřejným funkcím za rovných podmínek
- právo na hmotné zajištění v případě, že občan nemůže získávat prostředky pro své životní potřeby prací
- právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele
- právo na bezplatnou zdravotní péči a zdravotní pomůcky na základě veřejného pojištění
- právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách a podle schopností občana a možnosti společnosti též na vysokých školách
- právo postavit se na odpor každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny
- právo národnostních a etnických menšin
- neomezené vlastnické právo
- právo svobodného vstupu na území České republiky a zákaz nucení k opuštění vlasti
- právo zakládat politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich
- práva podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.

Poněvadž dříve měl československý stát formu federativního uspořádání, vyskytuje se v čl. 42 odst. 1 slovní spojení státní občan České a Slovenské Federativní Republiky, které je zde uvedeno pro upřesnění, co se v Listině míní pojmem občan. Avšak se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky zaniklo též její státní občanství. A tedy po 1. 1. 1993, kdy vznikla Česká republika, je nutné dané ustanovení

²⁵ Pavlíček, V. a kol. Ústava a ústavní řád České republiky Komentář, 2. Díl Práva a svobody. Praha:Linde Praha a. s., 1999, s. 308,

chápat tak, že se hovoří o státním občanovi České republiky. Tuto skutečnost ostatně dokládá též recepční norma²⁶, dle které- pokud ústavní zákony, zákony a právní předpisy přijaté před zánikem ČSFR spojují práva a povinnosti se státním územím a státním občanstvím ČSFR, rozumí se tím územím a státní občanství České republiky, nestanoví-li zákon jinak.

V čl. 42 se uvádí legislativní zkratka, jelikož místo výrazu státní občan se uvádí pouze výraz občan. Jde o legislativní zkratku, která je obsažena v Listině, a proto vzhledem k principu právní síly se výskyt této zkratky v kterémkoliv právní úpravě mající formu právního předpisu vykládá stejným způsobem jako v Listině.²⁷

1.2.3 Zákony

Se vznikem Ústavy byla stanovena jasná zásada, že úprava týkající se nabývání a pozbývání státního občanství bude obsažena v zákoně. V důsledku toho platí, že touto problematikou se zabývá zákon České národní rady č. 40/1993 o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky ze dne 29. prosince 1992. Tento zákon je účinný od 1. ledna 1993.

Obsahově se člení na 4 části. V Části první upravuje způsoby nabývání státního občanství, ve druhé části se naopak zabývá způsoby pozbývání státního občanství. Část třetí nese název Zvláštní ustanovení o státním občanství České republiky v souvislosti se zánikem České a Slovenské Federativní republiky. V této části je zakotvena možnost mít za určitých okolností dvojí státní občanství- české a slovenské. Čtvrtá část nazvaná Ustanovení společná a závěrečná upravuje prostředky, které slouží jako doklad o státním občanství a také nachází řešení v případě zjišťování státního občanství ve sporných případech. Současná úprava je rovněž výsledkem několika novelizací, které byly provedeny zákony č.272/1993Sb., č.337/1993Sb., č. 140/1995Sb., č. 139/1996Sb., č. 194/1999Sb., č. 320/2002Sb., č. 357/2003Sb. a č. 413/2005Sb.

Již v úvodní části patřící pod Obecná ustanovení zákon v § 1 odst.1 srozumitelně vymezuje „státní občany České republiky od 1.1.1993 splněním podmínky státního občanství České republiky a současně státního občanství České a Slovenské Federativní republiky ke dni 31. prosince 1992“. Tyto osoby jsou tedy státními občany a

²⁶ Ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR

²⁷ Pavlíček, V. a kol Ústava a ústavní řád České republiky Komentář, 2. Díl Práva a svobody. Praha:Linde Praha a. s., 1999, s. 308

nemusejí své občanství nijak prokazovat. A také má rovněž význam úprava obsažená v § 3 odst. 1, dle které se „pro účely tohoto zákona dítětem rozumí fyzická osoba mladší 18 let, pokud podle právního řádu, který se na ni vztahuje, nenabyla zletilosti dříve.“ V České republice může fyzická osoba dosáhnout zletilosti před dovršením osmnácti let pouze v případě, že uzavře manželství, což má své důsledky, jelikož dosažení zletilosti je rozhodující pro stanovení způsobilosti či nezpůsobilosti osoby k právním úkonům spojeným se státním občanstvím. Důležité je ustanovení § 1 odst. 2 Zákona, dle něhož se „při posuzování, zda je fyzická osoba státním občanem České republiky, popřípadě do 31. prosince 1992 byla státním občanem České a Slovenské Federativní republiky, postupuje podle předpisů platných v době, kdy mělo dojít k nabytí nebo pozbytí státního občanství této osoby. Tím je tedy vyjádřeno, že i v současnosti jsou důležité právní předpisy, které platily v době existence československého státu, díky nimž lze zjistit, zda se jedná o českého státního občana.

V souvislosti se státním občanstvím byl v roce 1999 přijat další zákon,²⁸ který se také zaměřoval pouze na problematiku státního občanství. Umožnil nabytí českého státního občanství „Čechoameričanům, těm, kteří nestihli požádat o navrácení státního občanství podle zákona č. 88/1990 Sb.²⁹“, bývalým československým státním občanům, kteří pozbyli občanství v souvislosti s nabytím státního občanství podle smluv upravujících otázky dvojího státního občanství, které Československo uzavřelo s některými bývalými socialistickými státy a také bývalým československým občanům, kteří českými občany nikdy nebyli. V tomto posledním případě však pouze za předpokladu, že „taková osoba měla v době odchodu do ciziny trvalý pobyt na území České republiky, anebo pokud se její rodiče stali českými státními občany (anebo by se stali k 1. lednu 1969).“³⁰

1.2.4 Mezinárodní smlouvy

Významné místo mezi prameny práva mají též mezinárodní smlouvy zabývající se institutem státního občanství. Tyto smlouvy měly již v minulosti důležitou roli. Jejich význam spočíval v tom, že svojí úpravou výrazně ovlivňovaly právní postavení občanů,

²⁸ Zákon č. 193/1999 Sb. o státním občanství některých bývalých československých státních občanů.

²⁹ Zákon č. 88/1990 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státního občanství

³⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 174

přinášely podstatné změny a byly také rozhodující v případě alternativy stát se buď československým občanem, nebo občanem jiného státu. Jejich důsledkem je pro narozené děti možnost stát se státním občanem České republiky díky státnímu občanství jeho rodiče. Důležitost mezinárodních smluv dokládá fakt, že jsou zakotveny v článku 10 Ústavy ČR, v právním předpise nejvyšší právní síly. Podle české právní úpravy platí, že přednost před zákonem mají vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána. Tyto mezinárodní smlouvy jsou součástí právního řádu.

Mezinárodní smlouvy lze rozdělit na vícestranné a dvoustranné.

Dvoustranné mezinárodní smlouvy vznikaly v minulém století proto, aby bylo odstraněno existující dvojí státní občanství a aby se předešlo vzniku dvojího státního občanství³¹. Vzhledem ke komplikacím, které byly spojeny se vznikem dvojího státního občanství, jako např. již zmíněná nutná věrnost k oběma státům a závazek obrany vůči nim, se podle mého názoru nelze těmto snahám vůbec divit. Dle těchto smluv si mohly osoby, které byly ke dni vstupu smluv v platnost státními občany obou smluvních stran zvolit občanství, které si přály podržet, přičemž pokud tak ve lhůtě jednoho roku neučinily, staly se státními občany jedné ze smluvních stran podle pravidel určených smlouvou.³² Tyto smlouvy však počínaje 90. lety 20. století ztrácely na významu, jelikož přestalo docházet k jejich aplikaci. Ukončení platnosti nastalo postupně mezi ČSSR a všemi státy vázanými touto smlouvou, které jsou dále uvedeny, s výjimkou SSSR. Důsledkem zániku SSSR byl totiž vznik nástupnických států, tedy bývalých svazových republik a pro tyto nástupnické státy až na výjimky zůstává smlouva v platnosti. Mezi dvoustranné smlouvy, které byly uzavřeny, patří³³:

- Úmluva o naturalizaci mezi Československem a Spojenými státy americkými z 16. 7 1928 (vyhl.č.229/1997 Sb.)
- Úmluva mezi ČSSR a Maďarskou lidovou republikou o úpravě některých otázek státního občanství z 4.11.1960 (vyhl.č. 37/1961 Sb.)

³¹Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 36

³²Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 36

³³Pavlíček, V., Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 1. Díl Ústavní systém, Praha: Linde Praha a.s., 1998, s. 91

- Úmluva mezi ČSSR a Polskou lidovou republikou o úpravě otázek týkajících se dvojího státního občanství z 17.5. 1965 (vyhl. č. 71/1966 Sb.)
- Smlouva mezi ČSSR a Svazem sovětských socialistických republik o zamezení vzniku dvojího státního občanství z 6. 6. 1980 (vyhl. č. 71/1981 Sb)
- Smlouva mezi ČSSR a Mongolskou lidovou republikou o úpravě dvojího státního občanství z 9.7. 1928 (vyhl.č. 96/1985 Sb.)

Je třeba podotknout, že Úmluva o naturalizaci mezi Československem a Spojenými státy americkými, která se od ostatních Úmluv liší svým dřívějším datem přijetí a která platila do 20. 8. 1997, představovala do 1. 1. 1993 jedinou právní úpravu způsobující ztrátu československého státního občanství nabytím cizího státního občanství na vlastní žádost.³⁴

Smlouva mezi ČSSR a Svazem sovětských socialistických republik o zamezení vzniku dvojího státního občanství z 6. 6. 1980 nahradila předchozí dvoustrannou smlouvu. Problematiku dvojího státního občanství řešila dříve Úmluva mezi ČSR a SSSR o úpravě státního občanství osob s dvojím státním občanstvím z 5. října 1957 (vyhl. č. 47/1958 Sb.) mimo čl. 5³⁵

Vícestranné smlouvy se od dvoustranných smluv liší svým významem i obsahem. Článek 10 Ústavy se týká pouze vícestranných smluv, čímž je dáno, že k jejich přijetí je na rozdíl od dvoustranných smluv třeba kvalifikované většiny poslanců a senátorů, která je předeepsána v čl. 39 odst. 4 Ústavy³⁶. Dle mého názoru je tato úprava naprosto správná, neboť se jedná o významné smlouvy nabízející státům možnost zkvalitnění právních podmínek, tedy jistě posun ve vývoji, a proto je zcela na místě, aby kvalita a význam této smlouvy byla potvrzena větším počtem hlasů vyjadřujících souhlas s přijetím takovéto smlouvy.

³⁴ Valášek, M. Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 34

³⁵ Filip, J. K problémům mezinárodních smluv se vztahem ke státnímu občanství ČR, Časopis pro právní vědu a praxi, 1/1997

³⁶ Pavlíček, V., Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 1. Díl Ústavní systém, Praha: Linde Praha a.s., 1998, s. 100

Mezi vícestranné mezinárodní smlouvy, které Československo a poté Česká republika přijaly, se chronologicky řadí³⁷:

- Úmluva o státním občanství vdaných žen (č.72/1962 Sb.)
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace (č. 95/1974 Sb.)
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.)
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (č. 62/1987 Sb.)
- Úmluva o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.)
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a následné Protokoly č. 4 a č. 7 (č.209/1992 Sb.)
- Úmluva o právním postavení uprchlíků (č. 208/1993 Sb.)
- Evropská úmluva o osvojení dětí (č. 132/2000 Sb. m. s.)
- Úmluva o omezení případů bezdomovectví (č. 43/2002 Sb. m. s.)
- Evropská úmluva o státním občanství (č. 76/2004 Sb. m. s.)

Existují také další mezinárodní dokumenty, jejichž obsahem je institut státního občanství, avšak které jsou na rozdíl od mezinárodních smluv pro Českou republiku právně nezávazné. Těmito dokumenty jsou např.³⁸:

-Protokoly Haagské kodifikační konference Společnosti národů z 12. 4. 1930 (na této konferenci bylo potvrzeno, že každý stát má právo stanovit, kdo jsou jeho státní občané - Všeobecná deklarace lidských práv z 10.12.1948

-Úmluva o postavení bezdomovců, schválená diplomatickou konferencí, která byla svolána hospodářskou a sociální radou Organizace spojených národů 28.9.1954

1.3 Zásady práva státního občanství

Považoval jsem za vhodné věnovat jednu kapitolu též zásadám práva státního občanství. Jedná se totiž o zásady, na kterých je právní úprava českého státního občanství postavena, a tudíž se v ní tyto zásady jasně projevují. O jejich důležitosti a významu svědčí nejen jejich dodržování v České republice, ale především jejich zakotvení v Evropské úmluvě o státním občanství. Druhá kapitola této Úmluvy má

³⁷ Pavlíček, V., Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 1. Díl Ústavní systém, Praha: Linde Praha a.s., 1998, s. 100

³⁸ Pavlíček, V., Hřebejk, J. Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 1. Díl Ústavní systém, Praha: Linde Praha a.s., 1998, s. 101

název Všeobecné zásady týkající se státního občanství a v článku 3 až 5 této kapitoly se o zásadách pojednává. A jelikož jsou tyto zásady uvedeny v mezinárodní úmluvě, s níž doposud řada států vyslovila souhlas a ratifikovala ji, je zcela zřejmé, že jsou tyto zásady akceptovány, jsou významné, a proto si dle mého názoru beze sporu zaslouží, aby o nich bylo pojednáno v samostatné kapitole.

1.3.1 Zásada nepřipustnosti bezdomovectví

Pro účely státního občanství se bezdomovcem rozumí osoba, která nemá státní občanství žádného státu³⁹. K tomuto stavu může docházet, jelikož státy mají právo si samy určit způsoby nabývání a pozbývání státního občanství. Důsledkem však je, že tato osoba má na území České republiky odlišné postavení oproti českým státním občanům, kterým náleží na území České republiky občanská práva daná Listinou⁴⁰. V České republice byla vytvořena právní úprava zabraňující vzniku bezdomovectví. To dokládá např. § 5 Zákona o nabývání a pozbývání státního občanství, kde je uvedeno, že fyzická osoba nalezená na našem území je státním občanem ČR, pokud se neprokáže, že nabytá narozením státní občanství jiného státu.“. Rovněž z § 3 písm. b) ZSO jasně vyplývá snaha vyhnout se tomuto stavu, jelikož dle daného ustanovení vůbec nevádí, že „jsou oba rodiče osobami bez státního občanství a postačuje pro nabytí státního občanství, aby měl na území České republiky pouze 1 rodič trvalý pobyt a dítě se na tomto území narodilo. Pokud však trvalý pobyt na území České republiky nemá ani jeden z rodičů, stává se dítě osobou bez státního občanství. Stejně tak k tomu může v České republice dojít například v případě, pokud se dítě narodí rodičům, které mají státní občanství státu, v němž platí zásada *ius soli*⁴¹, ale dítě se narodí ve státě, kde se uplatňuje zásada *ius sanguinis*⁴².

Vzhledem k důležitosti řešení tohoto problému byly již dříve zahájeny snahy předejít tomu nikoliv pouze prostřednictvím vnitrostátních úprav, ale také mezinárodních smluv. Proto již v roce 1954 byla přijata Úmluva o právním postavení

³⁹ Filip, J. K problémům mezinárodních smluv se vztahem ke státnímu občanství ČR, Časopis pro právní vědu a praxi, 1997, s. 57

⁴⁰ Klíma, K. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 759 s.

⁴¹ *Ius soli*-dítě se stává státním občanem státu, na jehož území se narodí, bez ohledu na státní občanství svých rodičů

⁴² *Ius sanguinis*- dítě sleduje státní občanství svých rodičů bez ohledu na místo, kde se narodilo

osob bez státní příslušnosti a v roce 1961 byla přijata Úmluva o omezení případů bezdomovectví. Výraznou snahu v tomto směru projevuje také Evropská úmluva o státním občanství, která především stanoví v čl. 18 odst.1, že je povinností „smluvního státu respektovat zásady právního státu ve snaze vyhnout se stavu bez státní příslušnosti“ či v čl. 7 odst. 3 stanovuje „zákaz pozbytí státního občanství smluvního státu, stala-li by se dotyčná osoba v důsledku toho osobou bez státní příslušnosti“ nebo v čl. 8 „povoluje zřeknutí se státního občanství, pokud se tím dotyčná osoba nestane osobou bez státní příslušnosti“.

Je tedy vidět, že tendence jasně směřují k tomu, aby se případy osob bez státní příslušnosti vyskytovaly co nejméně, což je podle mého názoru správné a rozumné. Svědčí to o schopnosti občanů kvalitně posoudit tento stav a uvědomit si, že je potřeba jej s ohledem na tyto osoby řešit.

1.3.2 Zásada rovnosti občanů

V České republice platí zásada, podle níž jsou státní občané rovni a nemohou být diskriminováni. Kladný postoj k zásadě rovnosti v České republice naznačuje již Listina základních práv a svobod v čl. 3, dle něhož se „základní práva a svobody zaručují všem bez ohledu na rozdíly v tomto článku uvedené“. Nejde o výslovné vyjádření rovnosti občanů. Tato zásada v právním řádu ČR ani uvedena není. Avšak skutečnost, že Česká republika je přívržencem zásady rovnosti občanů, dosvědčuje ratifikace Evropské úmluvy o státním občanství pro Českou republiku, v níž se o této zásadě pojednává. Dle článku 5 odst. 1 „normy smluvního státu o státním občanství nesmějí rozlišovat nebo obsahovat postup rovnající se diskriminaci z důvodů pohlaví, náboženství, rasy, barvy pleti nebo národnostního či etnického původu“ a dle článku 5 odst. 2 se „každý smluvní stát bude řídit zásadou nediskriminování mezi svými státními občany, ať nabyli státního občanství narozením nebo je získali později“. Proto v České republice neexistuje rozlišování občanů podle způsobu, kterým nabyli naše státní občanství, a podle doby, kdy se tak stalo⁴³. A také v České republice neplatí, že by vzhledem k existenci odlišností mezi lidmi, které jsou uvedeny v článku 5 odst. 1 Evropské úmluvy, existovaly též různé podmínky pro nabývání a pozbývání státního občanství. Je třeba si však uvědomit, že výčet odlišností uvedených v článku 5, tedy výčet důvodů pro nediskriminaci je taxativní, a tudíž v případě jiných důvodů mohou

⁴³ Filip. J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno, 1997

být nastaveny různé podmínky pro nabývání a pozbývání státního občanství.

Česká republika projevila svůj souhlas se zásadou rovnosti občanů a zákazem diskriminace již před více než 40 lety, jelikož 4. ledna 1969 vstoupila pro Československou socialistickou republiku v platnost Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace. Dle článku 5 písm. d) bodu 3, „smluvní státy zaručí právo každého na rovnost před zákonem bez rozlišování podle rasy, barvy pleti, národnostního nebo etnického původu při užívání práva na státní občanství“.

Svůj stále kladný postoj k zásadě rovnosti občanů potvrdila Česká republika na počátku 80. let minulého století, kdy pro Československou socialistickou republiku v roce 1982 vstoupila v platnost Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen. Dle článku 9 této Úmluvy je na „smluvních státech, aby poskytly ženám rovná práva s muži nabývat, měnit nebo ponechávat si svou státní příslušnost, a aby poskytly ženám stejná práva s muži, pokud jde o státní příslušnost jejich dětí.“

Je tedy evidentní, že snahy směřovaly a směřují k tomu, aby diskriminaci v oblasti státního občanství bylo zabráněno. Podle mého názoru důvody pro zabránění diskriminace uvedené v článku 5 Evropské úmluvy jsou naprosto oprávněné. Je pochopitelné, že nevýhodná pozice z důvodu pohlaví může vyvolat u osob negativní emoce, a tedy vyvolává potíže. Rasa, barva pleti nebo národnostní či etnický původ jsou faktory určené osobě při narození, kterými se od ostatních liší vzhledem či jazykem, ale to podle mého názoru beze sporu není nic zásadního, co by ji mělo stavět do horšího postavení než ostatní. A pokud jde o náboženství, domnívám se, že je-li člověk vychováván v určité společnosti, ve které je preferováno určité náboženství, jedná se o jeho osobní věc, je-li tento člověk přesvědčen správnosti určitého náboženského směru a uctívá jej. A proto vnímám opět jako zcela nemístné takového člověka ve věcech státního občanství nějakým způsobem diskriminovat.

1.3.3 Zásada výlučnosti státního občanství ČR

Nyní bych se rád zaměřil na jednu velmi důležitou a uznávanou zásadu, která ve státech platí. Svazek mezi fyzickou osobou a státem je jedinečný, nenahraditelný, a projevuje se v něm suverenita státu vůči osobám, které jsou jeho státními občany. Tuto skutečnost podporuje mezinárodní právo tím, že uznává právo každého svrchovaného státu stanovit svým zákonodárstvím, kdo bude jeho státním občanem⁴⁴ Poté, kdy se

⁴⁴ Filip. J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno, 1997

fyzická osoba stane státním občanem, může využívat občanských výhod, a to také v případě, že má i jiné státní občanství. To znamená, že se může zúčastnit voleb v České republice, přestože má cizí státní občanství nebo to také znamená, že v případě problémů ve spojitosti s její osobou nesmí nastoupit jako sankce vyhoštění, jelikož tato sankce nemůže postihnout občany České republiky.⁴⁵

Tuto právní úpravu pokládám za velmi správnou. Myslím si, že je velmi dobře, když mají stejné podmínky osoby, které mají pouze občanství České republiky, a osoby, které mají více státních občanství. Pokud by tomu tak nebylo, pak by se zcela jistě z opodstatněného důvodu mohli cítit znevýhodnění. Stejně tak se mi jeví jako naprosto správné, že stát má oprávnění přihlížet pouze ke svému státnímu občanství⁴⁶. Přihlížení rovněž ke státnímu občanství cizího státu by opět představovalo nerovné postavení všech státních občanů, jelikož někteří by mohli být na základě cizího státního občanství zvládnuti a jiní znevýhodněni.

V Evropské úmluvě o státním občanství je tato zásada upravena v článku 3 odst.1,dle kterého „každý stát podle svého vlastního práva stanoví, kdo jsou jeho státní občané“. Je však nutné v této souvislosti zdůraznit podstatnou skutečnost- to neznámá, že by stát měl možnost vytvořit jakoukoliv právní úpravu dle svého uvážení, aniž by se musel obávat negativní reakce ze strany cizích států. Pro potvrzení této skutečnosti je v čl. 3 odst. 2 uvedeno, že „toto právo budou jiné státy uznávat pokud je v souladu s použitelnými mezinárodními úmluvami, obyčejovým mezinárodním právem a právními zásadami obecně uznávanými, pokud jde o státní občanství.“ V případě rozporu není povinností státu takové státní občanství uznat, což jasně dokládá již zmíněné rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora v Haagu z roku 1955, který rozhodl v neprospěch Friedricha Notterbohma (*Notterbohm Case*, ICJ Reports 1955). Mezinárodní soudní dvůr vyslovil, že je nutné efektivní státní občanství, aby stát mohl vystupovat na ochranu určité osoby- avšak v případě Notterbohma podmínka ochrany splněna nebyla, jednalo se tedy o případ v rozporu s mezinárodním právem, a proto Lichtenštejnsko nebylo oprávněno ochranu poskytnout.⁴⁷

⁴⁵ Filip. J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno, 1997, s. 29

⁴⁶ Filip. J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno, 1997, s. 29

⁴⁷ Valášek, M., Kučera,V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 29

1.3.4 Právo na státní občanství

Při výkladu problematiky práva na státní občanství považuji za podstatné nejprve upozornit na skutečnost, že existují tři složky tohoto práva- „právo na získání státního občanství, právo na ochranu proti svévolnému zbavení státního občanství a právo na změnu státního občanství.“⁴⁸ Právo na získání státního občanství není upraveno Ústavou, ale je zajištěno Zákonem. Dle článku 24 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech „má každé dítě právo na státní příslušnost“. Aby byla česká právní úprava s článkem 24 odst. 3 a s touto složkou práva na státní občanství v souladu, mohou děti, které nemají žádné státní občanství a narodí se nebo jsou nalezeny na území České republiky, získat české státní občanství dle § 3 písm. b) a § 5 Zákona. Právo na ochranu proti svévolnému zbavení státního občanství je zakotveno Evropskou úmluvou o státním občanství v článku 4 písm. c), dle kterého „nikdo nesmí být svévolně zbaven svého státního občanství“. Jedná se o další zásadu, a proto se touto problematikou zabývám v rámci podkapitoly pojednávající o této zásadě. Právo na změnu státního občanství jasně vyplývá z § 16 a § 17 Zákona, dle něhož „státní občan České republiky pozbývá státní občanství České republiky dnem, kdy na základě výslovného projevu vůle dobrovolně nabyde cizí státní občanství“. Jedinec tedy může na základě práva na státní občanství vyjádřit rozhodnutí, že hodlá mít nadále české státní občanství nebo že jej hodlá pozbýt. Záleží na jeho projevu vůle, rozhodně nesmí být českého státního občanství zbaven. Samozřejmě změna státního občanství není pouze důsledkem projevu vůle fyzické osoby. Záleží také na státech, zda tuto osobu přijmou jako svého státního občana.

V závěru považuji za důležité podotknout, že tato zásada byla zakotvena již v článku 15 odst. 1 Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, dle kterého „má každý právo na státní příslušnost“, a také v článcích 7 a 8 Úmluvy o právech dítěte z roku 1989, dle kterých „má dítě od narození právo na státní příslušnost“ a „státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho státní příslušnosti“.

⁴⁸ Filip, J. K pojmu státního občanství obecně a státního občanství ČR zvláště, Časopis pro první vědu a praxi, 2/1997

1.3.5 Uzavření ani zánik manželství mezi státním občanem smluvního státu a cizincem, ani změna státního občanství jedním z manželů za trvání manželství se nedotýká automaticky státního občanství druhého z manželů

Dá se říci, že tato zásada potvrzuje zásadu práva na státní občanství, neboť vyjadřuje vůli fyzických osob se svobodně rozhodnout o svém státním občanství i v případě manželství s cizincem. Na rozdíl od 50. let minulého století, kdy k nabytí státního občanství došlo automaticky uzavřením manželství, nyní již k takovým případům nedochází.⁴⁹ Z článku 4 písm. d) Evropské úmluvy o státním občanství vyplývá, že uzavření ani zánik manželství mezi státním občanem smluvního státu a cizincem, ani změna státního občanství jedním z manželů za trvání manželství nemůže v žádném případě způsobit, že dojde k automatickému nabytí či pozbytí státního občanství. Takže se může stát, že každý z manželů má jiné státní občanství.

Tato se zásada se objevila již v Úmluvě o státním občanství vdaných žen z roku 1957. Důvodem byla reakce na dosavadní stav, kdy změna státního občanství uzavřením manželství se týkala více méně (zpravidla) pouze žen. Dle článku 1 této Úmluvy „každý smluvní stát souhlasí s tím, že ani uzavření ani rozvedení manželství mezi jeho příslušníkem a cizincem, ani změna státního občanství manžela během manželství nemohou mít samy o sobě vliv na státní občanství ženy. O více než 20 let později, v roce 1979 byla v New Yorku sjednána Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen. Rovněž tato Úmluva zaručila v čl. 9 ženám, že nebudou v nevýhodném postavení oproti mužům, pokud jde o souvislost státního občanství s manželstvím. Dle článku 9 „státy, smluvní strany zajistí, že ani manželství s cizincem, ani změna státní příslušnosti manžela během manželství nezmění automaticky státní příslušnost manželky, neučiní ji osobou bez státní příslušnosti a ani ji nepřinutí přijmout státní příslušnost manžela.“

1.3.6 Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého státního občanství

Tato zásada platí na základě článku 12 odst. 2 Ústavy a také se stala závazná dne 1. července 2004, kdy pro Českou republiku vstoupila v platnost Evropská úmluva o státním občanství. Stala se součástí Ústavy jako reakce na sankce, které bylo možno před rokem 1989 aplikovat. Potrestat občana odnětím státního občanství možné bylo, a

⁴⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 104

to na základě zákona č.194/1949 Sb.⁵⁰ a poté i zákona č. 39/1969 Sb.⁵¹. Považuji za důležité, ač nerad, též upozornit na důležitý fakt, že docházelo i ke zneužití ze strany orgánů státu, například z politických důvodů, a to nejen v rámci odnětí jakožto způsobu pozbytí státního občanství, ale i v rámci propuštění ze státního svazku. „Státní moc bez rozhodnutí soudního orgánu používala v minulosti takovéto opatření s odůvodněním, že občan poškozují některé důležité zájmy státu v zahraničí, a na základě rozhodnutí o zbavení státního občanství mu znemožnila návrat zpět do vlasti.“⁵²Tím tedy určité osoby byly zbaveny státního občanství proti své vůli. Až zákonem č. 88/1990 Sb. zákonem ČNR č 92/1990 Sb. byla ustanovení o odnětí státního občanství z právního řádu vypuštěna, v důsledku čehož byly osoby, kterým bylo státní občanství odňato, od 29.3. 1990 považovány za osoby propuštěné ze státního svazku a byla také vydána opatření vedoucí k rehabilitaci těchto osob.

Je třeba zdůraznit, že „zákaz svévolného zbavení státního občanství je absolutní- tzn. jakýkoli způsob odnětí státního občanství je nepřipustný, je jednotný- tzn. platí pro všechny občany bez ohledu na to, jakým způsobem nabyli státní občanství ČR, a je také vynutitelný- chrání postavení jedince v ČR i před zásahy zákonodárce.“⁵³

Samozřejmě je možné, že fyzická osoba přijde o státní občanství ČR dle článku 12 odst. 1 Ústavy tím, že jej na základě Zákona pozbyde. Ale jelikož je v tomto případě použit termín pozbytí, nikoliv zbavení, je jasné, že se jedná o odlišný případ. K pozbytí státního občanství ČR dochází na základě § 17 Zákona projevem vůle občana, takže se nejedná o zbavení státního občanství státem. Tento rozdíl potvrdil v roce 1995 i Ústavní soud⁵⁴ ve svém nálezu- „K nabytí cizího státního občanství podle § 17 Zákona dochází vlastním projevem vůle občana a zákonným důsledkem takového projevu vůle je ztráta státního občanství České republiky Čl. 12 odst. 2 Ústavy na straně jedné a čl. 12 odst. 1 Ústavy a § 17 zákona ČNR č. 40/1993 Sb. na straně druhé používají odlišných termínů. Tento terminologický rozdíl naznačuje úmysl zákonodárce odlišit dvě

⁵⁰ Zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství

⁵¹ Zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky

⁵² Klíma K. Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. s. 189

⁵³ Filip, J. K pojmu státního občanství obecně a státního občanství ČR zvláště. Časopis pro právní vědu a praxi, 1997, číslo 2, s.189

⁵⁴ Pl. ÚS 5/95, náleží Ústavního soudu ČR ze dne 8.11. 1995 (č.6/1996 Sb.)

kvalitativně různé situace“

Považuji za důležité podotknout, že státní občanství považovala za významný institut, jehož nesmí být občan svévolně zbaven, již Všeobecná deklarace lidských práv, která byla přijata dne 10. prosince 1948. Dle článku 15 odst. 2 „nesmí být nikdo svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit“.

2. Historický vývoj státního občanství

V roce 1918 dne 28. října vznikla Československá republika a tím vzniklo též československé státní občanství.⁵⁵ Pro určení československého občanství osob bylo klíčové jejich domovské právo. Jednalo se o právo, díky němuž měl občan v domovské obci právo nerušeného pobytu a nárok na chudinské opatření. Bylo stanoveno, že každý občan musí mít domovské právo v některé obci, přičemž toto právo se nabývalo narozením, provdáním, výslovným přijetím do domovského svazku či nastoupením veřejného úřadu a platilo pro celý obvod obce.⁵⁶ V den vzniku samostatného československého státu se staly československými státními občany ty osoby, které měly v tento den domovské právo v některé obci, jež po rozpadu Rakousko-Uherska patřila do oblasti Československa.⁵⁷

Významnou právní úpravu státního občanství pro Československou republiku přinesla Ústavní listina Československé republiky, která byla přijata Národním shromážděním dne 29. února 1920⁵⁸. Ta definovala v § 4 státní občanství v Československé republice jako „jediné a jednotné“, stanovila, že „podmínky nabývání, účinků a zániku státního občanství Československé republiky určuje zákon“ a také zdůraznila, že „příslušník cizího státu nemůže být zároveň příslušníkem Československé republiky“.

Po válce byly uzavřeny mírové smlouvy řešící otázku státního občanství v jednotlivých smluvních státech. Tyto smlouvy obsahovaly rovněž závazek pro státy, že ustanovení smluv budou zařazena do svých právních řádů jako ústavní zákony. Důsledkem mírových smluv bylo vydání zákona č. 236/1920 Sb.⁵⁹ Tento zákon obsahoval úpravu československého státního občanství v § 1 až § 12. Bylo v něm stanoveno, kdo má československé státní občanství a obsahoval právní úpravu o nabývání a pozbývání československého státního občanství. Nejen že provedl změny,

⁵⁵ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 41

⁵⁶ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996, s. 41

⁵⁷ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 41

⁵⁸ Gronský, J., Hřebejk, J. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I.(1918-1945), Praha: Karolinum, 1997. s.39

⁵⁹ Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 4. 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v Republice československé

ale také navazoval na předchozí právní úpravu, jelikož jistá právní úprava týkající se nabývání státního občanství platila i po vydání tohoto zákona. Je tím míněno například v českých zemích tehdy platící ustanovení § 28 až 32 všeob. obč. zákoníka z roku 1811, která doplnily různé dekrety dvorské kanceláře. Avšak na druhou stranu byl tento zákon reakcí na mírové smlouvy a představoval splnění závazku vyplývajícího z mírových smluv. V souladu se zásadami obsaženými v mírových smlouvách, které řešily otázku přidělení dosavadních rakousko-uherských a německých státních občanů nástupnickým státům, bylo v § 4 až 12 tohoto zákona upraveno nabytí československého státního občanství. „Ustanovení § 19 zák. č. 236/1920 Sb. obsahovalo zmocnění vlády, aby k provedení zákona se dohodla o podrobnostech s vládami příslušných států.“⁶⁰ Na základě tohoto ustanovení došlo k uzavření smlouvy s republikou Rakouskou⁶¹ a s říší Německou.⁶²

Bývalé vévodství Těšínské, Oravsko a Spišsko představovaly výjimku, která se projevovala v tom, že na těchto územích bylo státní občanství upraveno zvlášť. V průběhu mírových jednání bylo učiněno prohlášení, že tato území jsou plebiscitní. Tato území zahrnovala Těšínské Slezsko, ve Spišsku celý tehdejší okres Stará Ves, v okrese Kežmarok obce ležící severně od řek Dunajce a Popradu a v Oravsku tehdejší okresy Trstená a Námestovo. Jelikož však československá a polská vláda vyjádřily prostřednictvím aktu z 10. července ve Spaa svolení s tím, aby hranice těchto území byly určeny čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými, k žádnému plebiscitu nedošlo. „Na základě toho bylo dne 28. července 1920 vydáno „Rozhodnutí konference velvyslanců v Paříži o Těšínsku, Oravě a Spiši“ (č.20/1925 Sb.), kterým byly nejen určeny hranice mezi Československem a Polskem, ale článkem III vydány také předpisy o státním občanství obyvatel uvedených území.“⁶³ Mezi Československem a Polskem byla dokonce uzavřena smlouva, k čemuž došlo z důvodu bližšího provedení rozhodnutí konference velvyslanců. Tato smlouva byla 29. listopadu 1920 v Praze podepsána, avšak jelikož nedošlo k její ratifikaci, nenabyla účinnosti. „Některé části byly pojaty do

⁶⁰Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 42

⁶¹ Smlouva mezi republikou Československou a republikou Rakouskou o státním občanství a ochraně menšin (podepsaná v Brně dne 7.6.1920 č.107/1921 Sb.)

⁶² Smlouva mezi republikou Československou a říší Německou (podepsaná v Praze dne 9.6. 1920 č. 308/1922 Sb.)

⁶³Černý, J.,Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 43

dohody československo-polské delegace pro Těšínsko, Oravu a Spiš ze dne 7.- 16. června 1922 a na základě této dohody byla pak smlouva a rozhodnutí konference velvyslanců prováděna⁶⁴. Jednotlivá ustanovení smlouvy byla znovu pojata do smlouvy mezi Československem a Polskem.⁶⁵

Považuji za podstatné zmínit a podrobněji rozebrat některé způsoby nabytí československého státního občanství po vzniku samostatného československého státu. O velkém významu narození v souvislosti s nabytím státního občanství beze sporu svědčí fakt, že existuje v právní úpravě již dosti dlouho. Právní úprava nabytí státního občanství narozením byla v českých zemích obsažena již ve zmíněném § 28 všeobecného občanského zákoníku, který platil před vydáním zákona č. 236/1920 Sb. Dle tohoto předpisu se „československé státní občanství nabývalo rodem po rodičích, a to bez ohledu na to, zda se děti narodily doma nebo v cizině a manželské děti nabývaly státního občanství po otci a děti narozené mimo manželství získávaly československé státní občanství po matce“.⁶⁶ Kromě toho bylo možné nabýt státní občanství také sňatkem. Tímto způsobem mohlo docházet k nabytí státního občanství automaticky až do 24. července 1947, do účinnosti zákona č. 102/1947 Sb. To znamená, že cizinka nabývala sňatkem s československým státním občanem automaticky československé státní občanství bez ohledu na to, zda provdáním své dosavadní státní občanství ztratila nebo ne.⁶⁷ Také bylo možné nabýt státní občanství legitimací dítěte, což upravoval již všeobecný občanský zákoník z roku 1811 v § 160 a § 161 a dítě tímto způsobem mohlo nabýt čs. státní občanství až do 31. prosince 1949. Legitimaci dítěte bylo možno provést, pokud rodiče dítěte uzavřeli po narození dítěte sňatek a otec se přihlásil za otce tohoto dítěte, přičemž s tím vyjádřila souhlas matka a dělo se tak přede dvěma svědky. Státní občanství československé republiky se nabývalo též udělením či podle zvláštních úprav, mezi které patřilo například přiznání podle mírových smluv po 1. světové válce či nepřiznání cizího státního občanství podle mírových smluv po 1. světové válce (nepřiznáním italského a jugoslávského státního občanství). Považuji též za důležité

⁶⁴Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 43

⁶⁵ Smlouva mezi Československem a Polskem o otázkách právních a finančních (podepsané ve Varšavě 23. dubna 1925 č. 56/ 1926 Sb.)

⁶⁶Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 46

⁶⁷Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 46

uvést, že státní občanství se nabývalo i opcí, a to především opcí podle mírových smluv po 1. světové válce. Po 1. světové válce byly uzavřeny mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem, Rakouskem a Maďarskem, na základě kterých měly určité osoby právo optovat pro československé státní občanství. Tak například platilo, že osoby, které měly původně domovské právo na území Československa a později nabytou domovskou příslušností v jiné obci býv. Rakousko-Uherska se staly podle mírových smluv státními občany polskými, italskými, rumunskými nebo jugoslávskými, mohly podle čl. 78 smlouvy St. Germainské⁶⁸ s Rakouskem, čl. 63 smlouvy Trianonské⁶⁹ s Maďarskem a par. 4 odst. 2 zák. č. 236/1920 Sb. optovat pro československé státní občanství ve lhůtě 1 roku od 16. července 1920⁷⁰. Nelze opomenout též způsob nabytí státního občanství ze zákona, a to od roku 1926, kdy byl přijat ústavní zákon č. 152/1926 Sb., o udělení státního občanství československého některým osobám. Dle tohoto zákona „bývalí státní občané uherští, kteří před dnem 1. ledna 1910 měli jako zletilé osoby aspoň 4 roky bydliště v některé obci Slovenska nebo na Podkarpatské Rusi, měli právní nárok na udělení čs. státního občanství.“⁷¹

Považuji za podstatné se též podrobněji zabývat některými způsoby pozbývání státního občanství, jelikož jsou beze sporu zajímavé a některé především důležité, a tudíž je nelze opomenout. V prvním případě bylo možno pozbytí státního občanství z důvodu vystěhování, propuštění a nepřítomnosti. Pokud jde o případy pozbytí z důvodu vystěhování a propuštění, existovala rozdílná právní úprava pro osoby podléhající a nepodléhající branné povinnosti. Zatímco „osoby podléhající branné povinnosti potřebovali k vystěhování a nabytí cizího státního občanství svolení okresního doplňovacího velitelství“, osoby nepodléhající branné povinnosti ztratili státní občanství tím, že se vystěhovali a současně nabyli cizí státní občanství.⁷² Také v případě pozbytí

⁶⁸ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (č.507/1921 Sb.)

⁶⁹ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, podepsaná dne 4. června 1920 v Trianonu (č.102/1922 Sb.)

⁷⁰ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 49

⁷¹ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 61

⁷² Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 62

státního občanství propuštěním byl mezi těmito dvěma případy znatelný rozdíl. Osobám branné povinnosti byl určen časový limit, do kdy se musí do ciziny vystěhovat či tam nabyt cizí státní občanství, aby propuštění ze státního svazku nepozbylo účinnosti. A osoby nepodléhající branné povinnosti, u nichž došlo k propuštění ze státního svazku za účelem vystěhování, ztratily státní občanství, pokud k vystěhování došlo. To platilo i tehdy, jestliže nenabývaly cizí občanství. Československé státní občanství mohla pozbyt také osoba, která měla domovské právo k některé obci na Slovensku. K tomu došlo v případě, když tato osoba žila v cizině více než 10 let bez platného pasu nebo bez příslušného povolení, nebo když neohlásila příslušnému úřadu, že si chce ponechat státní občanství nebo pokud se nenechala zapsat do evidence státních občanů u zastupitelského úřadu. Československý státní občan pozbyl své občanství také tím, že jej legitimoval cizí státní občan, „pokud legitimace byla v souladu s právním řádem vlasti legitimního otce a zákon příslušného státu stanovil tento účinek legitimace“⁷³.

Pokud se hovoří o způsobech pozbývání státního občanství po vzniku československého státu, pak je nutné především zdůraznit rok 1928, kdy došlo k zásadní změně- ke vzniku nového způsobu pozbytí státního občanství. Dne 16. července 1928 byla sjednána Úmluva o naturalizaci mezi Československem a Spojenými státy americkými (č. 169/1929 Sb.), k jejímuž provedení byl přijat zákon č. 60/1930 Sb. Dle této úmluvy čs. státní občané, kteří splnili podmínky stanovené úmluvou, pozbývali své státní příslušnosti okamžikem nabytí státního občanství USA a naopak.⁷⁴ „Za naturalizované se pokládají naši občané starší 21 let, jimž byla naturalizace udělena na základě vlastních žádostí za trvalého bydliště v USA, a osoby mladší 21 let, které nabyly státního občanství Spojených států amerických na základě naturalizace jednoho z rodičů, za předpokladu, že tyto osoby nabyly v USA trvalého bydliště.“⁷⁵ Tato úmluva však neplatila pro případy, že byl občan naturalizován v době války, kterou vedla jedna ze smluvních stran. Tento způsob pozbývání čs. státního občanství bylo možné označit jako speciální, jelikož se uskutečňoval bez předcházejícího řízení o propuštění ze státního svazku. Dne 20. 8.1997 přestala tato smlouva platit.

Od 30. let výrazně nabývalo na síle a moci nacistické Německo v čele s Adolfem

⁷³ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 64

⁷⁴ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 68

⁷⁵ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 129

Hitlerem. Jasným projevem ohrožení německé říše bylo vydání Výnosu vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.⁷⁶ Podle čl. 2 tohoto Výnosu se obyvatelé protektorátu, kteří byli příslušníky německého národa, stali německými státními příslušníky a podle předpisů zákona o říšských občanech z 15. září 1935 říšskými občany a ostatní obyvatelé Čech a Moravy se stali státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava. Pro upřesnění příslušnosti Protektorátu v následujícím roce, již za války, vydáno Vládní nařízení Protektorátu Čechy a Morava o protektorátní příslušnosti.⁷⁷ Z § 1 nařízení vyplývá, že pro určení protektorátní příslušnosti bylo klíčové mít 16. března 1939 bydliště, domovské právo nebo nárok na určení domovské příslušnosti v některé obci na území Protektorátu či mít 10. října 1938 bydliště v některé obci bývalých česko-slovenských zemí České a Moravskoslezské, které byly připojeny k Německé říši a nebo mít 16. března 1939 domovské právo na Slovensku nebo v Karpatské Ukrajině. V čl. 11 odst.1 Výnosu vůdce a říšského kancléře bylo stanoveno, že říše může vydávat právní předpisy s platností pro protektorát, pokud to vyžaduje společný zájem. Podle mého názoru předně z tohoto článku, ale samozřejmě i ze všech ostatních článků bylo zcela jasné, že záměrem Německé říše je jednoznačně zcela ovládat československé území.

V reakci na tuto skutečnost vydal dr. Eduard Beneš dne 3.8. 1944 Ústavní dekret o obnovení právního pořádku⁷⁸. Již v čl. 1 tohoto dekretu bylo stanoveno, že předpisy vydané v době nesvobody, tj. od 30. září 1938 do 4. května 1945, nejsou součástí československého právního řádu, tedy neplatí. Z čl. 2 vyplývá, že výjimka byla z vůle československé zákonodárné moci stanovena pro určité předpisy. Jednalo se o předpisy, které se svým obsahem nepříčily znění nebo demokratickým zásadám československé ústavy. Tím, že dekret ve svém celém názvu obsahuje termín právní pořádek a nikoliv právní řád, je implikačně vyjádřena kontinuita československého právního řádu. Tento ústavní dekret byl „republikován na osvobozeném území

⁷⁶ Výnos vůdce a říšského kancléře ze dne 16.3. 1939, o zřízení Protektorátu Čechy a Morava (č. 75/1939 Sb. z. a n.)

⁷⁷ Vládní nařízení č. 19/1940 Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava ze dne 11.1. 1940, o protektorátní příslušnosti

⁷⁸ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. Věst. čs. ze dne 3.8. 1944, obnovení právního pořádku

vyhláškou ministra vnitra pod č. 30/1945 Sb.⁷⁹

Dr. Eduard Beneš vydal v době nesvobody i jiné dekrety, mezi které patří například Ústavní dekret prezidenta republiky č. 3/1945 Úř. věst. čs. ze dne 22. 2. 1945, o výkonu moci zákonodárné v přechodném období, Ústavní dekret prezidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čs. ze dne 15. 10. 1940, o prozatímním výkonu moci zákonodárné(citace) nebo Ústavní dekret prezidenta republiky č.18/1944 Úř. věst. čs ze dne 4. 12. 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění.

V souvislosti se státním občanstvím je významný další dekret, jímž byl zohledněn postoj některých osob německé a maďarské národnosti⁸⁰, kteří projevíli věrnost vůči Československé republice. Prezident v tomto dekretu pamatoval též na osoby, kterým bylo zachováno nebo vráceno čs. státní občanství, a jak v případě první skupiny, tak i v případě druhé skupiny dal tímto dekretem jasně najevo, že neshledává důvod pro propuštění ze státního svazku. Naopak zcela jasně z dekretu vyplývalo, a to je podle mého názoru zcela samozřejmé a správné, že nelze ponechat občanství osobám, které jsou jednoznačně přívrženci německé říše. To beze sporu dokazovala především pracovní pozice, kterou tyto osoby zaujímaly, vzhledem k tomu, že tato pozice byla naprosto prospěšná německé říši. Také existovaly různé činy osob, svědčící jednoznačně o podpoře nacistického Německa. Jednalo se o porušení povinnosti československého státního občana, a tudíž nebylo možné, aby těmto lidem bylo vyhověno.

Velkou důležitost a význam dekretů prezidenta republiky pro československý stát dokládá fakt, že tyto dekrety byly ústavním zákonem prohlášeny za zákon.⁸¹

Nový způsob nabytí státního občanství umožnil po válce vydaný ústavní zákon, který se zabýval otázkou reemigrantů-krajanů⁸², kteří se vraceli do vlasti, a osob, které přesídlovaly na československé území, na němž se nikdy nezdržovaly. Díky tomuto zákonu mohly tedy snadněji získat státní občanství jak osoby, které měly dříve

⁷⁹ Gronský, J., Hřebejk, J. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945). Praha: Karolinum, 1997. s.177

⁸⁰ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2.8. 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

⁸¹ Ústavní zákon č. 57/1946 Sb. ze dne 28. 3. 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky

⁸² Ústavní zákon č. 74/1946 Sb. ze dne 12. 4. 1946, o udělení státního občanství krajanům vracějícím se do vlasti

československé státní občanství a pozbyly ho, tak osoby, které nikdy čs. občany nebyly⁸³. Zatímco v případě Čechů a Slováků, kteří se dle §.1 tohoto zákona „přistěhovali na území Československé republiky na podkladě československé úřední přesídlovací akce, se udělovalo čs. státní občanství“, měli na něj nárok, v případě Čechů, Slováků a příslušníků jiných slovanských národů, kteří se přistěhovali po květnu 1945 sami bez úřední přesídlovací akce, se udělovalo státní občanství podle volné úvahy.

Po ukončení 2. světové války bylo možné udělit státní občanství na základě zákona též krajanům z Maďarska⁸⁴. Dle § 1 tohoto zákona „osoby české nebo slovenské národnosti, bydlící na území Maďarské republiky, které byly občany cizího státu či bezdomovci, se mohly přistěhovat na území Československé republiky podle dohody mezi Československem a Maďarskem o výměně obyvatelstva ze dne 27. února 1946, č. 145 Sb., přičemž v den přestěhování nabyly čs. státní občanství“. Nebylo nutné podat žádnou žádost, státní občanství se nabývalo automaticky přestěhováním.

Poválečnou právní úpravou byl zaveden rovněž nový způsob pozbytí státního občanství, a to na základě již zmíněné opce. Dle Smlouvy mezi Československou republikou a SSSR o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945 se dosavadní českoslovenští státní občané, kteří domovské právo nebo pobyt na území Zakarpatské Ukrajiny, stávali sovětskými státními příslušníky a československé státní občanství pozbyli.⁸⁵

Další poválečnou změnu přinesla dohoda mezi vládou Československé republiky a vládou SSSR ze dne 10. července 1946, o právu opce a vzájemného přesídlení občanů české a slovenské národnosti. Dle této dohody měli „sovětské občany české a slovenské národnosti, žijící na území bývalé Volyňské gubernie, právo optovat pro československé státní občanství a přesídlit do Československa⁸⁶“. A také „českoslovenští občané ukrajinské, ruské a běloruské národnosti, žijící na území Československa, měli právo optovat pro sovětské občanství a přesídlit do SSSR“⁸⁷

⁸³ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 58

⁸⁴ Ústavní zákon č. 179/1946 Sb. ze dne 13. Zář 1946, o udělení státního občanství krajanům z Maďarska

⁸⁵ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 71

⁸⁶ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 50

⁸⁷ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 66

O dva roky později byl ve Vladislavském sále Pražského hradu dne 9. května 1948 přijat návrh nové ústavy. V novém ústavním zákoně byl vyjádřen záměr žít ve státě, který má formu lidové demokracie, jelikož takto je zajištěna pokojná cesta k socialismu.⁸⁸ Stejně jako Ústava z roku 1920, tak i tato Ústava upravovala v kapitole deváté §165 státní občanství jako „jediné a jednotné“ a stanovila, že podmínky nabývání a pozbývání státního občanství stanoví zákon. Důsledkem vzniku Ústavy bylo přijetí nového zákona, který se zabýval institutem státního občanství.⁸⁹

Považuji za podstatné zmínit způsoby nabytí a pozbytí státního občanství uvedené v tomto zákonu, a to jednak proto, že se mi tato problematika jeví jako důležitý přínos k tématu historický vývoj státního občanství, a jednak proto, že je to podle mého názoru zajímavé.

Státní občanství bylo možné nabyt narozením, přičemž dle § 1 Zákona č. 194/1949 Sb. byl rozdíl mezi dětmi narozenými na území Československé republiky a dětmi narozenými v cizině. Zatímco v prvním případě nabývali děti státní občanství, i když byl občanem pouze jeden rodič, ve druhém případě museli oba rodiče splňovat podmínku státního občanství. Jestliže tomu tak nebylo a tedy pouze jeden rodič byl občanem, ale druhý cizincem, nabývalo dítě státní občanství, vyslovil-li s tím souhlas okresní národní výbor na žádost toho z rodičů, který byl čs. státním občanem. Podmínka státního občanství pouze u jednoho z rodičů však později neplatila ve výjimečných případech, kdy byl druhý rodič občanem Sovětského svazu, Maďarské lidové republiky nebo Polské lidové republiky, jelikož byly uzavřeny mezi Československem a těmito zeměmi mezinárodní dohody, podle nichž se státní občanství určilo. Dle § 2 Zákona mohla „cizinka získat státní občanství též sňatkem s občanem, vyslovil-li okresní národní výbor na její žádost s nabytím souhlas“. Na základě tohoto zákona bylo též možné stejně jako po vzniku samostatného československého nabytí státní občanství udělením. Dle § 3 Zákona „ministerstvo vnitra mohlo udělit státní občanství tomu, kdo žil na území ČSR nepřetržitě alespoň 5 let, při nabytí pozbyl, pokud nebyl bezdomovcem, své dosavadní státní občanství a neprovinil se proti Československé republice.“ Dle § 3 ji však v případech hodných zvláštního zřetele ji mohlo udělit i osobě, která podmínky nesplňovala. Je třeba zdůraznit, že cizinci (bezdomovci) neměli

⁸⁸ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948

⁸⁹ Zákon č. 194/1949 Sb. ze dne 13. 7. 1949, o nabývání a pozbývání československého státního občanství

na udělení státního občanství právní nárok.

Významná změna v otázkách státního občanství byla provedena Zákonem č. 34/1953 Sb., ze dne 24. 4. 1953, jímž některé osoby nabývají československé státní občanství. Vydání tohoto zákona bylo reakcí na případy bezdomovectví osob německé národnosti- dle tohoto zákona „se 7. května 1953 staly československými občany osoby německé národnosti, které pozbyly československého státního občanství podle dekretu presidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě čs. státního občanství osob národnosti německé a maďarské, a které nenabývaly čs. státní příslušnosti již dříve a měly v den, kdy tento zákon nabyl účinnosti, bydliště na území Československé republiky.“⁹⁰ Dne 17. října 1958 byl Národním shromážděním přijat zákon č. 72/1958 Sb., na základě něhož bylo ze zákona přiznáno československé státní občanství též bezdomovcům maďarské národnosti.

Pokud jde o případy pozbytí státního občanství, nejvýraznějším zásahem do právní úpravy byl beze sporu nový způsob pozbytí, a to odnětím státního občanství. Tato sankce dle § 7 Zákona hrozila osobám, které „nezákonně opustily Československou republiku či se nevrátily do vlasti do stanovené lhůty nebo vyvíjely činnost státu nepřátelskou“. Tato úprava zákona vznikla i přesto, že bylo zcela v rozporu s čl. 15 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv, která jasně zakazovala zbavení státního občanství. Jednalo se o jednoznačný projev tehdejší politiky státu. Státní občanství bylo možné pozbyt též dle § 6 propuštěním ze státního svazku na vlastní žádost či dle § 5 „sňatkem s cizincem, nabývala-li občanka sňatkem státní příslušnosti manžela podle právního řádu jeho vlasti“. A samozřejmě bylo možné pozbyt státní občanství, ač to nebylo v zákoně uvedeno, též naturalizací v USA či pozbytím podle smluv o úpravě dvojího státního občanství.

V roce 1960 byla přijata Ústava Československé socialistické republiky.⁹¹ Již v Prohlášení Ústavy je vyzdvihováno socialistické zřízení, je prohlašováno vítězství socialismu (díky lidové demokracii) a také je oslavován pracující lid Československa.⁹² Pokud jde o státní občanství, v článku 108 Ústavy ČSSR bylo pouze uvedeno, že „státní občanství se nabývá a pozbývá za podmínek, které stanoví zákon.“

⁹⁰ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství, Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 76

⁹¹ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

⁹² Gronský, J. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945-1968)). Praha: Karolinum, 1999. s. 402

Otázkou státního občanství se o 7 let později zabýval rovněž Zákon zabývající se otázkou voleb do Národního shromáždění.⁹³ Zákon především v § 1 stanovil, že „pracující lid volí za poslance Národního shromáždění politicky a odborně vyspělé občany“. Dále v § 3 podmínil právo volit pro občany ČSSR dosažením věku 18 let, přičemž je zcela lhostejná pro právo volby občanova národnost, jeho náboženské vyznání, pohlaví, zaměstnání, doba pobytu, sociální původ, majetkové poměry a dřívější činnost. Považuji za důležité též poznamenat, že na základě § 4 mohl být zvolen do Národního shromáždění občan ČSSR, který „měl právo volit a v den volby dosáhl věku 21 let.“

Vytvoření československé federace s sebou přineslo razantní změnu, jelikož od té doby existovalo kromě československého státního občanství též státní občanství české a slovenské. Nový ústavní zákon o československé federaci⁹⁴ (účinnost ode dne 1.1. 1969) upravil vztah těchto občanství. Dle čl. 5 tohoto zákona byl státní občan každé z obou republik zároveň státním občanem Československé socialistické republiky. Zásady nabývání a pozbývání státního občanství republik stanovil zákon Federálního shromáždění. Na základě tohoto ústavního zákona byl přijat nový zákon,⁹⁵ který v souladu se zněním v ústavním zákoně upravoval státní občanství v § 1 tak, že československým státním občanem se stal ten, kdo nabyl státní občanství České socialistické republiky nebo Slovenské socialistické republiky a pozbytím státního občanství jedné z republik pozbyl i československé státní občanství, pokud se zároveň nestal občanem druhé z republik. Jak ústavní zákon č. 143/1969 Sb., tak i zákon č. 165/1968 Sb. tedy vycházely ze zásady prvotnosti republikového státního občanství.⁹⁶ Podmínky nabytí státního občanství byly dle zákona č. 165/1968 Sb. upraveny tak, že každý československý státní občan se stal k 1. lednu 1969 státním občanem té republiky, na jejímž území se narodil. Jestliže se narodil v cizině, získal státní občanství té republiky, na jejímž území byl on popř. jeho rodiče přihlášení k 1. lednu 1969 k trvalému pobytu. Jestliže nebylo možné takto určit státní občanství, mohl si československý státní občan zvolit státní občanství jedné z republik prohlášením.

⁹³ Zákon č. 113/1967 Sb. ze dne 30.11.1967, o volbách do Národního shromáždění

⁹⁴ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci

⁹⁵ Zákon č. 165/1968 Sb., o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství,

⁹⁶ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 82

V případě, že občan získal státní občanství jedné z republik, měl možnost si do 31. prosince 1969 zvolit státní občanství druhé republiky. Zákon také stanovil, že pokud rodiče nabydou státní občanství téže republiky, získají stejné občanství i jejich děti mladší patnácti let.

Po přijetí zákona č. 165/1968 Sb. bylo též nutné vytvořit právní úpravu nabývání a pozbývání státního občanství obou republik, proto byly přijaty jak zákon, který upravoval státní občanství České socialistické republiky⁹⁷, tak zákon řešící otázku státního občanství Slovenské socialistické republiky⁹⁸. Avšak dle čl. 5 odst. 2 ústavního zákona č. 143/1968 Sb. měli občané obou republik ústavně zaručená stejná práva a povinnosti. Se státním občanstvím republik nebyly spojeny žádné zvláštní právní účinky, politická (např. volební) i jiná (např. sociální) práva se odvozovala od československého státního občanství⁹⁹.

Důsledkem vzniku těchto nových právních úprav bylo, že zákon č. 194/1949, ve znění zákona č. 72/1958 Sb. i nadále platil, ale jelikož v platnosti zůstala pouze ustanovení týkající se udělení, propuštění a odnětí státního občanství a navíc i tyto instituty byly upraveny v nových zákonech, zákon již nebyl přímo aplikován¹⁰⁰

Později došlo ústavním zákonem č. 125/1970 Sb. k novelizaci čl. 5 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Dle novelizovaného čl. 5 je československé státní občanství jednotné, každý československý státní občan je zároveň státním občanem České socialistické republiky nebo Slovenské socialistické republiky a komplexní právní úprava československého státního občanství bude obsažena v zákoně Federálního shromáždění. Z této úpravy tedy jasně vyplývalo, že přední pozici zaujímal státní občanství československé. Ústavní zákon č. 125/1970 Sb. ponechal dosavadní právní předpisy v platnosti. Tento stav měl takto zůstat do přijetí zákona Federálního shromáždění. Poněvadž však tento zákon nikdy přijat nebyl, československé státní občanství se až do zániku federace nabývalo prostřednictvím

⁹⁷ zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky

⁹⁸ Zákon Slovenské národní rady č. 206/1968 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství Slovenské socialistické republiky

⁹⁹ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 86

¹⁰⁰ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 82

státního občanství republik podle zákona ČNR č. 39/ 1969 Sb. nebo SNR č. 206/1968 Sb. Až díky novelizaci čl. 5 Ústavního zákona č. 143/ 1968 Sb, provedené v roce 1991 ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., jímž byla uvozena Listina základních práv a svobod, došlo k souladu zákonů národních rad s Ústavou.

Myslím si, že je opět na místě se zabývat jednotlivými způsoby nabytí a pozbytí státního občanství. Jak již bylo zmíněno, státní občanství bylo možné nabýt narozením, a to podle § 6 zákona č. 165/1968 Sb. a §8 a §17 zákona ČNR č. 39/1969 Sb. Stejně jako dle předchozí právní úpravy i nadále platilo, že děti, jejichž rodiče měli v době jejich narození české státní občanství, získávali narozením české státní občanství bez ohledu na to, kde se narodili. Avšak nově nabývaly české a čs. státní občanství bez ohledu na místo narození i děti, jejichž jeden z rodičů měl v době narození české a čs. státní občanství a druhý z rodičů byl cizincem nebo osobou bez státní příslušnosti, čímž došlo ke změně oproti předchozímu stavu, kdy se nabytí státního občanství mohlo uskutečnit pouze v případě souhlasu krajského (později okresního) národního výboru. V této souvislosti považuji za velmi důležité upozornit na zajímavé situace, které mohly nastat. Předchozí ustanovení, tj. nabytí státního občanství se souhlasem krajského výboru, bylo s účinností od 1.1.1969 zrušeno zákonem č. 165/1968 Sb., avšak účinnost tohoto ustanovení byla prodloužena až do 7.5.1969. Následkem toho dítě narozené v cizině od 1.1.1969 do 7.5.1969 čs. státnímu občanovi, který 1.1. 1969 získal české občanství, a cizinci nebo osobě bez státní příslušnosti nezískalo narozením české ani čs. státní občanství, zatímco dítě narozené ve stejném období cizinci nebo osobě bez státní příslušnosti a čs. státnímu občanovi, který se k 1.1. 1969 stal slovenským občanem, nabývalo narozením slovenské a tím i československé občanství dle zákona SNR č. 206/1968 Sb.¹⁰¹

Je třeba ještě ve vztahu ke Slovensku podotknout, že neplatila zásada českého státního občanství alespoň 1 z rodičů v době narození dítěte, pokud měl druhý rodič slovenské občanství a dítě se narodilo ve Slovenské republice nebo pokud se dítě narodilo v cizině a matka měla v době narození slovenské státní občanství, jelikož v těchto případech dítě nabývalo narozením slovenské občanství podle zákona SNR č.206/1968 Sb.(bylo však možné, aby pro něj rodiče zvolili české občanství prohlášením dle zákona ČNR č. 39/1969 Sb.)¹⁰²

¹⁰¹Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 87

¹⁰²Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 88

České a československé státní občanství bylo možné dle § 8 a § 10 zákona č. 165/1968 Sb. a § 10 a § 11 zákona ČNR č. 39/1969 Sb. nabyt též udělením, a to na žádost osoby, která měla na území republiky nepřetržitě pobyt alespoň 5 let a při nabytí státního občanství pozbyla, pokud nebyla bezdomovcem, dosavadního státního občanství. Žádost o udělení státního občanství se podávala zpravidla u okresních národních výborů nebo u okresních úřadů příslušných podle místa trvalého pobytu a rozhodovalo o ní ministerstvo vnitra ČR, které současně také udělovalo státní občanství. Počínaje 15. rokem mohly osoby tuto žádost podat samostatně. Děti mladší 15 let nabývaly státní občanství spolu s rodiči, jestliže jejich jména byla obsažena v žádosti rodiče. Pokud žadatel se žádostí úspěš, obdržel od ministerstva vnitra listinu o udělení státního občanství.

České a československé státní občanství bylo možné nabyt dle § 7 zákona č. 165/1968 Sb. a § 9 odst. 1 zákona ČNR č. 39/1969 Sb. též uzavřením manželství, přičemž cizinka, která uzavřela manželství s českým a čs. státním občanem, se stala českou a čs. státní občankou, pokud okresní národní výbor (okresní úřad) vyslovil na její žádost s nabytím občanství souhlas. Je třeba zdůraznit, že v tomto případě neexistoval právní nárok.

Tyto dva zákony upravovaly také nabytí českého a čs. státního občanství volbou. Úprava se však netýkala pouze již zmíněného případu volby státního občanství druhé republiky (prohlášením) do 31. prosince 1969. Bylo možné ji aplikovat též na případ, kdy občan Slovenské republiky (muž i žena) uzavřel manželství s českým občanem, poněvadž sňatek mu dával možnost prohlásit volbu českého občanství. Pokud se čs. státní občané nestali 1.1.1969 českými ani slovenskými občany, měli rovněž možnost zvolit si prohlášením české občanství.¹⁰³

Pokud jde o způsoby pozbytí státního občanství, bylo samozřejmě možné pozbyt čs. a české státní občanství dle zákona č. 165/1968 Sb. a zákona ČNR č. 39/1969 Sb. nabytím slovenského občanství. K tomu docházelo, pokud existoval záměr opačný- tedy pokud čs. a český státní občan si do 31. 12. 1969 zvolil slovenské občanství. Kromě této úpravy se i nadále pozbývalo státní občanství naturalizací v USA nebo pozbytím podle smluv o úpravě dvojího státního občanství.

Státní občanství se pozbývalo i odnětím, ačkoliv toto téma bylo předmětem

¹⁰³ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996 s. 94

diskuse v roce 1968 a byl vyjádřen jasný nesouhlas s tímto způsobem pozbytí občanství. Ministerstvo vnitra mohlo tuto sankci aplikovat například v případech, pokud se občan zdržoval v cizině a- vlastní žádost nabytí cizí státní občanství nebo bez povolení vstoupil do cizích vojenských služeb nebo nezákonně opustil ČSSR¹⁰⁴.

Státní občanství se opět pozbývalo jak odnětím, tak propuštěním ze státního svazku, k čemuž docházelo na vlastní žádost ve správním řízení, které vedly okresní národní výbory (okresní úřady). Jejich příslušnost byla dána místem trvalého pobytu, resp. posledního trvalého pobytu žadatele před odchodem do ciziny. Obvodní národní výbor v Praze 1 byl příslušný pro žadatele, kteří na území ČR trvalý pobyt nikdy neměli. Ze státního svazku mohly být propuštěny pouze osoby žijící trvale v cizině. V případě osob žijících na čs. území bylo propuštění možné pouze poté, kdy tyto osoby získaly povolení k tomu, aby se mohly vystěhovat z ČSSR, což bylo předmětem rozhodování orgánů Sboru národní bezpečnosti.

Zásadní změnu v právní úpravě Československé Federativní republiky představovalo o několik let později přijetí zákona č. 88/1990 Sb. a zákona ČNR č. 92/1990 Sb., kterými byla zrušena ustanovení o odnětí státního občanství. Tyto zákony zavedly nový způsob nabytí státního občanství- navrácením. Osoby, kterým bylo odňato státní občanství, byly ode dne účinnosti zákona č. 88/1990 Sb. považovány za osoby propuštěné ze státního svazku. Tyto osoby mohly do 31. prosince 1993 písemně sdělit přímo nebo prostřednictvím čs. diplomatické mise nebo konzulárního úřadu ministerstvu vnitra ČR, že chtějí zůstat československými (resp. po 1. 1. 1993 českými) státními občany, pokud měly poslední trvalý pobyt na území ČR¹⁰⁵

Dne 1. 1. 1993 vznikla Česká republika. K tomu došlo vzhledem k zániku České a Slovenské Federativní Republiky (dle úpravy) na základě ústavního zákona č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Dle právní úpravy federativního československého státu platilo, že český státní občan je současně státním občanem ČSFR¹⁰⁶ Proto pro určení státního občanství v budoucí České republice vycházela Česká národní rada z tohoto právního stavu a zákonem č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky ze dne 29. 12. 1992 stanovila,

¹⁰⁴ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Linde Praha a. s., 1996. s. 97

¹⁰⁵ Černý, J., Valášek, M.: České státní občanství, Praha, Linde Praha a. s., 1996, s. 94

¹⁰⁶ Černý, J., Valášek, M.: České státní občanství, Praha, Linde Praha a. s., 1996, s. 99

že fyzické osoby, které byly ke dni 31. prosince státními občany České republiky a zároveň České a Slovenské Federativní Republiky, jsou od 1. ledna 1993 státními občany České republiky. Tak tedy byly v novém zákoně České republiky týkajícím se státního občanství stanoveny nejen pravidla, podle nichž je nutné se řídit pro určení státního občanství České republiky, ale také způsoby nabývání a pozbývání státního občanství v tomto novém státě.

3. Nabývání státního občanství

Česká právní úprava nabývání státního občanství je obsažena v Zákoně č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky. Dle § 2 se státní občanství nabývá narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením na území České republiky, prohlášením a udělením. Od 1. ledna 1993 lze nově nabýt české státní občanství určením otcovství a od 11. listopadu osvojením¹⁰⁷

V případě narození, osvojení, určení otcovství a nalezení na území České republiky dochází k nabytí státního občanství ze zákona. Tyto čtyři uvedené způsoby jsou skutečnostmi, které nastávají zcela nezávisle na vůli dotčené osoby a jsou důvodem pro nabytí státního občanství. Samozřejmě že nejčastěji dochází k nabytí státního občanství narozením.

Pokud fyzická osoba nabývá státní občanství prohlášením či udělením, dochází k tomu na základě projevu její vůle, tedy z jejího podnětu. Jestliže fyzická osoba projeví vůli získat české státní občanství a současně splní podmínky stanovené Českou republikou pro nabytí státního občanství, stává se českým státním občanem. Mezi prohlášením a udělením je však jeden zásadní rozdíl, který spočívá v tom, že zatímco na nabytí státního občanství prohlášením má fyzická osoba za splnění zákonem stanovených podmínek právní nárok, rozhodnutí o udělení státního občanství podléhá správnímu uvážení, a tudíž v tomto případě právní nárok neexistuje.¹⁰⁸

Myslím si, že je velmi pozitivní tento stav, kdy osoby mohou nabýt státní občanství ČR nejen ze zákona, ale rovněž mohou docílit nabytí českého státního občanství na základě svého projevu vůle. Vnímám to jako respekt a úctu k člověku jako svéprávné a plnohodnotné osobě, která tedy může sama rozhodovat i v oblasti státního občanství, a tudíž není možné, aby jedinec mající svobodnou vůli získal státního občanství, aniž by s tím vyjádřil souhlas.

3.1 Nabývání státního občanství ze zákona

3.1.1 Narození

Nabývání státního občanství narozením je obecně nejčastěji se vyskytujícím způsobem nabytí. V zákoně o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky

¹⁰⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 44

¹⁰⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 44

jsou upraveny dva případy, kdy může dítě nabýt státní občanství narozením. Dochází k tomu dle §3 Zákona, je-li alespoň jeden rodič státním občanem České republiky nebo jsou-li rodiče osobami bez státního občanství, alespoň jeden z nich má trvalý pobyt na území České republiky a dítě se na jejím území narodí. Je třeba zdůraznit, že je nezbytné, aby byla splněna jak podmínka trvalého pobytu na území České republiky, tak podmínka narození dítěte na tomto území v době trvalého pobytu rodiče. Podmínka státního občanství České republiky alespoň u jednoho rodiče je vyjádřením zásady *ius sanguinis*. Jelikož je samozřejmě nutné, aby měl rodič české státní občanství ke dni narození dítěte, platí, že dítě nemůže nabýt státní občanství České republiky, pokud by jeden z rodičů nabyl české státní občanství až po narození dítěte. Také se samozřejmě může stát, že otec mající státní občanství České republiky zemře předtím, než se dítě narodí- v tom případě však dítě nabývá státní občanství České republiky, a to i přesto, že matka je cizinkou nebo bezdomovkyní.¹⁰⁹ Dle dané úpravy samozřejmě platí, že rodič nemusí být manželé. Tuto právní úpravu vnímám jako správnou a odpovídající požadavkům, jelikož je stanovena podmínka státního občanství u jednoho z rodičů, přičemž je lhostejné, zda jde o otce či o matku. Tím je vyjádřeno, že ženy jsou mužům rovny. V opačném případě by se jednalo o právní úpravu, která je v rozporu s Evropskou úmluvou o státním občanství, dle níž je zakázána diskriminace z důvodu pohlaví. Samozřejmě však nelze v této souvislosti opomenout skutečnost, že Československo uzavřelo již zmíněné smlouvy o úpravě otázek dvojího státního občanství. Proto i po 1.1.1993 platilo, že dítěti, jehož rodič byl státním občanem jedné smluvní strany a druhý rodič státním občanem druhé smluvní strany, muselo být v určité lhůtě zvoleno státní občanství, a pokud se tak nestalo, stalo se dítě občanem jedné ze smluvních stran podle pravidel stanovených smlouvou.¹¹⁰ Vedle této zásady existuje v právním řádu ČR také zásada *ius soli*, projevující se ve velmi malé míře v § 3 písm. b) Zákona a uplatňující se též v případě nalezení dle § 5 Zákona. Tato úprava platí proto, aby se předešlo nežádoucímu stavu bezdomovectví.

Souhlas s podmínkou státního občanství alespoň u jednoho z rodičů pro nabytí státního občanství při narození vyjadřuje rovněž Evropská úmluva o státním občanství v čl. 6 odst. 1. Úmluva však umožňuje státům stanovit výjimku v případě, že se děti narodí v zahraničí. Beze sporu velký význam má rovněž ustanovení čl.6 odst. 2, které

¹⁰⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 45

¹¹⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 36

vyjadřuje jasný záměr zabránit případům narozených dětí bez státního občanství, podle něhož každý smluvní stát ve svém vnitrostátním právu zajistí, že jeho státního občanství nabývají děti narozené na jeho území, které narozením nenabudou jiného státního občanství. A dle Úmluvy toto státní občanství bude uděleno ze zákona při narození nebo následně dětem, které zůstaly bez státního občanství, na žádost podanou příslušnému orgánu dotyčným dítětem nebo v jeho zastoupení způsobem předepsaným vnitrostátním právem smluvního státu. V souladu s touto úpravou tedy může dítě bezdomovců v České republice nabytí státního občanství. Podle mého názoru se však dá říci, že česká právní úprava je přísná, jelikož podmiňuje nabytí státního občanství trvalým pobytem alespoň jednoho z rodičů, který však beze sporu není snadné získat.

3.1.2 Osvojení

V případě osvojení je v České republice dle § 3a Zákona stanovena jasná podmínka státního občanství České republiky alespoň jednoho osvojitele, přičemž je nutné, aby soud vydal rozsudek o osvojení. A v den právní moci tohoto rozsudku nabývá dítě státní občanství České republiky. Tato úprava platí od 11. listopadu 1993, kdy zákon č. 272/1993 Sb. obohatil dosavadní způsoby nabytí státního občanství o tento nový prvek.¹¹¹ Kompletní problematiku osvojení upravuje také zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ze dne 4. prosince 1963, který podle mého názoru svojí úpravou přesvědčuje o existenci naprosto vhodných a racionálních podmínek, jejichž naplnění směřuje k pozitivnímu vývoji dítěte a dosažení účelu aplikace této formy nabytí státního občanství pro společnost. Předně se dle § 65 Zákona o rodině požaduje „přiměřený věkový rozdíl.“ Je tím míněn „takový rozdíl, aby na osvojitele bylo možno hledět jako na rodiče osvojovaného dítěte.“¹¹² A také je dle § 64 nutné, aby osvojitelé vedli způsob života, který je plně v souladu s uznávanými hodnotami společnosti, a tím bude představovat pro jedince přínos. Za těchto okolností je zajisté možné svěřit těmto osobám rodičovskou zodpovědnost. Pro zabránění různým komplikacím jsou rovněž osvojenci a osvojitelé povinni podrobit se dle § 70 Zákona o rodině především lékařskému vyšetření, díky kterému bude znám zdravotní stav osvojitele a osvojence. Existuje nezrušitelné osvojení a osvojení 1. stupně, které však zákon nerozlišuje. Je však mezi

¹¹¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 47

¹¹² Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné 3. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. s. 111

nimi rozdíl, který spočívá v tom, že v případě osvojení 1. stupně dochází ke změně příjmení osvojence, avšak v rodném listě jsou stále obsažena jména biologických rodičů, zatímco v případě nezrušitelného osvojení jsou obsažena jména osvojitelů jako rodičů na rodném listě dítěte a jejich jména zastupují jména rodičů také v matriční knize narození.¹¹³ Problémem je, že takto podle rodného listu není možné nezrušitelné osvojení zjistit. V případě nezrušitelného osvojení platí, že „nezrušitelně osvojit jako společné dítě mohou zásadně jen manželé nebo manžel rodiče dítěte“, ale „zákon umožňuje nezrušitelně osvojit i pozůstalému manželu po rodiči nebo po osvojiteli dítěte.“¹¹⁴ Dle § 74 Zákona o rodině je však také možné, aby výjimečně mohla dítě osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. Je třeba zdůraznit, že podmínka osvojení daná státním občanstvím alespoň u jednoho osvojitela platí pouze pro ty případy osvojení, které byly zakončeny rozsudkem, jenž nabyl právní moci po 11. listopadu 1993. Avšak nelze opomenout skutečnost, že o šest let později vešla v platnost nová úprava, provedená zákonem č. 194/1999 Sb.¹¹⁵, která zohledňuje situaci osob, osvojených před 11. listopadem 1993, jelikož jim v té době mohly z určitého důvodu nastat komplikace. Nezasahuje do období po 11. listopadu 1993, z čehož je patrná její retroaktivita, která patří v českém právu spíše mezi výjimky. Dle § 27 c Zákona „dítě, jehož osvojitelé byli ke dni jeho osvojení státními občany České republiky nebo by se jimi stali k 1. lednu 1969, nabylo osvojením státní občanství České republiky, pokud toto občanství nenabylo jinak.“ Tato úprava vznikla proto, jelikož před 11. listopadem 1999 mohlo docházet z důvodu nedostatečné legislativy k jistým omylům. Jak již bylo výše řečeno, státní občanství před tímto datem nebylo možné nabýt. Avšak nastávaly případy, kdy jména osvojitelů byla obsažena na místo rodičů v matričních knihách a stejně tak i v rodných listech.¹¹⁶ A jelikož osvojeci nemuseli o svém osvojení vědět a úřadům nebyla stanovena povinnost žádat o doslovný výpis z matriční knihy narození, je pochopitelné, že úřady pokládaly tyto osvojence za své občany a vydávaly jim občanské průkazy. Je třeba zdůraznit, že tuto skutečnost nezavinili ani osvojeci, ani úřady, nýbrž šlo o chybu

¹¹³ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 47

¹¹⁴ Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné 3. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 115

¹¹⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 165

¹¹⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 165

legislativy, a tudíž si myslím, že přijetí této novely bylo naprosto krokem směřujícím k nápravě nepříznivých situací osob, které vznikly z důvodu tehdejší nedůsledné legislativy. Až novela z 29. července 1999, zákon č. 194/1999 Sb. dostatečně poukázala na tento omyl, do něhož byly určité osoby uvedeny. Také je na místě zdůraznit skutečnost, která jasně vyplývá ze znění novely- že se aplikuje pouze v případě, pokud se jednalo o dva osvojitele, kteří měli státní občanství České republiky ke dni osvojení nebo by jej nabyli k 1. lednu 1969. Z toho současně vyplývá, že jestliže jeden osvojitel měl v době osvojení české občanství a druhý slovenské občanství, nelze ustanovení par. 27c použít. V této souvislosti je však třeba poukázat na logický argument *a minori ad maius*, o němž zmiňují též JUDr. Valášek a Mgr. Kučera, a podle něhož lze dovodit, že „českým občanem se tedy staly i osoby, osvojené pouze jedním osvojitelem- českým občanem, za předpokladu, že rodič, který s dítětem žil, byl také českým občanem“- tím je tedy podle názoru JUDr. Valáška a Mgr. Kučery míněno, že české státní občanství mohla osvojením nabýt „osoba, narozená české občance a slovenskému občanu na Slovensku před 1. lednem 1993, která žila s matkou- českou občankou a byla osvojena jejím manželem- českým občanem.“¹¹⁷ S tímto naprosto souhlasím, přijde mi zcela logické, že pokud mohli dítě osvojit dva osvojitelé, kteří nabyli české občanství, mohlo být dítě osvojeno též osvojitelem, českým občanem, který žil s rodičem dítěte majícím rovněž české státní občanství. Ze znění zákona je patrné, že „dítě, jehož osvojitelé by se stali k 1. lednu 1969 státními občany České republiky, nabylo osvojením státní občanství České republiky“ Před 1. lednem 1969, kdy bylo dítě osvojeno, však české občanství neexistovalo. Proto je třeba tomu rozumět tak, že jestliže oba osvojitelé získali 1. ledna 1969 ze zákona české státní občanství nebo pouze jeden a druhý by jej také získal, ale zemřel před 1.lednem 1969 nebo by jej získali oba, avšak oba zemřeli před 1. lednem 1969, tak se rovněž osvojenec stává 1 ledna 1969 českým občanem.¹¹⁸

3.1.3 Určení otcovství

Státní občanství České republiky lze nabýt také určením otcovství. Určení otcovství znamená založení právního vztahu konkrétního muže (otce) ke konkrétnímu dítěti.¹¹⁹ Jedná se o zajímavý případ, jelikož podmínka pro vznik občanství narozením

¹¹⁷ Valášek, M., Kučera, V.: Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006.s. 167

¹¹⁸ Valášek, M., Kučera, V.: Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 165

¹¹⁹ Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv, Občanské právo hmotné 3. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. s.73

existuje, ale přesto státní občanství tímto způsobem není možné získat, jelikož je třeba nejprve právní cestou dospět k přesvědčení o existenci stavu, který splňuje danou podmínku. A tím je realizován tento další způsob nabytí státního občanství. V českém právním řádu je daná problematika upravena v § 4 Zákona, dle něhož: „dítě narozené mimo manželství, jehož matka je cizí státní občankou nebo bezdomovkyní a otec státním občanem České republiky, nabývá státní občanství České republiky

a) dnem souhlasného prohlášení rodičů o určení otcovství¹²⁰

b) dnem právní moci rozsudku o určení otcovství¹²¹

Je důležité vědět, že pro nabytí státního občanství určením otcovství je rozhodným státní občanství otce v den souhlasného prohlášení o určení otcovství nebo v den právní moci rozsudku o určení otcovství, a nikoliv v době narození dítěte.¹²²

V § 51 Zákona o rodině je obsažena první domněnka, která je rozhodující pro určení otcovství. Podle této domněnky platí, že „(1) narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky a (2) narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.“

Pakliže neexistují skutečnosti odůvodňující použití této domněnky, je dle § 52 Zákona o rodině možné, aby bylo určeno otcovství podle druhé domněnky souhlasným prohlášením rodičů. „Zákon vyžaduje, aby tato souhlasná prohlášení vedoucí k založení domněnky byla učiněna osobně a ústně, a to do protokolu před matričním úřadem nebo před soudem.“¹²³ Avšak pokud se jedná o nezletilého rodiče, je jeho povinností dle § 52 odst. 2 učinit prohlášení vždy před soudem. Samozřejmě se zohledňují, což je jednoznačně dobře, i psychické potíže. Proto je dle § 52 odst. 3 jasně dáno, že se nevyžaduje, aby činila prohlášení matka, která trpí duševní poruchou mající spojitost s jejím jednáním, nebo aby činila prohlášení matka, u níž existuje překážka velkého

¹²⁰ § 52 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb. a zákona č. 234/1992 Sb.

¹²¹ § 54 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb.

¹²² Valášek, M., Kučera, V.: Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006, s. 48

¹²³ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 3. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. s.75

významu, která představuje komplikaci pro opatření tohoto prohlášení. Ve spojitosti s prohlášením je podle mého názoru na místě upozornit na zajímavý fakt. Dle § 53 Zákona o rodině lze určit otcovství souhlasným prohlášením rodičů k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Tudíž je možné, že takto určí otcovství český státní občan k dítěti ještě nenarozenému, které porodí cizinka nebo bezdomovkyně- avšak jelikož k určení otcovství došlo již před narozením dítěte, nabývá toto dítě státní občanství nikoliv určením otcovství, nýbrž narozením.¹²⁴ Poté, pokud nedošlo k určení otcovství na základě právní domněnky či druhé domněnky je možno uplatnit též třetí domněnku. Dle § 54 Zákona o rodině mají možnost dítě, matka a muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout určení otcovství soudem. Žalobní právo v tomto případě není časově omezeno, takže pokud nebylo otcovství určeno, event. dítě osvojeno, může se i v době, kdy je dítě již zletilé, muž domáhat svého otcovství a stejně tak mohou i dítě a matka žalovat na určení otcovství bez časového omezení (mohou tak učinit i potomci dítěte do šesti měsíců po jeho smrti).¹²⁵ Podle mého názoru je jednoznačně pozitivní, že toto právo je možno uplatnit i v době dospělosti dítěte. Je možno takto dospět k velice důležité životní skutečnosti, která vzhledem ke zjištění vztahu mezi dítětem a státem může zásadním způsobem změnit život dítěte. Za otce se dle § 54 odst. 2 „považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů.“ Pokud se tato skutečnost prokáže, jde však stále o vyvratitelnou domněnku, jelikož žalovaný má možnost uvádět důkazy, které tuto domněnku vyvracejí tím, že je prokázána existence závažných okolností, které otcovství vylučují. Jestliže se však žalovanému nepodařilo domněnku vyvrátit a rozhodnutí soudu nabyde právní moci, změní se vyvratitelná domněnka na nevyvratitelnou a žalovaný je určen za otce dítěte.¹²⁶

Je nepochybně důležité též upozornit na skutečnost, že fyzická osoba může nabýt státní občanství České republiky též určením otcovství podle cizího právního řádu, což se však uskuteční pouze v případě, „jestliže toto určení lze uznat v České republice podle zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním,

¹²⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 49

¹²⁵ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 3. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. s.76

¹²⁶ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 3. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. s.76

nebo podle mezinárodní smlouvy, již je Česká republika vázána“.¹²⁷

V závěru považuji za podstatné poznamenat, že na rozdíl od určení otcovství není v zákoně obsažena právní úprava určení mateřství. Proto je preferována možnost řídit se postupem, která se aplikoval za předchozí právní úpravy, kdy určení otcovství nebylo součástí zákonných ustanovení týkajících se nabytí státního občanství. Dle tohoto postupu platí, že pokud byla matka v době narození dítěte českou státní občankou, bude dítě považováno za českého státního občana od narození.¹²⁸ Domnívám se, že je naprosto správné aplikovat tento postup na matku, když dříve platil pro otce. Také si myslím, že je naprosto správné pokračovat ve způsobu, který byl jednou zaveden a aplikoval se delší dobu, když navíc svým obsahem nevytváří žádné komplikace, takže není důvod jej opět nepoužít. Tato problematika není zřejmě upravena z toho důvodu, že se vyskytuje velmi zřídka. Častějším případem je nabytí státního občanství určením otcovství.

3.1.4 Nalezení na území České republiky

Nalezení na území České republiky je také jedním ze způsobů nabytí státního občanství, případem, ke kterému dochází velmi zřídka¹²⁹. Je však nutné s touto alternativou počítat, což si uvědomovali již zákonodárci v době existence československého státu, jelikož, jak jsem již uvedl v rámci kapitoly historický vývoj státního občanství, nalezení jako způsob nabytí státního občanství bylo včleněno do úpravy československého a českého státního občanství, a to zákonem č. 194/1949 Sb. a zákonem č.39/1969 Sb. Podle současné právní úpravy, § 5 Zákona je „fyzická osoba nalezená na území České republiky státním občanem České republiky, pokud se neprokáže, že nabytá narozením státní občanství jiného státu.“ Jedná se o případ, který se od ostatních poněkud liší. Je totiž samozřejmě možné, že posléze vyjde najevo, kdo jsou rodiče nalezené osoby. A podle toho se zpravidla určí státní občanství tohoto jedince, čímž pozbyde české státní občanství. Je důležité vědět, že v České republice se nalezenou osobou rozumí jedinec, který se vyznačuje nedostatkem rozumových a volních vlastností, přičemž tuto skutečnost zapříčiňuje zejména nízký věk nebo duševní

¹²⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha, : Linde Praha a. s., 2006. s. 49

¹²⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 49

¹²⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 52

porucha či mentální retardace.¹³⁰ Proto je jasné, že tato osoba nemůže za to, že ji někdo opustil nebo že se ztratila. Počínaje rokem 2003, zákonem č. 357/2003 Sb. se právní úprava o nalezení netýká pouze osob mladších patnácti let, nýbrž již zde není žádné věkové omezení.¹³¹ Důvodem této změny je jasný záměr zabránit co nejvíce nežádoucímu jevu bezdomovectví, způsobujícímu ve společnosti komplikace. Navíc dle čl. 2 Úmluvy o omezení případů bezdomovectví „bude nalezenec nalezený na území smluvního státu považován, nebude-li dokázán opak, za narozeného na tomto území rodičům majícím občanství tohoto státu.“ Z této právní úpravy je tedy patrné, že zde nejsou stanoveny žádné hranice pro nabytí státního občanství nalezením. Proto považuji změnu provedenou zákonem č. 357/2003 Sb. za rozumný a správný krok, jednak zohledňující možné případy lidí trpící duševní poruchou a mentální retardací a jednak lépe bránící případům bezdomovectví.

Považuji za vhodné v závěru též podotknout, že dle čl. 6 odst.1 písm. b) „Každý smluvní stát ve svém vnitrostátním právu zajistí, aby jeho státního občanství nabývaly ze zákona nalezcí nalezení na jeho území, kteří by jinak byli bez státní příslušnosti.“ Česká právní úprava je tedy též v souladu s úpravou obsaženou v Evropské úmluvě o státním občanství, která rovněž neobsahuje žádné věkové omezení.

3.2 Nabývání státního občanství z podnětu jednotlivce

3.2.1 Prohlášení

Prohlášení jakožto způsob nabytí státního občanství fyzické osoby vzniká na základě projevu vůle fyzické osoby státní občanství nabýt. Jestliže jsou splněny dané podmínky, vzniká osobě právní nárok na nabytí státního občanství prohlášením. Zákonná úprava prohlášení je obsažena v § 6. Je výsledkem několika novelizací, které byly provedeny zákonem č. 194/1999 Sb., zákonem č. 320/2002 Sb. a zákonem č. 357/2003 Sb.¹³² Podle § 6 „fyzická osoba, která byla k 31. prosinci 1992 státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky, ale neměla ani státní občanství České republiky ani státní občanství Slovenské republiky, si může zvolit státní občanství České republiky prohlášením.“ Tato zákonná úprava nabývání státního

¹³⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 52

¹³¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 52

¹³² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 54

občanství vznikla z důvodu přijetí právní úpravy nabývání státního občanství již uvedeným zákonem č. 165/1968 Sb. (a také zákony- České národní rady č. 39/1969 Sb. a Slovenské národní rady č. 206/1968 Sb.) Na základě těchto zákonů vzniklo trojí státní občanství- státní občanství České republiky, státní občanství Slovenské republiky a státní občanství České a Slovenské Federativní republiky, které zapříčinily zakotvení současné právní úpravy nabytí státního občanství prohlášením. Je třeba opět zmínit, že podmínky pro volbu občanství prohlášením splňují například bývalí českoslovenští státní občané, kteří nemají státní občanství České republiky ani Slovenské republiky (jelikož se nenarodili ani na území České republiky, ani na území Slovenské republiky), a jejichž rodiče však nikdy neměli v České ani Slovenské republice trvalý pobyt.

Pokud se určitá osoba rozhodne prohlášení učinit, má možnost v něm dle § 6 odst. 2 uvést nejen svoji osobu, nýbrž i dítě, tedy osobu mladší 15 let (to mohou udělat oba rodiče i jeden z nich). Nemusí však jít o prohlášení zahrnuté v prohlášení rodiče, dle § 6 odst. 3 může mít dítě i samostatné prohlášení. V případě, že prohlášení činí za dítě jen jeden z rodičů, je dle §6 odst. 4 nutné, aby z něj byl patrný rovněž souhlas druhého rodiče s touto volbou státního občanství dítěte- avšak za určitých okolností (omezení či pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti...) souhlasu druhého rodiče z opodstatněných důvodů není třeba. Také je samozřejmě možný stav, kdy z vážných důvodů nemohou učinit prohlášení oba rodiče. V tom případě je dle § 6 odst. 5 mohou nahradit poručníci či opatrovníci dítěte, které ustanoví soud. K vyřizování prohlášení jsou příslušné krajské úřady, v Praze úřad městské části určený Statutem hlavního města Prahy a v Brně, Ostravě a Plzni magistráty těchto měst, příslušné podle místa trvalého pobytu fyzické osoby, která prohlášení činí. V cizině je pro tento účel k dispozici zastupitelský úřad České republiky. Zákon však umožnil nabytí státního občanství prohlášením dle §6 odst. 6 také potomkům fyzické osoby, která byla k 31. prosinci 1992 státními občany České a Slovenské Federativní Republiky, ale neměli ani státní občanství České republiky, ani státní občanství Slovenské republiky, pokud to jsou potomci v linii přímé, kteří nabyli zletilosti, a za předpokladu, že nemají jiné státní občanství.

Zákon č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 46/2006 Sb. (s účinností od 27. února 2006) je zákonem, který svým obsahem zohlednil činnost Čechů v zahraničí, která směřovala ve prospěch České republiky. Těmto osobám bylo československé občanství odňato nebo byly z československého státního svazku

propuštěny. Proto jím dal zákon dle § 1 odst. 1 Zákona č. 193/1999 Sb. možnost projevem své vůle- prohlášením nabýt státní občanství, na které mají tyto fyzické osoby právní nárok. Není prvním zákonem, který obsahoval takovou úpravu, nýbrž navazoval na úpravu obsaženou v zákoně č. 88/1990 Sb. Již tento zákon bývalým československým občanům, kterým bylo státní občanství odňato v období od 1. října 1949 do 31. prosince 1989 a kteří byli v tomto období propuštěni ze státního svazku, zaručoval právní nárok na získání státního občanství. Avšak tyto osoby mohly písemně sdělit, že chtějí být československými státními občany, pouze do 31. prosince 1992, tedy do zániku československé federace.

Jelikož byl brán zřetel na fakt, že takto neučinily všechny osoby, které tak učinit chtěly, stanovil zákon č. 193/1999 Sb. novou lhůtu pro nabytí státního občanství na základě svého právního nároku prohlášením. Podle § 5 Zákona č. 193/1999 Sb. je možné takto učinit do pěti let ode dne účinnosti zákona, tj. od 2. září 2004. I po této úpravě však vývoj směřoval ve prospěch dalších bývalých československých státních občanů, jelikož v roce 2004 senát usiloval o prosazení návrhu, na základě kterého by mohly získat státní občanství i ty osoby, které to nebyly schopny stihnout do 2. září 2004. Ačkoliv vláda i petiční výbor zaujaly k tomuto návrhu negativní postoj, Poslanecká sněmovna svým schválením rozhodla o tom, že bude přijata novela zákona.¹³³ Tato novela, publikovaná jako zákon č. 46/2006 Sb., umožnila dle § 5a Zákona č. 193/1999 Sb. činit prohlášení opětovně od 1. června 2005.

Zákon v § 1 odst. 1 upřesňuje, které osoby mohou nabýt státní občanství prohlášením:

- fyzická osoba, která pozbyla státní občanství Československé republiky, Československé socialistické republiky, České socialistické republiky nebo České republiky v období od 25. února 1948 do 28. března 1990 propuštěním ze státního svazku nebo v souvislosti s nabytím státního občanství jiného státu, s nímž měla nebo má Česká republika uzavřenu smlouvu upravující otázku zamezení vzniku dvojího státního občanství, pokud uvedená mezinárodní smlouva nestanoví jinak.

Je třeba, aby tato osoba spolu s prohlášením předložila dle § 1 odst. 3 především listinu o propuštění ze státního svazku nebo rozhodnutí o odnětí státního občanství nebo v případě Spojených států amerických potvrzení o naturalizaci ve Spojených státech amerických, rodný list a další doklady, které stanoví zákon.

¹³³ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 175

Dle § 6 Zákona č. 193/1999 Sb. může prohlášení podle § 1 učinit i:

- bývalý občan, který neměl státní občanství České socialistické republiky nebo České republiky a který by se stal k 1. lednu 1969 státním občanem Slovenské socialistické republiky
- bývalý státní občan Slovenské socialistické republiky, který tohoto občanství pozbyl propuštěním ze státního svazku nebo naturalizací ve Spojených státech amerických v období od 25. února 1948 do 28. března 1990, pokud se jeho rodiče stali nebo by se stali k 1. lednu 1969. státními občany České socialistické republiky, nebo v době odchodu do ciziny měl trvalý pobyt na území České socialistické republiky nebo České republiky, jestliže není ke dni učinění prohlášení státním občanem Slovenské republiky.

I v těchto dvou případech je nutné předložit potřebné doklady, které stanoví zákon v § 1 odst. 3, popřípadě další doklady, které stanoví zákon v § 6 odst. 2.

Platilo, že v prohlášení bývalého občana mohla být dle § 2 odst. 1 zahrnuta i fyzická osoba mladší 18 let, a to i přesto, že se nejednalo o bývalého občana. Podrobnosti týkající se práv rodičů vzhledem k tomuto úkonu byly upraveny Zákonem č. 193/1999 Sb. v § 2 odst. 2 písm. b). Aby bylo možno dosáhnout cíle podání tohoto prohlášení, bylo třeba připojit dle § 2 odst. 2 písm. a) a c) nejen rodný list tohoto dítěte, nýbrž i jeho souhlas s tímto způsobem nabytí občanství v případě, že již bylo starší než 15 let. Zákon neupravoval pro dítě jinou možnost, jak prohlášením docílit nabytí státního občanství, neboť samostatné prohlášení bylo vázáno na podmínku dosažení věku 18 let. Osoby měly povinnost se s tímto prohlášením obrátit dle § 3 na zastupitelský úřad České republiky nebo krajský úřad, v Praze na úřad městské části určený Statutem hlavního města Prahy a v Brně, Ostravě a Plzni na magistráty těchto měst. Pokud osoba, která prohlášení činila, nikdy neměla trvalý pobyt na území České republiky, byl dle § 3 odst. 2 příslušný Úřad městské části Praha 1. Pokud úřad nenalezl nic, co by bylo v rozporu s požadavky stanovenými zákonem, vydal dle § 4 Zákona č. 193/1999 Sb. osvědčení o nabytí státního občanství České republiky, přičemž osoba nabyla státní občanství v den vydání osvědčení.

Další změnu provedl zákon č.194/1999 Sb., který umožnil určitým osobám, jež měly k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní republiky, aby nabyly státní občanství České republiky. Konkrétní úprava je obsažena v § 18a Zákona

o nabyvání a pozbývání státního občanství České republiky, dle něhož „fyzická osoba, která měla k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní Republiky, která nebyla státním občanem České republiky a která měla na území České republiky trvalý pobyt podle zvláštních právních předpisů ke dni 31. prosince 1992 a tento pobyt dosud trvá, anebo která od tohoto data až dosud žije trvale na území České republiky, může učinit prohlášení o nabytí státního občanství České republiky“. Toto ustanovení se týká především slovenských státních občanů a vzniká za účelem usnadnění cesty k nabytí českého státního občanství, jelikož jej nezískali z různých důvodů do 2. září 1999.¹³⁴ Úřad prohlášení přijal, je nutné, pokud jsou splněny tyto podmínky:

- a) k 31. prosinci 1992 měl státní občanství České a Slovenské Republiky
- b) nikdy nebyl státním občanem České republiky
- c) prokáže, že nejpozději od 31. prosince 1992 nepřetržitě až do dne prohlášení je na území České republiky hlášen k trvalému pobytu nebo zde trvale žije¹³⁵

Je třeba v této souvislosti dodat, že není nutné, aby měl prohlašovatel slovenské občanství ke dni prohlášení. Mohlo se stát i to, že „osoba ztratila slovenské státní občanství, aniž získala české státní občanství“ a v této souvislosti není jiné státní občanství než slovenské překážkou prohlášení.¹³⁶

Dle § 18a odst. 2 se prohlášení činí před úřadem příslušným podle místa trvalého pobytu prohlašovatele, popřípadě podle místa, kde prohlašovatel trvale žije a k prohlášení se připojí

- a) rodný list, a pokud prohlašovatel uzavřel manželství, i oddací list, popřípadě doklad o rozvodu manželství nebo úmrtní list zemřelého manžela
- b) doklady, jimiž prohlašovatel může prokázat pobyt na území České republiky, popřípadě skutečnost, že na území České republiky trvale žije nejpozději od 31. prosince 1992¹³⁷

¹³⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 116

¹³⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 116

¹³⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 116

¹³⁷ 34 až 39 zákona č.71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád)

Je samozřejmé, že pokud občan nemůže předložit doklad o trvalém pobytu, nezbyvá mu nic jiného než předložit další dostupné prostředky, jimiž může prokázat, že trvale žije na území České republiky. Těmito prostředky jsou například potvrzení zaměstnavatele, vysvědčení ze školy, svědecké výpovědi popřípadě jeho prohlášení.¹³⁸ Skutečnost, že lze použít i tyto prostředky, potvrdil rovněž Vrchní soud v roce 2002, kdy judikoval, že- „Vzhledem k tomu, že v daném případě je nutno posoudit, zda žalobce fakticky trvale žil v rozhodném období na území České republiky, aniž by zde byl trvale hlášen, je zřejmé, že tato skutečnost bude prokazována nejen listinnými důkazy (doklady), ale i jinými důkazními prostředky.¹³⁹

Pokud fyzická osoba splní podmínky, příslušný úřad vydá dle § 18a odst. 6 Zákona osvědčení o nabytí státního občanství České republiky prohlášením.

Další změnu v oblasti právní úpravy týkající se nabývání státního občanství prohlášením přinesl zákon č.357/2003 Sb. Tato změna navazovala na dřívější právní úpravu včleněnou do zákona č. 40/1993 Sb. zákonem č. 194/1999 Sb,¹⁴⁰dle níž „státní občan České republiky, který měl k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní Republiky, nepozbyde nabytím státního občanství Slovenské republiky státní občanství České republiky.“ Na základě této právní úpravy bylo umožněno českým státním občanům narozeným před rozpadem federace a žijícím na Slovensku, kteří si nezvolili v roce 1993 slovenské státní občanství a ani je po roce 1993 nenabyli udělením, aby se stali slovenskými občany a neztratili české občanství.¹⁴¹ Zákonem č.194/1999 Sb. bylo do zákona včleněno též ustanovení §18 odst. 1. Dle § 18 odst. 1 „fyzická osoba, která měla k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní Republiky a která nabyla volbou státní občanství Slovenské republiky v době od 1. ledna 1993 do 31. prosince 1993, se pokládá za státního občana České republiky, pokud se neprokáže, že toto občanství podle tohoto zákona pozbyla po provedení volby občanství Slovenské republiky.“ K tomu mohlo dojít po provedení volby v důsledku nabytí cizího státního občanství na vlastní žádost (tj. jiného občanství

¹³⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 117

¹³⁹ 7A 112/2000, rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 4. 2002

¹⁴⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 113

¹⁴¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 113

než slovenského).¹⁴² Důsledkem této novelizace zákona je tedy možnost mít české a slovenské státní občanství na základě nabytí slovenského občanství volbou v roce 1993 a udělením po 1. září 1999. Bylo však zapotřebí poté provést další změnu, jelikož po roce 1993 se stávalo, že českým státním občanům bylo uděleno slovenské státní občanství a z toho důvodu tyto osoby pozbývaly české občanství. Rada vlády pro lidská práva si uvědomovala tento nepříznivý stav, a proto ve snaze dosáhnout změny se obrátila na vládu ČR, která dospěla k přesvědčení, že je na místě provést novelizaci zákona, což svěřila jako úkol ministru vnitra¹⁴³. Tím vláda docílila toho, že byl přijat zákon č.357/2003 Sb., který v § 18b odst.1 stanovil, že“státní občan Slovenské republiky, který měl k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní republiky a který nabyl státní občanství Slovenské republiky udělením v době od 1. ledna 1994 do 1. září 1999, může učinit prohlášení o nabytí státního občanství České republiky, pokud toto občanství nenabyl již v mezidobí jinak.“ V tomto případě nepředstavuje žádný problém skutečnost, že prohlášovatel má vedle slovenského občanství ještě jiné státní občanství.¹⁴⁴

Jestliže tedy fyzické osoby učiní prohlášení a příslušný úřad dospěje k závěru, že neexistuje důvod pro odmítnutí prohlášení vzhledem ke splnění podmínek, vydá dle § 18b odst. 10 Zákona osvědčení o nabytí státního občanství České republiky, které osoby získají dnem vydání tohoto osvědčení.

Zákon č. 357/2003 Sb. s sebou přinesl ještě další změnu, která se týká státních občanů Slovenské republiky. Tím byl Zákon obohacen o ustanovení § 18c, dle něhož „státní občan Slovenské republiky, který

- a) se narodil na území Slovenské republiky rodičům, z nichž jeden měl státní občanství České socialistické republiky nebo České republiky a druhý státní občanství Slovenské socialistické republiky nebo Slovenské republiky a
- b) ke dni 31. prosince 1992 byl státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky a současně Slovenské republiky mladším 18 let, může učinit prohlášení o nabytí státního občanství České republiky, pokud toto občanství již v mezidobí nenabyl jinak.“

¹⁴² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 113

¹⁴³ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 121

¹⁴⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 121

Tato úprava je výsledkem pozměňovacího návrhu Senátu, který byl Poslaneckou sněmovnou přijat dne 23. září 2003.¹⁴⁵ Je třeba říci, že se též může vyskytnout případ osoby splňující podmínky uvedené v § 18c, které musí být v každém případě dodrženy, avšak jde o osobu mající také státní občanství jiného státu. Tato skutečnost však nijak nebrání tomu, aby i tato osoba mohla učinit prohlášení.¹⁴⁶ Stejně jako v předchozích případech i nyní opět platí, že v den, kdy je příslušným úřadem vydáno osvědčení o nabytí českého státního občanství prohlášením, nabývá osoba dle § 18c odst. 9 státní občanství České republiky.

3.2.2 Udělení

Při výkladu o způsobech nabývání státního občanství je na místě se ve větším rozsahu zabývat též posledním způsobem nabytí státního občanství dle zákonné úpravy-udělením. Jedná se totiž o velmi často se vyskytující případ. Dle § 7 lze státní občanství České republiky udělit na žádost fyzické osobě v případě, že splňuje současně podmínky uvedené v § 7 Zákona. Je třeba však zdůraznit, že na rozdíl od nabytí státního občanství prohlášením neexistuje na nabytí státního občanství udělením právní nárok, což jasně vyplývá z formulace obsažené v § 7, kde je uvedeno, že státní občanství lze udělit, nikoliv státní občanství se udělí.

Považuji za vhodné se zabývat nejprve striktní podmínkou uvedenou v §7 odst. c). Státní občanství České republiky je možné udělit osobě, která dle §7 písm. c) „nebyla v posledních 5 letech pravomocně odsouzena pro úmyslný trestný čin.“ Tato podmínka je mezi danými podmínkami výjimečná v tom, že její splnění je nutné za všech okolností, nelze ji v žádném případě prominout.¹⁴⁷ Je třeba zdůraznit podstatnou věc, že rozhodující není datum vyhlášení odsuzujícího rozsudku za úmyslný trestný čin, nýbrž datum právní moci tohoto rozsudku.¹⁴⁸ Lze se oprávněně domnívat, že situace fyzické osoby se v případě zahlazení mění, protože platí, že je-li odsouzení zahlazeno, hledí se na odsouzeného, jako by nebyl odsouzen. Shodují se naprosto s názorem, který mají JUDr. Valášek a Mgr. Kučera- že předložení výpisu z Rejstříku trestů, kterým se tato podmínka prokazuje a ve kterém jsou uváděna pouze nezahmlazená odsouzení soudy v

¹⁴⁵Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 125

¹⁴⁶Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 125

¹⁴⁷Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006.s. 68

¹⁴⁸Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 69

ČR, znamená splnění podmínky fyzické osoby uvedené v § 7 c) pro udělení státního občanství.¹⁴⁹ Podle mého názoru si lze jen stěží představit, že by úřední osoba zjišťovala, zda osoba nespáchala v minulosti nějakou úmyslnou trestnou činnost, která byla zahlazena, a tudíž je i poněkud nereálné, že by tato skutečnost vyšla najevo. A navíc by toto zjištění nemělo jistě význam, jelikož osoba by na základě svého dokladu podmínku zcela splňovala.

Další podmínkou pro nabytí státního občanství udělením je, že osoba dle § 7 odst. d) „prokáže znalost českého jazyka.“ Tuto podmínku lze podle mého názoru zcela očekávat, jelikož s vůlí stát se občanem České republiky je spojena vůle žít na území České republiky a tedy také přicházet do kontaktu s českými občany. A proto lze přirozeně počítat s tím, že tato osoba chce ovládat český jazyk. Tato podmínka je osobě ku prospěchu. Jedná se o podmínku velkého významu, což potvrzuje fakt, že jsou o její správnosti přesvědčeny i jiné státy, v jejichž právní úpravě je obsažena- jako například Rakousko, Německo, Francie, Finsko, Portugalsko, Velká Británie či USA.¹⁵⁰ Považuji za zajímavé zmínit, že například v Rumunsku či Maďarsku musí fyzická osoba kromě znalosti jazyka prokázat též znalost ústavy a základních historických informací o státu, jehož státní občanství chce nabýt.¹⁵¹ Znalost českého jazyka se prokazuje na základě kritérií, která jsou stanovena příslušnou vyhláškou,¹⁵² přičemž k prokazování této znalosti se fyzické osoby obrací na místně příslušný krajský úřad. Avšak dle § 11 odst. 4 Zákona „může ministerstvo v případech hodných zvláštního zřetele podmínku stanovenou v § 7 odst. 1 písm. d) prominout.“ V zákoně se neuvádí, co je těmito případy míněno. Je však jasné, že se jedná beze sporu o vzácné případy, při nichž Ministerstvo musí postupovat velmi obezřetně, aby dospělo k objektivnímu rozhodnutí, které nezpůsobí žadateli o udělení státního občanství nezaslouženou újmu.

Aby určité osobě bylo uděleno státní občanství, musí též dle § 7 odst. e) „plnit povinnosti vyplývající z ustanovení zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt a vstup cizinců na území České republiky¹⁵³, povinnosti vyplývající ze zvláštních

¹⁴⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 69

¹⁵⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 70

¹⁵¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 70

¹⁵² Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 137/1993 Sb.

¹⁵³ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

předpisů upravujících veřejné zdravotní pojištění, sociální zabezpečení, důchodové pojištění, daně, odvody a poplatky.“ Tato podmínka byla do zákona vložena novelou provedenou zákonem č. 357/2003 Sb., s účinností od 29. října 2003.¹⁵⁴ Bylo nepochybně rozumné zavést danou podmínku a tím se tedy vyhnout udělení státního občanství osobě, která není ochotna se přizpůsobit životu slušných občanů, kteří řádně plní své povinnosti. Pro prokázání, že daná osoba podmínky skutečně splňuje, má ministerstvo možnost si dle § 8 odst. 2 „vyžádat potvrzení finančního úřadu o úhradě daní a poplatků, kopie daňových přiznání, výpisů z obchodního rejstříku, živnostenských listů nebo pracovních smluv, potvrzení zdravotní pojišťovny o řádném průběhu a platbách veřejného zdravotního pojištění a potvrzení zaměstnavatele o úhradě daní z příjmů a o platbách na veřejné zdravotní pojištění, sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.“ Stejně jako v případě předchozí podmínky se i zde mohou vyskytnout určité vzácné případy, dle § 11 odst. 4 případy hodné zvláštního zřetele, které mohou znamenat důvod pro prominutí podmínky dané v § 7 písm. e). Je třeba, aby Ministerstvo vnitra posoudilo všechny okolnosti a důvody vedoucí k nesplnění dané podmínky, jakož i důsledky jejího případného neprominutí.¹⁵⁵

Důležitou podmínkou je podmínka uvedená v § 7 odst. 1 písm. a), dle které lze státní občanství České republiky na žádost udělit fyzické osobě, která „má na území České republiky ke dni podání žádosti po dobu nejméně pěti let povolen trvalý pobyt a po tuto dobu se zde převážně zdržuje.“ Trvalým pobytem na území České republiky se míní povolení k trvalému pobytu a podmínky pro jeho udělení jsou upraveny zákonem č.326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.¹⁵⁶ Podmínka uvedená v § 7 odst. 1 písm. a) byla zavedena novelou č. 194/1999 Sb.¹⁵⁷ Je nepochybně přiměřená a odpovídající, neboť její splnění potvrzuje skutečný vztah fyzické osoby k České republice a její záměr na tomto žít ve společnosti českých občanů. Mohou se však vyskytnout určité případy, ve kterých je z opodstatněných důvodů na místě být shovívavější a zohlednit situaci osob, pokud jde o podmínku vydání povolení k trvalému pobytu.

¹⁵⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 70

¹⁵⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 95

¹⁵⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 63

¹⁵⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 64

Proto dle § 66 odst.1 lze povolení k trvalému pobytu vydat, aniž by osoba musela splnit podmínku předchozího nepřetržitého pobytu, a to např.

- a) v případě humanitárních důvodů (např. manžel, dítě azylanta),
- b) pokud jde o důvody hodné zvláštního zřetele,
- c) pokud je jeho pobyt na území v zájmu České republiky či
- d) pokud jde o nezletilé nebo zletilé nezaopatřené dítě cizince, jenž na území pobývá na základě povolení k trvalému pobytu, je-li důvodem žádosti společné soužití těchto cizinců.

Dá se říci, že tendence směřují k tomu, aby osobám oprávněně a obvykle pobývajícím na území státu bylo umožněno nabytí státního občanství. Pobyt je obvyklým požadavkem naturalizace ve většině zahraničních úprav.¹⁵⁸ S tímto stavem vyjadřuje souhlas rovněž Evropská úmluva o státním občanství, jelikož dle čl. 6 odst. 3 Úmluvy „každý smluvní stát zajistí ve svém vnitrostátním právu možnost naturalizace osob oprávněně a obvykle pobývajících na jeho území.“ V čl. 6 odst. 3 je dále pouze podmínka, že doba pobytu pro podání žádosti nesmí přesáhnout 10 let.

Důležitost a nezbytnost trvalého pobytu fyzické osoby se potvrzuje v § 11 Zákona, dle něhož ministerstvo může prominout podmínku stanovenou v § 7 odst. 1 písm. a), má-li žadatel na území České republiky povolen trvalý pobyt a

se na území České republiky, anebo

žije na území České republiky nepřetržitě alespoň 10 let, anebo

měl v minulosti státní občanství České republiky, popřípadě státní občanství České a Slovenské Federativní Republiky, anebo

- a) byl osvojen státním občanem České republiky, anebo
- b) jeho manžel (manželka) je státním občanem České republiky, anebo
- c) jehož alespoň jeden z rodičů je státním občanem České republiky, anebo
- d) přesídlil do České republiky do 31. prosince 1994 na základě pozvání vlády, nebo
- e) je bezdomovcem nebo má na území České republiky přiznáno postavení uprchlíka

Podle mého názoru je naprosto správné, že existuje taková právní úprava, jelikož z uvedených důvodů je zcela patrná vazba žadatele na Českou republiku nebo vůči českému občanovi a nebo nezáviděníhodná situace, které mě a jistě každého soudného

¹⁵⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 64

člověka přesvědčí o správnosti prominutí v tomto případě.

Poslední podmínkou pro udělení státního občanství, která je obsažena v § 7 odst. 1 písm. b), je podmínka, že „fyzická osoba prokáže, že nabytím státního občanství České republiky pozbyde dosavadní státní občanství, nebo prokáže, že pozbyla dosavadní státní občanství, nejde-li o bezdomovce nebo osobu s přiznaným postavením uprchlíka na území České republiky.“

Tato podmínka byla samozřejmě vytvořena za účelem zabránění stavu, kdy má osoba dvojí či vícečetné státní občanství. Daná úprava se jevila jako potřebná i vzhledem k potížím, které s sebou tento stav přinášel. Dá se říci, že ke znění podmínky udělení státního občanství v současné podobě přispělo rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora ve věci Notterbohm, kdy stát formou diplomatické ochrany hájil nároky svého občana vůči státu, který tutéž osobu také považoval za svého občana. Nedlouho po rozhodnutí týkajícího se pana Notterbohma byla uzavřena v rámci Rady Evropy Úmluva o omezení případů vícero státního občanství a vojenských povinností v případě vícero občanství z roku 1963, dle které osoby, které z vlastní vůle nabudou občanství jiného státu, své původní občanství ztratí a až na výjimky je nebudou moci znovu získat.¹⁵⁹ V roce 1993 byla druhým dodatkovým protokolem k úmluvě učiněna výjimka pro tři kategorie osob. A také úmluva obsahovala pravidla týkající se vojenské povinnosti, dle nichž osoby s dvojitým občanstvím nemusely konat vojenskou povinnost v obou zemích.¹⁶⁰ Evidentní posun v přístupu k této problematice jasně vyplývá z Evropské úmluvy o státním občanství, jelikož dle článku 15 Úmluvy záleží na smluvních státech, zda v případě nabytí státního občanství jiného státu jim bude občanství tohoto státu zachováno nebo je pozbudou.

Pro splnění podmínky uvedené v § 7 b) je zaveden postup, kterým se dospěje k cizincově očekávání. Je jeho povinností předložit doklad o tom, že nabytím státního občanství České republiky pozbyde dosavadní státní občanství nebo že pozbyl dosavadní státní občanství. Doklad o pozbytí dosavadního státního občanství se nepřikládá k žádosti, protože je to pro cizince poněkud riskantní- může se totiž stát, že cizinec tento doklad k žádosti přiloží, ale Ministerstvo vnitra žádosti nevyhoví, a tudíž se z žadatele stane osoba bez státní příslušnosti.¹⁶¹ Takže z praktického hlediska

¹⁵⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 65

¹⁶⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 65

¹⁶¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 67

Ministerstvo vnitra rozhodne o přerušení tohoto správního řízení, přičemž toto rozhodnutí slouží jako příslib udělení státního občanství ČR, a vyzve žadatele, aby doklad předložil.¹⁶² Je samozřejmostí, že doklad o pozbytí státního občanství nemusí předkládat bezdomovci, jelikož žádnou státní příslušnost nemají. Také nemusejí předkládat doklad o pozbytí státního občanství osoby, kterým bylo přiznáno postavení uprchlíka (dle nové terminologie zavedené zákonem č. 325/1999 Sb. o azylu¹⁶³ - nikoliv osoba s přiznaným postavením uprchlíka, ale azylant¹⁶⁴) Jelikož tyto osoby mají z různých důvodů potíže (politické, rasové...), je zřejmé, že za takové situace nelze na azylantech vynucovat, aby si vyřizovaly doklad o pozbytí státního občanství prostřednictvím příslušných orgánů jejich země.

Potíže v souvislosti s vydáním dokladu o pozbytí státního občanství zohledňuje rovněž Evropská úmluva o státním občanství, která v čl. 16 stanoví, že „smluvní stát nebude nabytí nebo zachování svého státního občanství podmiňovat zřeknutím se nebo pozbytím jiného státního občanství v případech, kdy takové zřeknutí se nebo pozbytí není možné nebo je nelze rozumně požadovat.“ V důsledku toho v České republice dle § 11 odst. 2 Zákona platí, že „ministerstvo může prominout podmínku stanovenou v § 7 odst. 1 písm. b), pokud má žadatel na území České republiky povolen trvalý pobyt, oprávněně se zdržuje na území České republiky po dobu nejméně 5 let, má skutečný vztah k České republice a

- a) právní předpisy státu, jehož je státním občanem, neumožňují jeho propuštění státního svazku nebo tento stát odmítá o jeho propuštění ze státního svazku vydat doklad
- b) jeho propuštění ze státního svazku je spojeno s nepřiměřenými správními poplatky či jinými v demokratickém státě nepřijatelnými podmínkami
- c) podáním žádosti o propuštění ze státního svazku by žadatel mohl vystavit sebe nebo osoby blízké pronásledování z důvodů rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro politické přesvědčení

¹⁶² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 66

¹⁶³ Zákon č. 325/1999 Sb. ze dne 23. prosince 1999, o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR a o změně některých zákonů, (zákon o azylu)

¹⁶⁴ Azylant-cizinec, kterému byl podle tohoto zákona udělen azyl, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu

- d) udělení státního České republiky by bylo významným přínosem pro Českou republiku zejména z hlediska vědeckého, společenského, kulturního či sportovního, nebo
- e) pozbyl v minulosti státní občanství Československé republiky nebo České a Slovenské Federativní Republiky nebo České republiky, pokud nejde o žadatele, který je státním občanem Slovenské republiky.

Dle § 11 odst. 3 lze podmínku stanovenou v § 7 odst. 1 písm. b) lze prominout rovněž žadateli, který má v České republice povolen trvalý pobyt po dobu nejméně 5 let, má skutečný vztah k České republice a oprávněně se zdržuje na jejím území po dobu nejméně 20 let

Myslím si, že je naprosto správné prominout podmínku stanovenou v § 7 odst. 1 b) z těchto důvodů, a proto s tím zcela vnitřně souhlasím. Zejména vnímám jako velmi pozitivní možnost prominutí podmínky v případě cizince, v jehož státě právní předpisy neumožňují či neznají propuštění ze státního svazku. Jedná se například o Alžírsko či Sýrii. Jelikož v těchto zemích existují jiné životní podmínky než v České republice, mají příslušníci tohoto státu opodstatněný důvod žádat o udělení státního občanství České republiky a požívat zdejších státoobčanských práv. A jestliže by jim bylo v tomto směru bráněno, byli by v nevýhodné pozici oproti občanům státu, v němž lze propustit ze státního svazku. A tudíž je tato úprava naprosto vhodná a správná. Také je naprosto na místě a zcela přijatelné zohledňovat nepříznivou situaci osob, jejichž podání žádosti o propuštění by pro ně představovalo výrazný majetkový zásah, a tedy by to pro ně znamenalo znatelnou komplikaci či dokonce nemožnost podat žádost. Proto bych považoval za naprosto lhostejné a nevhodné chování ze strany státu, kdyby nenabízel způsob, jak osobě mající tento problém udělení státního občanství usnadnit. Ještě více nemístné a zarážející by jistě bylo, kdyby stát nereagoval na to, že cizinec musí z důvodu nabytí českého státního občanství podstoupit splnění podmínek, které jsou v rozporu s podmínkami demokratického státu. Neméně zarážející by bylo vystavit žadatele nebezpečí pronásledování z důvodů rasy, náboženství, národnosti aj. za účelem nabytí státního občanství. Proto jsem přesvědčen o tom, že zejména tyto, ale i ostatní důvody uvedené v § 11 mají žadateli oprávněně poskytnout možnost prominutí podmínky, takže je velmi dobře, že toto ustanovení v České republice platí.

Vedle těchto 5 podmínek stanovených v § 7 je v podstatě nutné se řídit také ustanovením § 10 odst. 3, dle kterého „je ministerstvo povinno posoudit žádost o udělení státního občanství i z hlediska bezpečnosti státu a může si při tom vyžádat

stanoviska Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky, přičemž pokud je obsahem těchto stanovisek informace podléhající utajení podle zvláštního zákona¹⁶⁵, nestává se součástí spisu.“ Tato povinnost byla zavedena novelou provedenou zákonem č. 194/1999 Sb. a pro žadatele to tedy znamená, že pokud by u žadatele bylo zjištěno bezpečnostní riziko, je velmi vysoká pravděpodobnost, že jeho žádosti vyhověno nebude.¹⁶⁶ V praxi je však problémem, že v případě osob starších 15 let písemné odpovědi, resp. stanoviska zpravodajských služeb ČR a Policie ČR k osobě žadatele, které vycházejí z poznatků obsažených v jejich evidencích, patří mezi utajované informace ve smyslu nařízení vlády č. 522/2005 Sb., kterým se stanoví seznam utajovaných informací, nejsou tedy součástí správního spisu, Proto v rozhodnutí Ministerstva vnitra není uvedeno posouzení žádosti z hlediska bezpečnosti státu.¹⁶⁷

Podle mého názoru představuje tato povinnost velmi pozitivní přínos do zákonné úpravy státního občanství ČR, jelikož je tím posílena ochrana státu a jeho občanů vůči nebezpečným osobám. Avšak vnímám jako problematické, že z důvodu utajovaných informací týkajících se osoby žadatele se o správnosti rozhodnutí Ministerstva vnitra nelze přesvědčit, jelikož v něm chybí odůvodnění v souvislosti s bezpečností státu. Myslím si, že tento problém by měl být řešen, aby bylo zcela jasné, že se nejedná o svévolné rozhodnutí, nýbrž o rozhodnutí zcela v souladu se zákonem.

Avšak ani splnění všech podmínek nezaručuje udělení státního občanství, neboť, jak jsem výše uvedl, na nabytí státního občanství udělením není v České republice právní nárok. Udělení státního občanství je projevem státní suverenity- „záleží na státu, komu své státní občanství udělí a komu ne.“¹⁶⁸ V tomto směru vyjádřil svůj naprostý souhlas Ústavní soud v roce 1999 tím, že judikoval-„stát má nezadatelné právo rozhodnout, zda určité osobě státní občanství udělí, a pokud tak neučiní, neporušuje tím žádné právo zaručené Ústavou, ústavními zákony ani mezinárodní smlouvou ve smyslu čl. 10 Ústavy.“¹⁶⁹ Obdobně se k dané věci vyjádřil také Vrchní soud v Praze, který

¹⁶⁵ § 2 písm. a) zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti

¹⁶⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 85

¹⁶⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 85

¹⁶⁸ Kučera, V.: Udělování státního občanství- řádné odůvodňování zamítavých rozhodnutí jako pojistka proti svévoli a garance přezkoumatelnosti, Právní rozhledy, 2005, číslo 18, s. 664

¹⁶⁹ IV. ÚS 586/99, nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 3. 2000

judikoval, že „přijetí do svazku státu (udělení státního občanství) na žádost občana cizího státu je a také historicky od nejstarších dob vždy bylo výrazem státní suverenity. Je absolutně ve sféře volného uvážení státní výsosti, zda cizímu státnímu příslušníku bude státní občanství uděleno nebo ne.“¹⁷⁰ Je samozřejmě věcí každého státu, jaké stanoví podmínky pro udělení státního občanství. Je rozdíl například mezi Českou republikou a Německem, jelikož „německá právní úprava umožnila při splnění určitých pevně stanovených podmínek vznik právního nároku na udělení německého státního občanství.“¹⁷¹ V České republice je tedy rozhodnutí důsledkem volné úvahy správního orgánu, ale je třeba rozhodovat na základě skutečnosti, zda žadatel splnil zákonné podmínky či ne, a není tedy možné stanovovat nové podmínky. Aby bylo zabráněno libovolnému rozhodování, je ministerstvo povinno zamítat žádosti s tím, že zamítnutí náležitě odůvodní. Řádné odůvodnění¹⁷² je velmi důležité, neboť plní důležitou úlohu- přesvědčuje o tom, že bylo rozhodnuto správně a v souladu se zákonem (má tedy poskytnout skutkovou a právní oporu výroku rozhodnutí). Velký význam odůvodnění je podepřen Evropskou úmluvou o státním občanství- dle čl. 11 Úmluvy „každý smluvní stát zajistí, aby rozhodnutí o nabytí, zachování, pozbytí, opětovném nabytí nebo ověření jeho státního občanství obsahovala písemné odůvodnění,“ a také „základní rezolucí č. (77) 31 Výboru ministrů Rady Evropy, podle které by měly být správní akty odůvodňovány.“¹⁷³ Skutečnost, že rozhodnutí, které není náležitě odůvodněno, není možné akceptovat, dokládá například rozsudek Nejvyššího správního soudu z roku 2003. V tomto případě se jednalo o žalobkyni, která na území ČR pobývala 13 let, během té doby porodila dvě děti, o které v té době pečovala, neporušila žádnou povinnost vůči ČR a také mimo jiné splnila zákonné podmínky pro udělení státního občanství. Vzhledem k těmto okolnostem Nejvyšší správní soud judikoval, že je zřejmé, že v tomto případě „pouhé obecné konstatování o tom, že na udělení státního občanství ČR neexistuje právní nárok, je nutno považovat za nedostačující a neodpovídající ustanovení §46 a §47odst. 3 správního řádu, podle nichž musí rozhodnutí vycházet ze

¹⁷⁰ 6 A 77/97 usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 29. 12. 1997

¹⁷¹ Pipková, H.: Nad analýzou právní úpravy nabývání a pozbývání státního občanství, Právní rozhledy, 2005, č. 13, s. II

¹⁷² § 3 odst. 4 a § 47 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu

¹⁷³ Kučera, V.: Udělování státního občanství- řádné odůvodňování zamítavých rozhodnutí jako pojistka proti svévoli a garance přezkoumatelnosti, Právní rozhledy, 2005, číslo 18, s. 665

spolehlivě zjištěného stavu věci a v odůvodnění správní orgán uvede, které skutečnosti byly podkladem rozhodnutí, jakými úvahami byl veden při hodnocení důkazů a při použití právních předpisů, na základě kterých rozhodoval.¹⁷⁴

Myslím si, že ačkoliv je státní občanství projevem státní výsosti, je naprosto správné, že se vyžaduje, aby bylo zamítavé rozhodnutí ve věci udělení státního občanství řádně odůvodněno. Považuji za důležité zohlednit zájem osoby na zjištění toho, proč jí vyhověno nebylo, a tudíž je třeba zamítavé rozhodnutí řádně odůvodnit. Takto je možné osobu přesvědčit, že bylo rozhodnuto na základě zákona a že ji ministerstvo nepoškodilo. Proto se domnívám, že by každé rozhodnutí ministerstva mělo obsahovat odůvodnění, i když v malém rozsahu. Zásadní je, aby byl splněn účel-přesvědčit o správnosti a zákonnosti rozhodnutí.

Pokud jde o doklady, které žadatel musí předložit, je jeho povinností dle § 8 odst.1 k žádosti o udělení státního občanství České republiky připojit

- a) rodný list, pokud uzavřel manželství, i oddací list, popřípadě doklad o rozvodu manželství nebo úmrtní list zemřelého manžela
- b) doklad o tom, že nabytím státního občanství České republiky pozbyde dosavadní státní občanství, nebo doklad o pozbytí dosavadního státního občanství, nejde-li o bezdomovce nebo osobu s přiznaným postavením uprchlíka na území České republiky
- c) výpis z rejstříku trestů, jde-li o žadatele staršího 15 let, tento doklad
- d) životopis

Dle § 26 Zákona však „může příslušný orgán státní správy prominout předložení dokladů stanovených v § 8 písm. a) a c), pokud by jejich obstarání bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou, lze-li bez jejich předložení zjistit přesně a úplně skutečný stav věci.“ Pojem těžko překonatelná překážka však není nikde v právních předpisech vymezen.“ Jedná se tedy o neurčitý právní pojem, který je naplňován zejména aplikační praxí správního orgánu, a to s přihlédnutím ke specifickým každého individuálního případu.¹⁷⁵ Domnívám se, že jelikož žijeme v právním státě, je zcela na místě, aby pojmy uvedené v zákoně byly definovány za účelem jasného vymezení tohoto pojmu a možnosti očekávání předpokládaného výsledku pro fyzické osoby. Proto souhlasím s názorem Ústavního soudu, který judikoval, že „obecně lze konstatovat, že neurčitost

¹⁷⁴ 6A 94/2002, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 9. 2003

¹⁷⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 159

určitého (některého) ustanovení právního předpisu nutno považovat za rozpornou s požadavkem právní jistoty, a tudíž i právního státu (čl. 1 Ústavy České republiky), toliko tehdy, jestliže intenzita této neurčitosti vylučuje možnost stanovení normativního obsahu daného ustanovení i pomocí obvyklých interpretačních postupů.¹⁷⁶ Pokud jde o druhou podmínku, tedy zjistit „úplně a přesně skutečný stav věci“, domnívám se, že je na místě upozornit na změnu, k níž došlo s účinností od 1. 1. 2006, jelikož od této doby jsou správní orgány povinny postupovat tak, aby byl zjištěn stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. V tomto případě naprosto souhlasím s JUDr. Valáškem a Mgr. Kučerou, že je na místě, aby tato změna byla včleněna i do daného ustanovení, díky čemuž bude naprosto jasné, že je na základě provedené změny možné některý z dokladů prominout.¹⁷⁷

Dle § 9 Zákona „mohou rodiče zahrnout do žádosti i dítě“, přičemž k žádosti je nutné připojit „rodný list dítěte a doklad o tom, že dítě nabytím státního občanství České republiky pozbyde dosavadní státní občanství, nebo doklad o pozbytí dosavadního státního občanství dítěte, nejde-li o bezdomovce nebo osobu s přiznaným postavením uprchlíka na území České republiky.“ I v případě dítěte je možné jeho předložení prominout, pokud jsou splněny podmínky stanovené v § 26 odst. 1 Zákona. Případy, kdy žádost podává jeden z rodičů, kdy došlo ke zbavení rodičovské zodpovědnosti, pozastavení či omezení výkonu jejich rodičovské odpovědnosti, kdy rodiče nemají způsobilost k právním úkonům nebo kdy pobyt žijících mimo území České republiky není znám, jsou upraveny v § 9 odst. 2 a § 26 odst. 2. Státní občanství České republiky lze dle § 9 odst. 3 „na žádost zákonného zástupce udělit i dítěti samostatně“. Těmito zástupci jsou ex lege rodiče, avšak „pokud by ani jeden z nich nebyl nositelem rodičovských práv a nemohl dítě zastupovat, musí být dítěti ustanoven poručník, příp. opatrovník a v případě hrozby střetu zájmů musí být dítěti ustanoven kolizní opatrovník“¹⁷⁸

Tato žádost se dle § 10 odst. 2 „podává u úřadu příslušného podle místa trvalého pobytu žadatele.“ Tím je krajský úřad, úřad městské části hlavního města Prahy nebo

¹⁷⁶Pl. ÚS 4/95, náleží Ústavního soudu ČR ze dne 7. 6. 1995 (č. 168/1995 Sb)

¹⁷⁷Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 160

¹⁷⁸Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 81

magistrát ve městech Brno, Ostrava a Plzeň.¹⁷⁹ Poté, kdy je žádost přijata a na základě předloženého průkazu o povolení trvalého pobytu ověřena totožnost žadatele¹⁸⁰, se dle § 10 odst. 2 s žadatelem vyplní dotazník a provede pohovor, aby byla ověřena jeho znalost českého jazyka, přičemž o výsledku se učiní záznam do spisu. V zákoně se pamatuje i na osoby, které jsou nebo byly státními občany Slovenské republiky, a tudíž u nich není potřeba prokazovat znalost českého jazyka. A poté úřad dle § 10 odst. 2 Zákona zašle žádost prostřednictvím příslušného oddělení cizinecké policie spolu se svým stanoviskem, stanoviskem obecního úřadu a s doklady stanovenými tímto zákonem nejpozději do 30 dnů od jejího podání Ministerstvu vnitra. Dle § 10 odst. 4 Zákona „je správní řízení o udělení státního občanství zahájeno dnem, kdy žádost došla ministerstvu.“ Na Ministerstvu vnitra má rozhodování o udělení státního občanství na starost odbor všeobecné správy, oddělení státního občanství a matrik.¹⁸¹ Dle § 10 odst. 5 Zákona má ministerstvo 90 dnů od zahájení správního řízení na to, aby rozhodlo o žádosti o udělení státního občanství. Pokud Ministerstvo vnitra rozhodne, že žadateli nebude vyhověno, pošle mu zamítavé správní rozhodnutí, proti kterému je však možné podat rozklad k ministrovi vnitra.¹⁸² Jestliže ministerstvo naopak rozhodne, že žádosti vyhoví, vydá žadateli dle § 10 odst. 1 Listinu o udělení státního občanství České republiky. Stejně jako v České republice je rozhodnutí o státním občanství věcí ministerstva též v Itálii a ve Francii, Irsku, či Kanadě rozhoduje příslušný ministr. Avšak například v Polsku rozhoduje prezident, v Norsku král a v USA soud.¹⁸³

Dle § 12 Zákona dochází k nabytí státního občanství České republiky dnem složení státoobčanského slibu „před tajemníkem obecního úřadu s rozšířenou působností, v hlavním městě Praze před tajemníkem úřadu městské části příslušného podle místa jejího trvalého pobytu, ve městech Brno, Ostrava a Plzeň před tajemníkem magistrátu těchto měst a v cizině před vedoucím zastupitelského úřadu České republiky.“ Dítě zahrnuté do žádosti rodičů nabyvá státní občanství České republiky

¹⁷⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 83

¹⁸⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 84

¹⁸¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 86

¹⁸² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 86

¹⁸³ Kučera, V.: Udělování státního občanství- řádné odůvodňování zamítavých rozhodnutí jako pojistka proti svévoli a garance přezkoumatelnosti, Právní rozhledy-13, číslo 18/2005, s. 664

dnem, kdy je nabývá alespoň jeden z rodičů. Ministerstvo však „může prominout složení státoobčanského slibu, což pro žadatele znamená, že nabývá státní občanství České republiky dnem, kdy rozhodnutí o prominutí složení státoobčanského slibu nabylo právní moci.“

V závěru bych rád dodal, že zohledňování určitých důvodů, které jsou natolik významné, že mohou cizince opravňovat k jistým privilegiím oproti ostatním cizincům při nabývání státního občanství udělením, je preferováno nejen v České republice, ale i v Evropě. Tento stav schvaluje totiž také Evropská úmluva o státním občanství, která v čl. 6 odst. 4 po smluvních státech výslovně požaduje, aby ve svém vnitrostátním právu usnadnily nabývání státního občanství určitým osobám. Je zde tedy evidentní zájem na tom, aby tato právní úprava ve smluvních státech platila.

Dle čl. 4 odst. 4 Evropské úmluvy o státním občanství se jedná o tyto osoby:

manželé a manželky svých státních občanů

- a) děti, jejichž jeden z rodičů je státním občanem a na které se vztahuje výjimka podle článku 6 odst. 1 písm. a)
- b) děti, jejichž jeden z rodičů nabude nebo nabyl jeho státní občanství
- c) děti adoptované jeho státním občanem
- d) osoby, které se narodily na jeho území a oprávněně a obvykle na něm pobývají
- e) osoby, které po určitou dobu oprávněně a obvykle pobývaly na jeho území před svým osmnáctým rokem (délka pobytu je stanovena vnitrostátním právem příslušného smluvního státu)
- f) osoby bez státní příslušnosti a osoby se statutem uprchlíka oprávněně a obvykle pobývajících na jeho území

4. Pozbývání státního občanství

Podle současné právní úpravy je možné pozbýt státní občanství České republiky prohlášením dle § 16 Zákona nebo nabytím cizího státního občanství na základě výslovného projevu vůle dle § 17 Zákona. Tyto dva způsoby pozbytí státního občanství plně nahradily dřívější právní úpravu, která existovala i před 1. lednem 1993 a podle které bylo možné pozbýt státní občanství též propuštěním ze státního svazku. Považuji za vhodné připomenout, že k tomu docházelo na vlastní žádost občanů České republiky, pokud splnili dané podmínky. V případě že bylo jejich žádosti vyhověno, obdrželi listinu o propuštění ze státního svazku. Jelikož však po vzniku nové právní úpravy se tento způsob pozbytí státního občanství neaplikoval, zákon č. 139/1996 vypustil ze Zákona § 14 a § 15, v nichž bylo upraveno propuštění ze státního svazku, čímž tedy ponechal v platnosti pouze dvě alternativy.¹⁸⁴

Avšak skutečnosti dnešních dnů dokládají oprávněnost úvah, že tato úprava není dostačující. Jelikož státní občanství přináší jistá privilegia, mohou v případě určitých osob existovat tendence k použití dokonce i nelegálních prostředků, díky kterým je možné nabýt státní občanství. Tak se určité osoby mohou dopustit podvodu tím, že využijí padělané listiny či nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje, jelikož legální cestou by se státními občany nestaly, a tudíž existují úvahy o tom, že by vznikla úprava pozbytí státního občanství zrušením.¹⁸⁵ Podle mého názoru jsou tyto úvahy zcela na místě, a proto by bylo správné změnit vzhledem k těmto skutečnostem znění Ústavy České republiky. Nemožnost ztráty státního občanství v těchto případech představuje výhodnou pozici osob nedodržujících zákony oproti většině, která se právem řídí a dodržuje společenskou morálku. Takto osoby, které se dopouštějí podvodného jednání, získají státní občanství a s ním spojená práva, ačkoliv by je mít vůbec neměly, zatímco osoby respektující pravidla toho dosáhnout z legálních důvodů nemohou. A tudíž by mělo být této nespravedlnosti zabráněno.

Kromě toho se také objevují úvahy o státním občanství ve spojitosti s popřením otcovství. Na jedné straně je faktem, že tímto způsobem lze docílit toho, že dítě získá státní občanství České republiky, i když jej nemá mít, a současně po popření otcovství

¹⁸⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 99

¹⁸⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 100

si tím usnadní cestu na území České republiky skutečný otec, cizinec. Na druhé straně však popřením otcovství, a tím ztrátou státního občanství by mohly reálně vzniknout jisté nepříjemnosti-mohlo by se stát, že by se z dítěte stala osoba bez státního občanství¹⁸⁶, což je nežádoucí stav, který způsobuje komplikace. Tím by se dítě samo dostalo do problémů, které vůbec nezavinilo. Proto je podle mého názoru jednoznačně zapotřebí zohledňovat a preferovat zdravý a spokojený život dítěte a z toho důvodu v tomto případě naopak výslovně potvrdit novou právní úpravou v Zákoně, že státní občanství dítěte se popřením otcovství nepozbývá.

4.1 Prohlášení

Státní občanství lze v České republice prohlášením jak nabýt, tak i pozbyt. Státní občan, který splňuje podmínky stanovené zákonem, má na pozbytí státního občanství prohlášením právní nárok, a tudíž toho může na základě svého projevu vůle docílit. Pozbytí českého státního občanství prohlášením je upraveno v § 16 Zákona. Dle této úpravy „státní občan České republiky, který se zdržuje v cizině a současně je státním občanem cizího státu, může nejdříve dnem, kdy dosáhne zletilosti, prohlásit, že se vzdává státního občanství České republiky.“ Takto tedy může učinit občan nejdříve dnem, kdy dosáhne věku 15 let.¹⁸⁷ Pro potvrzení těchto skutečností je povinností občana dle § 16 odst. 2 Zákona k prohlášení, které se činí před zastupitelským úřadem, připojit rovněž doklad o státním občanství České republiky a doklad o nabytí státního občanství cizího státu. A pokud občan splňuje všechny podmínky, pak zastupitelský úřad vydá dle § 16 odst. 5 fyzické osobě doklad o pozbytí státního občanství České republiky. V opačném případě by však zastupitelský úřad vydal správní rozhodnutí podle správního řádu, kterým by prohlášení odmítl.¹⁸⁸ Je možné, aby rodiče do prohlášení zahrnuli dle § 16 odst. 3 i dítě, které musí splňovat podmínku státního občanství České republiky a současně státního občanství cizího státu.

Tato právní úprava byla několikrát novelizována. Velmi zásadní změna byla provedena již zákonem č. 139/1996 Sb. Před novelizací zákonem č. 139/1996 Sb. (do 24. května 1996) mohla osoba, která se alespoň 10 let zdržovala v cizině, pozbyt české

¹⁸⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 99

¹⁸⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 102

¹⁸⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 103

státní občanství prohlášením, a to i přesto, že tím pozbyla své jediné občanství.¹⁸⁹ Tím se tedy stala osobou bez státní příslušnosti, což bylo zcela v rozporu se zásadou předcházení bezdomovectví, a proto bylo zcela na místě tuto právní úpravu zrušit. Zákon č. 139/1996 Sb. vypustil ze Zákona právní úpravu pozbytí státního občanství propuštěním ze státního svazku, zavedl podmínku cizího státního občanství prohlášovatele a zrušil podmínku desetiletého pobytu v cizině.¹⁹⁰ Další novelizace provedená zákonem č. 194/1999 Sb. stanovila jasnou věkovou podmínku, že prohlášení smí učinit občané nejdříve v den dosažení 15 let.¹⁹¹ A zákonem č. 357/2003 Sb. došlo k nahrazení výrazu 15 let termínem zletilosti a také byla stanovena oznamovací povinnost úřadu o pozbytí státního občanství.¹⁹²

Tato právní úprava je plně v souladu s Evropskou úmluvou o státním občanství- dle čl. 8 odst. 1 Úmluvy „povolí každý smluvní stát zřeknutí se jeho státního občanství, pokud se tím dotyčná osoba nestane osobou bez státní příslušnosti.“

4.2. Nabytí cizího státního občanství

Nabytí cizího státního občanství je dalším způsobem, jak lze v České republice pozbyt státní občanství. Tato úprava je obsažena v § 17 Zákona. Dle současné zákonné úpravy platí, že „státní občan České republiky pozbývá státní občanství České republiky dnem, kdy na základě výslovného projevu vůle (žádost, prohlášení, souhlas nebo jiný úkon směřující k nabytí cizího státního občanství) dobrovolně nabyde cizí státní občanství.“ Dále jsou v § 17 odst. 1 uvedeny 2 případy vylučující pozbytí českého státního občanství- pokud „došlo k nabytí cizího státního občanství v souvislosti s uzavřením manželství se státním občanem cizího státu, a to za předpokladu, že došlo k nabytí cizího státního občanství manžela za trvání manželství a pokud došlo k nabytí cizího státního občanství narozením“. Z této úpravy tedy jasně vyplývá, že jsou dvě zákonné výjimky, vylučující pozbytí českého státního občanství- uzavřením manželství a narozením, tedy narozením dítěte na území cizího státu. Zákonná úprava týkající se pozbytí státního občanství uzavřením manželství je výsledkem novelizace, která byla

¹⁸⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 102

¹⁹⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 102

¹⁹¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 102

¹⁹² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 102

provedena zákonem č. 357/2003 Sb.¹⁹³ Vzhledem k předchozí právní úpravě, dle níž „pozbýval státní občan České republiky české státní občanství okamžikem, kdy na vlastní žádost nabytí cizí státní občanství s výjimkou, kdy cizí státní občanství nabytí v souvislosti s uzavřením manželství nebo narozením“, učinily úřady závěr, že „k pozbytí českého státního občanství nedošlo pouze tehdy, bylo-li cizí státní občanství nabyto okamžikem uzavření manželství, tj. kdy projev vůle nesměřoval k nabytí občanství, ale pouze k uzavření manželství.“¹⁹⁴ České občany mohl tento výklad zákona vést k úvaze, že jestliže uzavřou manželství a požádají o cizí státní občanství, nejen že nepozbydou nabudou české státní občanství, ale také jim bude z důvodu uzavření manželství prominuta doba nutná k naturalizaci. Domnívám se, že tato úvaha byla zcela opodstatněná. Proto byla pro větší srozumitelnost provedena novelizace zákonem č. 357/2003 Sb. a od 29. října 2003 platí, že český občan, který na základě projevu vůle uzavře manželství s osobou mající cizí státní občanství, což představuje způsob, jak nabytí státní občanství této osoby, nepozbude české státní občanství v případě, že k nabytí tohoto cizího státního občanství došlo za trvání takového manželství. Kromě těchto dvou důvodů pro zachování státního občanství České republiky se však podle právního řádu české státní občanství v ostatních případech pozbývá.

Považuji za důležité připomenout, že případ pozbytí státního občanství se výrazně liší od pojmu „zbavení“ státního občanství, obsaženém v čl. 12 odst. 2 Ústavy České republiky. Ke zbavení státního občanství docházelo z důvodu rozhodnutí státního orgánu, šlo o zásah státní moci, zatímco z právní úpravy nabytí cizího státního občanství a v důsledku toho pozbytí českého státního občanství je zcela zřejmé, že jde o projev vůle osoby, která takto dobrovolně činí. Nejedná se o žádné zbavení státního občanství, ke kterému by navíc již nemohlo dojít, jelikož by bylo naprosto v rozporu s čl. 12 odst. 2 Ústavy, a tedy protiústavní.

Domnívám se, že je podstatné též zmínit, že v souvislosti s tímto ustanovením se vyskytly krátce po jeho vzniku jisté problémy, jejichž existenci dokládá rovněž tento

¹⁹³ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 105

¹⁹⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 104

nález Ústavního soudu.¹⁹⁵ Podle tohoto nálezu český občan podal ústavní stížnost, jejíž podání zapříčinily potíže vzhledem k pozbytí státního občanství. Poté, kdy tento občan získal v roce 1993 volbou státní občanství Slovenské republiky, mu nebylo vydáno osvědčení o státním občanství České republiky. Jak Obvodní úřad pro Prahu 2, tak odbor vnitřní správy Magistrátu hl.m. Prahy zastávali názor, že následkem nabytí cizího státního občanství je pozbytí státního občanství České republiky a vůbec v tomto případě nezáleží na formě projevu vůle. Stěžovatel neuspěl ani u Městského soudu. Je však nutné zdůraznit, že jinak se k věci vyjádřila na žádost Ústavního soudu Poslanecká sněmovna, která přiznala pochybnosti o tom, zda lze volbu státního občanství cizího státu vnímat stejně jako žádost o nabytí cizího státního občanství. Ústavní soud dal ve svém nálezu jasně najevo své stanovisko- „k nabytí cizího státního občanství podle § 17 zákona dochází vlastním projevem vůle občana a zákonným důsledkem takového projevu vůle je ztráta státního občanství České republiky... Jestliže tedy občan projevil vůli nabytí na vlastní žádost cizí státní občanství, musel si být vzhledem k jasnému a kategorickému znění napadeného zákonného ustanovení- tedy předpisu obecně závazného- vědom toho, že de lege lata pozbývá státní občanství České republiky, jakmile získá státní občanství cizího státu.“ Tím tedy Ústavní soud zdůrazňuje nutnost vykládat dané ustanovení tak, že je v tomto případě zapotřebí projev vůle takto učinit, a proto ústavní stížnost zamítnul.

Avšak z dalšího nálezu Ústavního soudu je patrný zcela jiný pohled na tuto problematiku. V nálezu Ústavního soudu z roku 1997 je vyjádřeno -„Volba je svou povahou jednostranným aktem, zatímco žádost předpokládá konsensu druhé strany. Zákon č. 40/1993 Sb. oba tyto instituty rozlišuje.“¹⁹⁶ Na danou problematiku měnilo názor i Ministerstvo vnitra ČR, které v srpnu 1997 prohlásilo, že i v případě nabytí slovenského státního občanství volbou čeští státní občané své občanství pozbyli, ale o rok později naopak prohlásilo, že osoby, které tuto volbu učinily po Československé Federativní republice, jsou beze sporu čeští státní občané.¹⁹⁷ Tyto nejasnosti byly vyřešeny až již zmíněným zákonem č.194/1999 Sb., který stanovil, že „fyzická osoba, která měla k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní republiky

¹⁹⁵ Pl. ÚS 5/95, nález Ústavního soudu ČR ze dne 8.11. 1995 (č.6/1996 Sb.)

¹⁹⁶ IV. ÚS 34/97, nález Ústavního soudu ze dne 5. 5. 1997

¹⁹⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 113

a která nabyla slovenské státní občanství volbou v roce 1993, se pokládá za českého státního občana, pokud jej nepozbyla po provedení volby občanství Slovenské republiky v důsledku nabytí cizího státního občanství na vlastní žádost.

V závěru považuji za podstatné uvést, že česká právní úprava je samozřejmě též v souladu s Evropskou úmluvou o státním občanství. Pozbývání státního občanství ze zákona nebo z iniciativy smluvního státu je upraveno v čl. 7 Úmluvy. Podle čl. 7 této úmluvy „nesmí smluvní stát ve svém vnitrostátním právu stanovit, že jeho státního občanství se pozbývá ze zákona nebo z iniciativy smluvního státu z výjimkou následujících případů- a) dobrovolné nabytí jiného státního občanství.“ Podle mého názoru řazení tohoto případu na první místo jasně signalizuje, že představuje pádný, velmi zásadní důvod pro stanovení výjimky. Dle článku 14 Evropské úmluvy o státním občanství smluvní stát umožní zachování obou svých státních občanství dětem, které při narození automaticky nabyly různých státních občanství a také svým občanům mít ještě další státní občanství v případech, kdy se tohoto dalšího státního občanství automaticky nabývá uzavřením manželství. V tomto směru je tedy Česká republika s Evropskou úmluvou o státním občanství rovněž v souladu.

Je pravdou, že se v Evropě stále více ustupuje od zásady jediného státního občanství. Evropská úmluva o státním občanství vývoj tímto směrem podporuje, což je zcela zřejmé vzhledem k tomu, že dle čl. 15 písm. a) nijak nebrání smluvním státům, aby si samy rozhodly, zda bude nabytí cizího státního občanství mít podle jejich právní úpravy za následek existenci dvojího státního občanství či pozbytí jejich státního občanství. A stejně tak Úmluva na základě čl. 15 písm. b) dovoluje smluvním státům, aby samy dospěly podle svého nejlepšího přesvědčení k závěru, že nabytí jejich státního občanství bude možné pouze v případě pozbytí jiného státního občanství nebo že tato podmínka v jejich právním řádu existovat nebude a bude možné dvojí státní občanství. Záleží tedy na zvážení států, čehož využívá i Česká republika, jelikož se zde také projevuje více benevolentní přístup k případům dvojího státního občanství.

5. Prokazování a zjišťování státního občanství

Se státním občanstvím souvisí rovněž problematika dokladů, jimiž se prokazuje státní občanství, evidence státních občanů a otázka zjišťování státního občanství ve sporných případech. To vše spadá do oblasti, která má název řízení ve věcech státního občanství. Toto řízení je upraveno v části čtvrté Zákona pod názvem Ustanovení společná a závěrečná. Má nesmírný význam, neboť je prostředkem k potvrzení existence státního občanství.

Prokazování a zjišťování je v České republice prováděno orgány státní správy. Jedná se tedy o správní řízení. Zákon v této souvislosti v § 25 odkazuje na použití správního řádu. Správní řád zde plní subsidiární roli. Dle dané úpravy platí, že „vyhovuje-li se podle tohoto zákona v plném rozsahu podání žadatele, nevydává se s výjimkou ustanovení v § 12 odst. 3 rozhodnutí ve správním řízení.“ Tato výjimka v § 12 odst. 3 se týká státoobčanského slibu a jedná se o rozhodnutí o prominutí složení státoobčanského slibu. Tuto právní úpravu nebylo prozatím zapotřebí nijak měnit, což potvrzuje fakt, že od účinnosti zákona v roce 1993 se jej doposud žádná z novel nedotkla.¹⁹⁸ Je tedy jasné, že rozhodnutí ve správním řízení se vydává pouze v případě, že se žadateli nevyhovuje. Jde o rozhodnutí, která jsou ve vztahu k žadateli záporná (např. neudělení občanství).¹⁹⁹ To však neznamená, že by se v případě vyhovění na žadatele správní řád vůbec nevztahoval, neboť správním řádem není upraveno pouze rozhodnutí, které je výsledkem řízení. Avšak proces předcházející k tomuto výsledku řízení správní řád upravuje.²⁰⁰ Mezi konkrétní způsoby sdělení žadatelům v tomto kladném případě patří například osvědčení (§ 6 odst.8), doklad o pozbytí státního občanství ČR (§ 16 odst.5), osvědčení o nabytí státního občanství prohlášením (§ 18) či Listina o udělení státního občanství České republiky (§ 10 odst.1).

V případě negativní odpovědi pro žadatele se vydává rozhodnutí, které musí splňovat formální i obsahové náležitosti. Mezi formální náležitosti patří: uvedení správního orgánu, který rozhodoval, jméno a příjmení účastníků řízení, číslo jednací, datum vydání rozhodnutí, otisk úředního razítka, jméno, příjmení, funkce nebo služební

¹⁹⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 149

¹⁹⁹ Filip, J. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno, 1997

²⁰⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 149

číslo a podpis oprávněné úřední osoby.²⁰¹ Mezi obsahové náležitosti patří výrok, odůvodnění a poučení.²⁰² Velký význam má samozřejmě (již v rámci výkladu problematiky Nabývání státního občanství udělením uvedené) odůvodnění, které má přesvědčit o správnosti rozhodnutí jak po stránce skutkové, tak i právní. Ústavní soud ve svém nálezu v roce 1997 vyjádřil, že z „odůvodnění musí vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé.“²⁰³

Otázky týkající se poplatků, tj. (zejm.) stanovení výše poplatků a vybírání poplatků ve státoobčanských věcech se řadí do oblasti finančního práva, v níž existuje příslušná zákonná úprava (zákon ČNR č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů a zákon ČNR č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů).²⁰⁴

Fyzické osoby jsou způsobilé ke státoobčanským právním úkonům, jakmile dosáhnou věku 15 let. Nejsou však řešeny případy osob, které jsou starší 15 let, ale které byly zbaveny způsobilosti ke státoobčanským právním úkonům. Zákon se nezabývá ani případy osob, v jejichž případě byla způsobilost k právním úkonům omezena. V takové situaci však lze použít § 32 odst. 1 správního řádu, který stanovuje, že v rozsahu, v jakém účastník nemá procesní způsobilost, musí být zastupován zákonným zástupcem. Toto ustanovení lze použít, jelikož správní řád má v takových případech subsidiární roli.

Řízení ve věcech státního občanství provádí:

- krajské úřady, úřady městské části hlavního města Prahy a magistráty měst Brna, Ostravy a Plzně
- zastupitelské úřady
- Ministerstvo vnitra.

Nelze opomenout fakt, že řízení o státním občanství je též upraveno v Evropské úmluvě o státním občanství. V kapitole IV čl. 10 až čl. 13 vyjadřuje požadavky, které

²⁰¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 151

²⁰² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 151

²⁰³ III.ÚS 271/96, nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 3. 1997

²⁰⁴ Filip, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Praha, Masarykova univerzita, 1997

mají strany vázané Evropskou úmluvou splnit. V ostatních věcech si státy rozhodují samy. Smluvní státy musí zajistit:

- vyřizování žádostí týkajících se státního občanství v přiměřených lhůtách
- aby rozhodnutí týkající se státního občanství obsahovalo písemné odůvodnění
- aby rozhodnutí týkající se státního občanství bylo možno správně nebo soudně přezkoumat podle vnitrostátního práva
- aby poplatky ve věcech státního občanství byly přiměřené a aby poplatky za
- správní nebo soudní přezkum nebyly pro žadatele překážkou

5.1. Doklady o státním občanství

Myslím si, že je podstatné se nejprve zabývat doklady, jimiž lze v České republice státní občanství prokázat. V České republice existují dle § 20 Zákona 4 typy dokladů, jimiž lze prokázat státní občanství. Jedná se o „občanský průkaz, cestovní doklad, osvědčení, popřípadě potvrzení o státním občanství České republiky a vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství, je-li v něm uveden údaj o státním občanství České republiky.“ „Tyto doklady mají charakter veřejné listiny, předpokládá se jejich správnost, pokud se neprokáže opak.“²⁰⁵ Postupně probíhající novelizace toto ustanovení nijak nezměnily, z čehož lze usoudit, že tato právní úprava se od počátku po celou dobu platnosti jeví jako kvalitní a dostačující.

Nejčastěji v praxi dochází samozřejmě k případům, kdy fyzické osoby prokazují své české státní občanství občanským průkazem. Dle § 2 odst. 2 zákona o občanských průkazech je povinen jej mít každý občan, který dosáhl věku 15 let a má trvalý pobyt na území České republiky. Je to nepochybně velmi dobrý praktický způsob, jak lze s pomocí fotografie a údajů vedenými na občanském průkazu okamžitě ověřit totožnost určité osoby. Jiná situace však nastává, pokud soud rozhodl, že občana s trvalým pobytem na území ČR zbaví způsobilosti k právním úkonům. Pak se občanský průkaz vydává pouze v případě, pokud o to opatrovník požádal.²⁰⁶ Vydávání občanského průkazu je úkolem obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v Brně, Ostravě a Plzni jej vydávají magistráty těchto měst a v hlavním městě Praze úřad městské části určený Statutem hlavního města Prahy, v jehož obvodu je občan hlášen k trvalému

²⁰⁵Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 129

²⁰⁶Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 129

pobytu.²⁰⁷

Státní občanství České republiky je možné prokázat také cestovním dokladem. Podle zákona o cestovních dokladech je cestovním dokladem cestovní, diplomatický a služební pas, dále cestovní průkaz, náhradní cestovní doklad Evropské unie a jiný cestovní doklad na základě mezinárodní smlouvy. Pokládám za zajímavé podotknout, že cestovní průkaz občan potřebuje, pokud v zahraničí ztratí cestovní doklad, poněvadž prostřednictvím cestovního průkazu se může vrátit zpět do České republiky. Tyto cestovní doklady si však občan může ponechat pouze do doby, dokud je státním občanem České republiky. Poté je jeho povinností tento doklad odevzdat příslušnému orgánu (úřadu).²⁰⁸

Vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství je upraveno v § 45 a násl. zákona o matrikách, jménu a příjmení. Chce-li občan uzavřít manželství v cizím státě, je třeba, aby předložil vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství orgánům tohoto cizího státu, čímž doloží, že podle českého právního řádu je způsobilý uzavřít manželství s osobou, která je uvedena ve vysvědčení. Toto vysvědčení má platnost 6 měsíců ode dne vydání.²⁰⁹

Osvědčení je dokladem o státním občanství, který je upraven v § 20 Zákona i v části čtvrté správního řádu v § 154 až 158. Je nutné, aby měl osvědčení občan, který není osobně přítomen u toho, komu má svoji příslušnost k českému státu prokázat, a nemůže se tedy prokázat občanským průkazem nebo cestovním dokladem.²¹⁰ V případě osvědčení nejsou zákonem stanoveny žádné náležitosti nutné k přiložení. Pokud se však stane, že správní orgán dospěje k závěru, že osvědčení nelze vydat, je podle § 155 odst. 3 správního řádu jeho povinností o tom písemně uvědomit dotčenou osobu a sdělit jí důvody tohoto závěru. V případě že lze osvědčení vydat, činí tak dle § 20 odst. 2 „úřad příslušný podle místa trvalého pobytu osoby, o jejíž státní občanství se jedná.“ V České republice jsou to „věcně příslušné krajské úřady, v hlavním městě Praze úřady městských částí určené Statutem hlavního města Prahy a ve městech Brně, Ostravě a

²⁰⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář, Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 129

²⁰⁸ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 130

²⁰⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 130

²¹⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 130

Plzni magistráty těchto měst.“²¹¹ Pokud jde o osobu, které trvalý pobyt na území ČR nikdy neměla, vydává toto osvědčení dle § 20 odst. 2 Úřad městské části v Praze 1.

Je zajímavostí, že pokud se občané narodí v cizině, vydává osvědčení opět Úřad městské části v Praze 1, které v tomto případě slouží jako podklad pro zápis narození do zvláštní matriky, vedené Úřadem městské části Brno- střed, jelikož se klade důraz na to, že trvalý pobyt musí být zaevidován v informačním systému evidence obyvatel.²¹² Avšak přitom místo trvalého pobytu nově narozeného občana je upraveno v § 10 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel, dle něhož je místem trvalého pobytu ze zákona místo trvalého pobytu jeho matky, pokud se rodiče nedohodnou jinak. A teprve v případě, kdy není možné se tímto způsobem dozvědět, jaký je trvalý pobyt občana narozeného v cizině, platí jako místo trvalého pobytu sídlo zvláštní matriky.

Podle mého názoru je na místě se i v této problematické situaci řídit právní úpravou v zákoně. Je třeba si uvědomit, že rodiče dítěte mohou znát úpravu obsaženou v zákoně o evidenci obyvatel a z toho důvodu se dostaví na správné místo, avšak zbytečně, neboť evidence již byla provedena. Tímto mohou vznikat zbytečné komplikace. Takže nejen z důvodu dodržování zákona, ale i z tohoto praktického důvodu je beze sporu správné respektovat právní úpravu řešící tento problém.

„Dle § 20 odst. 4 Zákona se žádost o vydání osvědčení o státním občanství České republiky podává u (příslušného) úřadu nebo obecního úřadu, městského úřadu, v hlavním městě Praze u úřadu městské části, v územně členěných statutárních městech u úřadu městské části nebo úřadu městského obvodu a pro územní vojenské újezdy u újezdního úřadu, který je určen zvláštním právním předpisem²¹³, příslušného podle místa trvalého, popřípadě posledního trvalého pobytu osoby, o jejíž státní občanství se jedná. Jestliže osoba nikdy neměla na území České republiky trvalý pobyt, podává žádost u Úřadu městské části Praha 1. Má-li osoba trvalý pobyt v cizině, může žádost podat prostřednictvím zastupitelského úřadu České republiky, který je povinen ji postoupit úřadu příslušnému k vydání osvědčení o státním občanství ČR nejpozději ve lhůtě 15 dní od jejího podání.“

²¹¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 133

²¹² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 133

²¹³ § 2 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon o matrikách

5.2. Evidence fyzických osob

Evidence fyzických osob je upravena v §23 Zákona. Dle § 23 odst. 1 Zákona platí, že „úřad vede evidenci fyzických osob, které nabyly nebo pozbyly státní občanství České republiky, pokud mají nebo měly v územním obvodu úřadu trvalý pobyt a krajský úřad vede evidenci fyzických osob, které nabyly nebo pozbyly státní občanství České republiky, pokud mají nebo měly v územním obvodu kraje trvalý pobyt.“ Povinnost krajského úřadu vést evidenci o nabytí a pozbytí státního občanství je důsledkem novelizace provedené zákonem č. 320/2002 Sb.²¹⁴ Protože krajský úřad je současně „úřadem ve smyslu legislativní zkratky, míní se tím zřejmě“ v tomto případě „povinnost Krajského úřadu Jihomoravského kraje, Krajského úřadu Moravskoslezského kraje a Krajského úřadu Plzeňského kraje vést tuto evidenci i o osobách, které mají nebo měly trvalý pobyt v Brně, Ostravě, resp. v Plzni.“²¹⁵ A dle § 23 odst.2 je na Ministerstvu (vnitru) (k dispozici) ústřední evidence fyzických osob, které nabyly nebo pozbyly státní občanství České republiky. A dle § 23 odst. 1 Zákona je úkolem Úřadu městské části Praha 1 mít evidenci fyzických osob, které nabyly nebo pozbyly státní občanství České republiky, avšak trvalý pobyt na území České republiky nikdy neměly. Vzhledem ke znění Zákona by se někdo mohl domnívat, že má úřad k dispozici seznam všech osob. Avšak ve skutečnosti tento seznam není nikdy úplný. Existují totiž samozřejmě případy osob, které byly narozeny v cizině, získaly české státní občanství, avšak nikdy neměly na území ČR trvalý pobyt a ani nepožádaly o vydání osvědčení o státním občanství.²¹⁶ Tyto osoby si zřejmě zvykly na prostředí země, v níž se narodily, byly naprosto spokojeny, a tudíž nikdy neměly potřebu tento úkon učinit.

V České republice existuje také ústřední evidence fyzických osob, která je upravena v § 23 odst. 2. Zákon svěřuje tuto evidenci osob, které nabyly nebo pozbyly státní občanství České republiky, ministerstvu.

Je třeba dodat, že dle § 23 odst. 3, který byl doplněn zákonem č.272/1993 Sb.²¹⁷ a dle § 23 odst. 4 jsou soudy a obecní úřady povinny oznámit nabytí státního občanství

²¹⁴ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 142

²¹⁵ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 142

²¹⁶ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 142

²¹⁷ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 142

osvojením nebo určením otcovství úřadu příslušnému podle místa trvalého pobytu dítěte. A v případě, že dítě trvalý pobyt na území České republiky nemá, pak Úřadu městské části Praha 1.

5.3. Zjišťování státního občanství

Jelikož může docházet k případům, kdy není zcela jasné, zda určitá osoba má či nemá státní občanství, je nutné, aby byla zajištěna možnost řešení takového problému. V případě osob, u nichž je otázka státního občanství sporná, může být na základě jimi podané žádosti zahájeno řízení o zjištění státního občanství. Zjišťování státního občanství ČR je zakotveno v § 24 Zákona. Tuto žádost podává dle § 24 odst. 3 fyzická osoba nejdříve dnem, kdy dosáhne zletilosti a za dítě jedná státní zástupce. Dle § 24 odst. 1 „ve sporných případech provádí zjišťování státního občanství ČR úřad příslušný podle místa trvalého pobytu, popřípadě posledního trvalého pobytu osoby, o jejíž státní občanství se jedná.“ Také se může stát, že je třeba zjistit občanství osoby, která trvalý pobyt na území České republiky nikdy neměla. Pak je k této věci dle § 24 odst. 1 příslušný Úřad městské části Praha 1. Dle úpravy v § 24 odst. 2 platí, že poté, kdy je znám výsledek provedeného zjištění, vydává se o tomto výsledku fyzické osobě potvrzení. Úřad „do potvrzení uvede, na základě jakých ustanovení, popř. kdy fyzická osoba státní občanství České republiky nabyla nebo pozbyla, pokud je to k uplatnění práv fyzické osoby třeba.“ Zároveň však platí, že jestliže závěr řízení není v souladu s očekáváním žadatele, vydá mu úřad rozhodnutí s náležitostmi podle par. 68 správního řádu, proti kterému se žadatel posléze může odvolat či se může bránit i tím, že podá žalobu k soudu na základě zákona o správním řízení soudním.²¹⁸ Dle § 65 odst. 1 tohoto zákona je k žalobě v tomto případě legitimován ten, „kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen přímo nebo v důsledku porušení svých práv v předcházejícím řízení úkonem správního orgánu, jimiž se závazně určují jeho práva nebo povinnosti.“

Považuji za naprosto správné, že má občan k dispozici tyto prostředky ochrany a podle mého názoru je zcela na místě mít v takovéto situaci možnost nechat přezkoumat své rozhodnutí. Jde totiž o státní občanství fyzické osoby, jehož prokázání může výrazným způsobem ovlivnit budoucnost fyzické osoby, vzhledem k právům spojeným s tímto institutem. Být státním občanem České republiky představuje možnost využívat standardních podmínek, které využívají moderní demokratické státy.

²¹⁸ Zákon č. 150/2002 Sb. ze dne 21. března 2002, soudní řád správní ve znění zákona č. 192/2003 Sb.

O zjištění státního občanství jiné fyzické osoby však může požádat také zájemník, tedy osoba, která prokáže, že je to nezbytné pro uplatnění jejích práv.²¹⁹ Jestliže výsledkem řízení není závěr, který zájemník očekává, může se stejně jako osoba, jejíž státní občanství se zjišťuje, odvolat a nebo může též podat žalobu k soudu- ale pro zájemníka stanoveny jiné podmínky žaloby ve správním řízení soudním, jelikož dle § 65 odst.2 pro něj platí, že k žalobě je legitimován i účastník řízení, který tvrdí, že postupem správního orgánu byl zkrácen na svých procesních právech takovým způsobem, že to mohlo mít za následek nezákonné rozhodnutí. Vyloučeny nejsou ani případy, kdy se může ve sporných případech zjišťovat státní občanství zemřelé fyzické osoby nebo kdy se může zjišťovat státní občanství na žádost orgánů veřejné správy, pro jejichž činnost má výsledek zjištění význam.²²⁰

Není jasně stanoveno, jaké náležitosti je nutné k žádosti přiložit, aby žadatel dosáhl úspěchu. Je pouze povinností žadatele navrhnout důkazy, které zná a kterými doloží svá tvrzení.²²¹ Samozřejmě je nutné se poté striktně řídit právními předpisy, které platily v době, kdy mělo dojít k nabytí nebo pozbytí státního občanství, a pozorně tyto a také pozdější právní předpisy studovat za účelem nabytí jistoty ohledně skutečností týkajících se státního občanství dané osoby.²²² Avšak přesto vzniká často problém, jelikož není možné k očekávanému výsledku dospět. Zjištěný skutkový stav bývá totiž neúplný, jelikož důležité skutečnosti nebylo možno v archivních materiálech nalézt, a také vznikají potíže z důvodu právních nejasností při výkladu dřívějších státoobčanských předpisů.²²³

Považuji za důležité v souvislosti s tímto tématem upozornit na důležitou a přínosnou judikaturu, a to především na rozsudek Vrchního soudu v Praze z roku 1998²²⁴. Vrchní soud ve svém rozsudku uvedl, že „Pokud se v archivech nenalezl doklad o udělení státního občanství, jež by mělo být podkladem“ pro vydání veřejných listin (domovské listy, občanské průkazy, pasy), „nejde o průkaz opaku jimi

²¹⁹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 144

²²⁰ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 144

²²¹ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 145

²²² Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 145

²²³ Valášek, M., Kučera, V. Státní občanství, komentář. Praha: Linde Praha a. s., 2006. s. 146

²²⁴ 5A 12/96, rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17.11 1998 (Rs 184)

osvědčovaných skutečností, ale toliko o pochybnost o ucelenosti archivních podkladů. Osoba, již československý státní orgán vydáním veřejné listiny osvědčil, že je československým státním občanem, jím je, ledaže by byl proveden důkaz opaku, kterým může být toliko zamítnutí žádosti o udělení občanství, popř. zamítnutí vydání osvědčení k původní žádosti vydaná, nikoliv absence kladného rozhodnutí v archivních dokladech“.

Podle mého názoru je přístup Vrchního soudu k tomuto problému naprosto správný. Nebylo by na místě, aby bylo okamžitě po zjištění skutečnosti, že nebylo možné určité doklady vyhledat v archivech, rozhodnuto, že určitým osobám nebude vyhověno. Je jasné, že tyto doklady mohou být v archivech obtížně vyhledatelné, a to je zásadní skutečnost, která by měla být jednoznačně zohledněna.

Závěr

Dnešní podoba institutu státního občanství je důsledkem vývoje právní úpravy v průběhu let. Jednou ze zásadních změn, která nastala po vzniku (se vznikem) České republiky, bylo zakotvení zásady zakazující kohokoli proti jeho vůli zbavit státního občanství do Ústavy České republiky. Tato zásada je stále platná, a tedy uznávaná a akceptovatelná, což Česká republika potvrdila v roce 1999 tím, že podepsala Evropskou úmluvu o státním občanství, která tuto zásadu rovněž stanovuje. Důsledkem vývoje je tedy respektování člověka v dnešní době jako úctyhodné, svéprávné osobnosti samostatně rozhodující o tom, zda si své státní občanství ponechá či ne, a to nejen v České republice, ale i v řadě dalších evropských států, které Evropskou úmluvu o státním občanství rovněž podepsaly. Naopak pokud jde o nabytí státního občanství České republiky, z nynější právní úpravy jasně vyplývá snaha usnadnit nabytí státního občanství. Především v případě nabytí státního občanství udělením existují dle právní úpravy okolnosti, za nichž lze zákonné podmínky udělení prominout, a také je preferována snaha vyjít vstříc osobám bez státní příslušnosti, aby mohly získat státní občanství. Tím je opět vyjádřen soulad České republiky se zájmem řady států vázaných Evropskou úmluvou o státním občanství, jelikož z právní úpravy obsažené v Úmluvě je patrný záměr zjednodušit fyzické osobě cestu k nabytí státního občanství- a to především povinností zajistit možnost naturalizace osob oprávněně a obvykle pobývajících na jeho území a závazku usnadnit nabývání státního občanství rodinným příslušníkům, osobám splňujícím za určitých okolností podmínku oprávněného a obvyklého pobytu, osobám bez státní příslušnosti a osobám se statutem uprchlíka. Zásadní změnou oproti předchozímu stavu je beze sporu rovněž přístup k dvojímu státnímu občanství neboli bipoilitismu. Dříve bylo preferováno jediné státní občanství a v souladu s tím byla vytvořena právní úprava, dle níž se státní občanství České republiky pozbývá nabytím cizího státního občanství, která platí stále. Jelikož však v dnešní době z různých důvodů (např. ekonomických, sociálních nebo politických) vzniká v případě určitých osob potřeba se přemístit na určité místo, kde mají možnost se zdržet příp. setrvat, je přístup států ke dvojímu státnímu občanství liberálnější. Evropská úmluva tento stav jednoznačně podporuje, ponechává na volné úvaze smluvních států, zda zachovají či nezachovají svým občanům státní občanství v případě, že nabydou státní občanství jiného státu. Skutečnost, že je Česká republika přívržencem liberálnějšího přístupu ke dvojímu státnímu občanství, je dokázána nejen tím, že

v souladu s Evropskou úmluvou je dle Zákona možné mít dvojí státní občanství v souvislosti s uzavřením manželství (jak v případě muže, tak ženy) nebo z důvodu nabytí státního občanství narozením, ale také přijetím novely Zákona v roce 2003, dle které je možné mít současně české i slovenské státní občanství.

Velmi zásadní změnou, která nastala, byl též vstup České republiky do Evropské unie. Na základě Smlouvy o Evropské unii se stali státní občané České republiky občany Evropské unie. Občanství Unie představuje od té doby pro občany určité výhody, především v právu usadit se kdekoli v Unii (s výhradou omezení a podmínek stanovených ve Smlouvě o EU a v opatřeních přijatých k jejímu provedení) a v právu volit a být volen do Evropského parlamentu či petiční právo vůči Evropskému parlamentu. Tímto se tedy jasně podporuje právo občanů vycestovat přes státní hranice a podílet se na evropském dění.

Lze tedy jednoznačně shrnout, že právní úprava institutu státního občanství České republiky je zcela přizpůsobena právní úpravě moderních demokratických států, které v souladu se Smlouvou o EU a Evropskou úmluvou o státním občanství uznávají pravidla, vyjadřující úctu k lidem jako svobodným, svéprávným, rovnoprávným a plnohodnotným osobnostem, osobnostem majícím právo na státní občanství.

Summary

The existing legal regulation of citizenship has resulted from its development over the years. One of the fundamental changes that took place after, or rather when, the Czech Republic was formed was incorporating the principle that no one might be deprived of their citizenship into the Constitution of the Czech Republic. The fact that the principle is still applicable, and thus recognized and accepted, was confirmed in 1999 when the Czech Republic signed the European Convention on Nationality, in which it is also included. The development led to an individual being respected as a respectful and legally competent person who independently decides whether to hold, or to renounce, their citizenship, not only in the Czech Republic, but also in other European countries which acceded to the European Convention on Nationality. Contrariwise, as regards the acquisition of the citizenship of the Czech Republic, it clearly follows from the existing legal framework that there is a tendency to make the acquisition of citizenship easier. Especially, when citizenship is acquired by granting, the legal framework defines circumstances under which the statutory preconditions for its granting may be waived. There is also a preference for persons with no citizenship to acquire it. This is, again, a manifestation of the Czech Republic's compliance with the interest of other countries party to the European Convention on Nationality, because a commitment to make it easier for an individual to acquire citizenship clearly follows from the Convention; it is especially manifested in the obligation to make naturalization possible for persons having lawful and habitual residence in the territory of the respective country and by the commitment to make the acquisition of citizenship easier for family members, persons meeting, under certain circumstances, the requirement of lawful and habitual residence, persons without citizenship and persons with the refugee status. Another important change in comparison with the previous state is the approach to dual citizenship. Previously, single citizenship was preferred and legal framework was created in which the citizenship of the Czech Republic was lost upon acquisition of foreign citizenship, which remains in effect. Given that nowadays people need to travel more due to various reasons (be they of economic, social or political nature) and may stay or reside abroad, the approach to dual citizenship has become more liberal in many countries. It is clear that such a state is promoted by the European Convention. On the other hand, it is up to individual countries to decide whether their citizens can keep their citizenship upon acquisition of foreign citizenship. The fact that the Czech Republic has

adopted the more liberal approach to dual citizenship is proven by two facts. Firstly, in line with the European Convention, the Act provides for the possibility of dual citizenship if acquired by marriage (of both a man and a woman), or by birth. Secondly, an amendment was passed in 2003 making it possible to have both the Czech and Slovak citizenship. Another important change was caused by the Czech Republic's accession to the European Union. Under the Treaty on European Union, the citizens of the Czech Republic become citizens of the European Union. The EU citizenship provides the citizens with some benefits; for instance, the right of residence in any country of the EU (save the limitations and conditions stipulated by the TEU and its implementing acts), the right to vote and stand in elections to the European Parliament or the right to petition the European Parliament. Thus, the right of citizens to travel abroad and take part in European affairs is clearly promoted. In conclusion, it is evident that the legal framework of citizenship of the Czech Republic is in total compliance with the framework in modern democratic countries, which, in accordance with the TEU and the European Convention on Nationality recognize rules, show their respect for people as free, legally competent, equal and respected personalities having right to citizenship.

Použitá literatura

1. české

Literatura:

- Černý, J., Valášek, M.: České státní občanství, nakladatelství Linde, Praha, 1996
- Filip J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Masarykova univerzita, Brno, 1997
- Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: Ústavní systém České republiky, 4. vydání, nakladatelství Prospektrum, Praha 2002
- Gronský, J., Hřebejk, J.: Dokumenty k ústavnímu vývoji (1918-1945), nakladatelství Karolinum, Praha 1997
- Gronský, J.: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945-1968), Praha 1999
- Hendrych, D. a kol.: Správní právo, Obecná část, 5. rozšířené vydání, C. H. Beck, Praha 2003
- Klíma, K.: Ústavní právo, 3. rozšířené vydání, nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2006
- Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2005
- Kunc, J.: Demokracie a ústavnost, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha 1999
- Pavlíček, V., Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky, I. díl: Ústavní systém, nakladatelství Linde, Praha 1998
- Pavlíček a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, II. díl: Práva a svobody, nakladatelství Linde, Praha 1999
- Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, II. díl, Část II., nakladatelství Linde, Praha 2008

- Pomahač, R.: Evropské právo (stručný přehled), Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha 2003
- Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3, Wolters Kluwer ČR, Praha 2009
- Valášek, M., Kučera, V.: Státní občanství, komentář, zákon o nabývání a pozbývání státního občanství ČR a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty, nakladatelství Linde, Praha 2006

Články

- Adamus, V.: K zákonu o státním občanství, in: Správní právo, č. 4(1995)
- Filip, J.: K pojmu státního občanství obecně a státního občanství ČR zvláště, in: Časopis pro právní vědu a praxi, č.2(1997)
- Filip, J.: K problémům mezinárodních smluv se vztahem ke státnímu občanství ČR, in: Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1(1997)
- Filip, J.: Státní občanství v judikatuře Ústavního soudu ČR, in : Právní zpravodaj, č. 4 (2002)
- Chýle, J. : Několik poznámek k pozbývání českého státního občanství nabytím cizího státního občanství na základě výslovného projevu vůle, in: Bulletin advokacie, č. 12 (2008)
- Kučera, V.: Udělování státního občanství- řádné zdůvodňování zamítavých rozhodnutí jako pojistka proti svévoli a garance přezkoumatelnosti, in: Právní rozhledy, č 18 (2005)
- Molek, P., Šimíček, V.: Udělování státního občanství- na cestě od milosti státu k soudně přezkoumatelnému správnímu uvážení, in: Právník, č. 2 (2005)
- Pipková, H.: Nad analýzou právní úpravy nabývání a pozbývání státního občanství, in: Právní rozhledy, č. 13 (2005)

2. cizojazyčné

- Explanatory Report (Vysvětlující zpráva k Evropské úmluvě o státním občanství), Štrasburk 1997, www.conventions.coe.int
- www.coe.int